

ResearchGate

Google Scholar

I^{WORLD}
I^{JOURNALS}

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN

e-ISSN(Online) 2709-1201

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

ENDLESS LIGHT IN SCIENCE

NO 2

31 ОКТЯБРЯ 2024

Туркестан, Казахстан

lrc-els.com

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ENDLESS LIGHT IN SCIENCE»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «ENDLESS LIGHT IN SCIENCE»

Main editor: G. Shulenbaev

Editorial colleague:

B. Kuspanova
Sh Abyhanova

International editorial board:

R. Stepanov (Russia)
T. Khushruz (Uzbekistan)
A. Azizbek (Uzbekistan)
F. Doflat (Azerbaijan)

International scientific journal «Endless Light in Science», includes reports of scientists, students, undergraduates and school teachers from different countries (Kazakhstan, Tajikistan, Azerbaijan, Russia, Uzbekistan, China, Turkey, Belarus, Kyrgyzstan, Moldova, Turkmenistan, Georgia, Bulgaria, Mongolia). The materials in the collection will be of interest to the scientific community for further integration of science and education.

Международный научный журнал «Endless Light in Science», включают доклады учёных, студентов, магистрантов и учителей школ из разных стран (Казахстан, Таджикистан, Азербайджан, Россия, Узбекистан, Китай, Турция, Беларусь, Кыргызстан, Молдавия, Туркменистан, Грузия, Болгария, Монголия). Материалы сборника будут интересны научной общественности для дальнейшей интеграции науки и образования.

31 октября 2024 г.
Туркестан, Казахстан

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3106-3-6
ЭОЖ-373.33

DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING IN THE LEARNING PROCESS

KOZHAGELDIEVA S. S.

candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
South Kazakhstan Pedagogical University named after U. Zhanibekov

KOZHABAIEVA A. A.

teacher
South Kazakhstan multidisciplinary college
Kazakhstan, Shymkent

Түйіндеме. Мақалада оқытудың шығармашылық бағыттылығын күшейту, оқушылардың (студенттердің) шығармашылығын қалыптастыру, мақсатты бағыт-бағдар беру, педагогикалық ықпал ету педагогика ғылымның негізгі мәселелерінің бірі.

Оқу-тәрбие процесінде оқушылардың белсенділік, шығармашылық, дербестік әрекеттерін қалыптастыруға бағытталған өздігінен орындайтын жұмыстарының педагогикалық жүйесі мен бағыттарын анықтау.

Резюме. В статье подчеркивается, что усиление творческой направленности обучения, формирование творчества учащихся (студентов), целевая направленность, педагогическое воздействие педагогика является одной из основных проблем науки.

Определить педагогическую систему и направления самостоятельно выполняемой работы, направленные на формирование деятельностной, творческой, самостоятельной деятельности учащихся в учебно-воспитательном процессе.

The issue of preparing for the creative process within the walls of the school was the focus of attention of teachers-scientists. The main tasks of public education are considered to develop a creative perception of the world around them, the formation of children who can think independently.

The creative personality is expressed through abilities. These manifestations are defined as a synthesis of human qualities, psychological characteristics, personality traits, or a set of psychological qualities of a person. The formation of students' creativity directly depends on the ability.

In the Philosophical Dictionary "... creativity is an activity that is unique, has a historical and social significance, and makes discoveries of high quality," he explains. The outstanding psychologist L. S. Vygotsky called "Creativity "an activity that reveals" novelty " [P. 1,12].

In the studies of V. A. Kan-Kalik [2], N. D. Nikandrov [3], who considered pedagogical work as a creative process, the psychological foundations of teacher creativity, ways of forming the teacher's personal creativity are considered.

Creativity is a special manifestation of the desire of students to learn. For example: in order to understand the new material presented by the teacher, it is necessary that the student or student listen to it with attention, read books on their own to expand the knowledge gained, and do work such as observation experiments.

The types of Organization of training include: classes, practical and laboratory classes, conferences, scientific works and circles, etc.

During the lesson, the teacher determines the origin of knowledge and its process. The lesson is considered the only tool for thinking and is an educational tool that teaches students the basics of the profession of a teacher.

The lesson involves students in the methodology of creativity. Master the skills of practical activity. After all, such skills are not formed on their own. Therefore, during the lesson, the student

must conduct practical classes under the guidance of the teacher and independently.

Refinement, hardening of human thought occurs through the word system. Therefore, in the course of a practical lesson, the student should be able not only to solve the problem put forward, but also to analyze the result obtained, convey it to his peers, formulate his point of view, explain the result in attempts to execute the report.

In the process of completing tasks that they perform independently, students learn to summarize their thoughts and summarize their thoughts competently, content. A special feature of practical classes is that the student develops the skills of independent work and forms a level of creativity.

Independent work of students is the main component of the educational process. The main directions of independent work - reading the materials of the topic, regular practical classes, conducting research work, etc.

Independent work teaches the student to work with creativity, which is the most necessary for the teacher, improving his thinking and formulating a game without anyone's help.

Shows how much the student's inclinations, creativity are formed, the result when he is engaged in scientific work. The student determines effective methods and techniques for organizing the process of work on the research topic.

Creativity helps students master the skills of working with books. The book cannot replace any lesson, if the student works together with the teacher, he works with the textbook on his own.

In the formation of creativity, the theoretical knowledge given to the student by the teacher makes it easier to work with the textbook. In the process of processing thematic materials, the student learns to work with the book using the task in the notebook.

Such a learning process, developing students' creative abilities, on the one hand, increases their activity in the lesson, and on the other hand, ensures that the task becomes more creative.

The educational possibilities of creativity were conducted in research on the education of creative abilities.

One of them is "development of learning in the process of creativity and cooperation" by V. A. Bukhvalov [4]. In his work, the author gives the methods of creative activity in the following ways:

1. analysis of educational texts for the implementation of creative tasks;
2. Add studied rules "combination-integration).
3. methods of activating thinking. These methods are used in individual and group creative work of students.

Any field of Science today requires a person who works creatively. The main activity of a creative person is based on the mind and the ability to transfer the acquired knowledge in other unfamiliar activities.

It allows you to show the following indicators in the formation of students' creativity:
- the ability to independently acquire knowledge and apply it in various specific situations;

- access to scientific knowledge;
- skills in solving creative tasks;
- self-interest in educational activities, knowledge of methods of activity;
- adaptation and self-control of students in creative activities.

The ability to work independently inquisitively, that is, to choose educational material, perceive and master the new, apply the acquired knowledge in practice, select optimal methods, strive for a certain result, etc.

The degree of students' abilities should be taken into account when using any methods and methods of creativity. The implementation of complex creative tasks can be entrusted to students with a high degree of cognitive abilities. Creative thought, subject weeks, projects, subject circles and

optional classes are of great importance in the formation of students' creativity in the organization of extracurricular, individual, collective work.

In the preparation of various cognitive tasks for the formation of students' creativity, the teacher has the following requirements:

- taking into account the individual nature and content of the studied discipline in the preparation of creative tasks;
- be creative tasks at different levels;
- the next task is assigned in connection with the previously assigned task and in the same system;
- be able to improve their knowledge and skills;
- change of tasks from simple to complex;
- it must be in such a way as to form the creativity of students and develop creative independence.

Systematic research shows that the level of formation of students' creativity directly depends on the pedagogical activity of the teacher.

The main goal of using the methods is to make students' knowledge clear, solid, conscious, high — quality, allow them to think, remember, and develop for a long time.

The first group of methods includes a dictionary case. They are: Lecture, explanation, discussion, narration /narration/. These are often used in the course of the lesson to explain theoretical problems when communicating new knowledge. The lecture is informative and problematic. Its construction will be clearly completed. The lecture is made on a meaningful topic of the program. Listening to a lecture is more difficult than listening to a song, a narrative, etc., because it is read throughout the lesson. Therefore, it is advisable to read the lecture in a problematic way.

A good understanding of the content of the lecture depends on the teacher's reading technique, voice, clarity, tempo of speech, and speech. Depending on the expressive, figurative, artistic pronunciation, vocabulary, tone. In order for students to listen to the lecture correctly, it is important to teach them to write down the basic theoretical data, rules, passages, concepts, necessary numbers, examples, data. The use of the lecture method in combination with other methods, such as narration, conversation, film screening, independent pedagogical crosswords, solving annograms, solving pedagogical problems, creates an intellectual activity of students, teaches them not to engage in other activities in the classroom, not to focus on other things, and to perceive memories consciously.

Problem-based learning provides a solid foundation for science, the development of self-knowledge, the formation of creativity, worldview," I. N. Makhmudov wrote [5].

In the process of problem-based learning, the main 4 steps should be clear:

1. understand the problem situation in general;
2. ability to clearly build a problem and analyze it;
3. problem solving by making suggestions, making forecasts;
4. checking the correctness of solving problematic tasks.

The basis for creating a problem situation is the difficulties encountered in the educational process.

Researcher V. Okon [6] formulated the following signs of creating a problem situation:

1. The Problem situation should be present and vital, so as to arouse the activity, interest, motivation of students.
2. students should have difficulties worthy of experience, education, age.
3. The problem must be set clearly and accurately.
4. full or partial solution to the problem – the ability to choose the right one.
5. in the transition from one situation to another, it is necessary to maintain consistency and influence.

Consistency is virtue, reciprocity, connection, risk, and the ability to comprehensively

recognize the problem. A problem situation is born in solving not only theoretical, but also practical tasks.

Problem-based learning teaches students to think scientifically dialectically, logically, and overcome difficulties. The fact that the educational material is accurate, interesting, ensures that knowledge remains solid, becomes faith, and is remembered for a long time.

In the problem method, the teacher in the lesson, in addition to informing the finished results of science, to a certain extent observes the path of their discovery, shows the internal contradictions of the problem by posing a problem. To solve it, he makes assumptions, analyzes, refutes counter questions, proves the truth, determines the correctness of the experiment, if possible, that is, the teacher shows the students the way of scientific thinking, the students get the impression that they are involved in research activities, observing the movement of thought and action in achieving the truth. Only then will it be possible to form the creative level of students in the process of teaching pedagogical disciplines.

As practice shows today, the level of training of future teachers in higher educational institutions should still be intensified in the psychological, pedagogical, didactic and methodological aspects. Therefore, the creative level of students is formed through pedagogical disciplines as a result of the fact that each teacher looks at how to teach a subject, what to teach, and focuses on the quality of their work program and life use.

Education is realized through training, through the use of various methods and techniques in the classroom. With the help of the teacher's teaching method, students have a solid, conscious assimilation of knowledge, skills and abilities, and the development of creative abilities.

LIST OF REFERENCES:

1. Vygotsky L. S. detailed psychological research. - M., 1959
2. Kan-Kalik V. A. The problem of forming a pedagogical Master Teacher of the university, types of teachers. / Educational materials.1987. - 372s.
3. Nikandrov V. V. method of modeling in psychology. "I don't know," he said. 2023.- 230С.
4. Bukhvalov V. A., Ya. Pliner. The problems and prospects of integration of schools of national education in the Latvian Society were studied in 2000. ISBN 9984-16-041-6
5. Makhmudov M. I. Organization of problem-based learning at the school.- A.: School. 1981. - 247p.
6. The introduction of public didactics. Per. with Polish. - M.: Higher School, 1990.147 P.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3106-7-10

DIDACTIC CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' SPEECH IN ENGLISH LESSONS

KURMANBEKOVA KARLYGASH

Deputy Director of the Department of Educational Work and Additional Education of the Ministry of Education of the Republic of Kazakhstan
Astana, Kazakhstan

ARTYKBAYEVA FAZILA

Doctor of Philosophy (PhD), Head of the English Department, Zhumabek Tashenev University
Shymkent, Kazakhstan

MIRZAGALIKOVA SAULE

Senior Lecturer, Department of English Language, Zhumabek Tashenev University
Shymkent, Kazakhstan

Abstract. *This article discusses the theoretical basis for teaching speech activity when working with text in English classes at school.*

Keywords: *Training, speech, text, teaching methods, foreign language, training.*

Аннотация. *Бұл мақалада ағылшын тілі сабақтарында мәтінмен жұмыс жасау кезінде сөйлеу әрекетін оқытудың теориялық негіздері қарастырылады.*

Кілттік сөздер: *оқыту, сөйлеу, мәтін, оқыту әдістері, шет тілі, жаттығу.*

Аннотация. *В данной статье рассматриваются теоретические основы обучения речевой деятельности при работе с текстом на уроках английского.*

Ключевые слова: *обучение, речь, текст, методика обучения, иностранный язык, обучение.*

Speech is an integral part of the social being of people, a necessary condition for the existence of human society. It is estimated that approximately 70% of the time when a person is awake, he devotes to speaking, listening, reading, writing - the four main types of speech activity. Given the importance in human life, we can distinguish the following main functions of speech, inextricably linked:

- speech is used in the process of joint work to coordinate efforts, work planning, verification and evaluation of its results;
- speech is a means of cognition, a necessary condition for cognitive activity of a person: thanks to speech, a person acquires knowledge, assimilates and transfers them;
- speech is a means of influencing consciousness, developing a worldview, norms of behavior, and forming tastes. In this function, speech is used in order to influence the views and beliefs of people, to change their attitude to certain facts and phenomena of reality, to incline them to actions and actions, etc.;
- speech - a means of satisfying a person's personal needs: in communication, in communion with a certain group of people, etc.

A person, being a social being by nature, cannot live out of touch with other people: he must consult, share thoughts, experiences, empathize, seek understanding, etc. In general, speech is a fundamental factor in the development of the human person. There is no doubt that these speech functions will continue in the future. At the same time, we can confidently assume that thanks to the development of technology and the means of new information technologies, speech will become more

and more important in the life of society, in various spheres of human activity, in satisfying his spiritual needs, etc.

Speech is the basis of all mental activity, a means of communication. It is no accident that in modern linguodidactic studies so much attention is paid to the problems of forming communicative competence among school graduates, which means the ability of the speaker and writer to compare, classify, systematize, generalize, formulate their own point of view, make it evidence-based, reasoned.

However, the passive perception of someone else's speech alone will not develop student speech; high speech activity is necessary, it is necessary to create conditions under which the student would have the need to speak and write - to make sentences, coherent texts for different purposes, volume, content, style and genre. It is necessary to create the so-called speech situations that would be natural, would follow from the conditions of various types of activities of the student. Here are examples of situations that stimulate students' speech: observation of natural phenomena; excursions, accompanied by conversations and suggesting the creation of speech works as a result; organization of role-playing games. One of the conditions for the successful development of speech, the formation of speech skills in children, is the need for communication, or communication. Another is the presence of a speech environment (speech of parents, relatives and friends, fiction, radio, television, cinema and theater, speech of a teacher, language of textbooks). Speech needs not only linguistic material, but also factual. The student should have a stock of knowledge, material on the subject of the story, then he will be able to highlight the main thing - this is also a condition of speech development.

From the foregoing, it can be concluded that for the development of students' speech, special didactic conditions are necessary, that this work should be organized at all lessons, that educational and methodological support is necessary for the process of mastering speech skills. No less important is the fact that this work should be organized in the lessons of the linguistic cycle, in parallel with the assimilation of the lexical and grammatical nature of linguistic phenomena. Listening, reading, speaking and writing are types of speech activities organized in all classes, but in language classes they are also elements of learning.

What do we mean by the development of student speech? Generally speaking, this is the educational, cognitive activity of students, organized, led by a vocabulary teacher, based on reading and studying grammar, aimed at improving, enriching communicative skills and design skills and expression of their thoughts, feelings, motives. M.R. Lvov formulates the main objectives of the development of coherent speech, one of which is the creation in the classroom of an atmosphere of struggle for a high culture of speech. The main requirements for good speech, according to the author, are expressiveness (brightness, persuasiveness, emotional statements), as well as the richness of language tools, their diversity [1].

Internal speech helps understanding and memorizing material, it is one of the necessary conditions and means of developing external speech, thought out and pronounced, controlled.

The difference between oral and written speech, first of all, lies in the fact that oral speech is sound speech, and written speech is graphic speech. In the first, the main role is played by kinesthetic and auditory sensations, in the second - visual and motor, associated with the movement of the writing hand. Both types of speech serve the purpose of people communicating with each other, but each of them fulfills this role in different ways: oral speech is the process of direct communication of people in a specific life situation, written speech is usually distracted, abstracted from the immediate concrete situation. Oral speech usually proceeds in the form of conversation, dialogue (this is especially typical for children). Written speech is dispensed with without the personal presence of the reader, and therefore, by its very nature, is monological, strictly contextual, requiring a logical sequence and detailed presentation, not allowing omissions, unnecessary repetitions. Consequently, written language is more complex and abstract, especially if we take into account that the experience of speaking with students is much greater than the experience of writing/

Different are the expressive means of oral and written speech. Raising and lowering the voice, logical stress by highlighting the voice of individual words and expressions, pauses, slowing and

speeding up the pace of speech, gestures and facial expressions of the speaker, etc. are characteristic signs of oral speech. And these qualities must be developed in children at school. The formation of written language is one of the important components of the overall development of children. Written language, like oral, is the main means of thinking. It not only expresses a ready-made thought, but also is included in the process of formation of thinking. And this is its essential significance for the mental development of children. Written language, like oral, is the main means of thinking. It not only expresses a ready-made thought, but also is included in the process of formation of thinking. And this is its essential significance for the mental development of children.

Some scientists have noted that the formation of a child's personality and speech occurs through the individual's assimilation of previously accumulated social experience. The human personality is inherently social, and the historical development of its mental processes occurs in the surrounding social environment, in society. Based on these provisions, L.S. Vygotsky says that the maturation of a child's psyche is of a social nature. In this case, training is crucial. It is built not only on completed development cycles, but, above all, on those mental functions that have not yet been formed, and contributes to their improvement [2].

In the course of training in children, awareness and arbitrariness of mental processes arise and develop. The child begins to learn written speech, which, as opposed to oral, requires detailed perception, reflection on the statement. All this naturally significantly promotes the student in his development. Child development, wrote L.S. Vygotsky does not boil down to the simple assimilation of knowledge and skills. In the process of learning, his mental functions change, rebuild and improve[3].

A connection is called such a speech, which is aimed at satisfying the needs of the utterance, conveys the finished topic (i.e. represents a single whole), is organized according to the laws of logic and grammar, has independence, completeness and is divided into more or less significant parts that are interconnected. In a coherent speech, the logic of the child's thinking is reflected, his ability to comprehend the perceived and express it in correct, clear logical speech. By the way the child can build his statement, we can judge the level of his speech development. Speech is always seen in the unity of content and form.

Thus, a coherent speech is understood as a detailed presentation of a certain content, which is carried out logically, sequentially and accurately, grammatically correctly and figuratively.

The development of coherent speech in children includes the solution of other particular tasks of language learning:

- vocabulary work (extensive vocabulary);
- the formation of the grammatical structure of speech (the ability to express thoughts in simple and complex common, complex and complex sentences, correctly using grammatical forms of gender, number, case);
- education of the sound culture of speech (speech should be intelligible, clear, expressive).

The teacher E.I. Tikheeva attaches great importance to the management of the development of children's speech, believing that it is necessary to ensure that the child's speech apparatus is improved and develops unhindered, so that the process of mastering the speech is not slowed down. It is necessary to promote the accumulation of ideas, knowledge, concepts, thoughts; it is necessary to provide the child with the best conditions for mastering, as far as possible, perfect forms of speech structure; it is necessary to establish and gradually expand the social ties of children. Along the way, developing speech is clothed with thought, and thought will nourish the language [4].

The following types of exercises are distinguished in coherent speech belonging to the students themselves:

- detailed answers to questions (including during the conversation);
- various text exercises related to the analysis of read works, with the study of grammatical material, with the activation of grammatical forms and vocabulary, if the statements of students mainly meet the above requirements;
- records of observations (if conducted systematically);

- oral retelling of what was read in its various versions;
- oral stories of students on a given topic, picture, observations, for a given beginning or end, for a given plan, plot;
- storytelling of literary texts memorized by heart, the recording of such texts from memory;
- improvisation of fairy tales, the beginnings of literary and artistic creation - composing poems, short stories;
- written statements of model texts (fiction, journalistic, popular science);
- data restructuring by the teacher of texts (selective paraphrases and expositions, creative forms of retelling and exposition);
- various types of dramatization, oral drawing, illustration of read stories, imaginary adaptation of read works or own stories;
- written essay (of various types)

Exercises aimed at the development of oral and written speech are intimately connected with each other. They contribute to the formation of a complex of speech skills: the ability to correctly and accurately perceive other people's speech, transmit its content, create your own text.

The development of speech is an important task in teaching both native and non-native languages.

Directions of work on the development of speech are grouped in accordance with the levels of speech development: phonetic level, lexical level; syntactic level, text level, or connected speech. Since the subject of our study is such a speech unit as text, we consider it in more detail.

LIST OF REFERENCES

1. State Education Program in the Republic of Kazakhstan for 2011-2020. - Astana, 2011
2. Averyanova G.N., Agureeva M.G. System-language and pragmatic factors of verbal communication // Russian language and literature in the communication of the peoples of the world. Problems of functioning and teaching. - M.: Russian language, 1990.-- S. 3-5.
3. Kolshansky G.V. Linguistic and communicative aspects of speech communication // Foreign languages at school. - 1985, No. 1. - S. 10-14.
4. Stycheva OA On preparing students for conducting speech development lessons / Materials of the Fourth International Scientific and Methodological Conference "Text in the English Language and Literature Teaching System". - Astana, May 24-26, 2012.-- S.463-468.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3106-11-13
УДК 373.2

**ЭЛЕКТРОННЫЙ ОБУЧАЮЩИЙ КОМПЛЕКС
«ПУТЕШЕСТВИЕ ПО СТРАНАМ МИРА»
(БЛОК «ПУТЕШЕСТВИЕ ПО МИНСКУ») КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ
ПРЕДСТАВЛЕНИЙ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА О РОДНОМ
ГОРОДЕ МИНСКЕ**

КОЗЛОВА ЕКАТЕРИНА ИВАНОВНА

магистр, заместитель заведующего по основной деятельности
ГУО «Детский сад № 96 г. Минска», управления по образованию
администрации Фрунзенского района г. Минска,
старший преподаватель кафедры общей
и дошкольной педагогики БГПУ им. М. Танка, Беларусь

ОЛЬГА ИОСИФОВНА МИТРОШ

кандидат педагогических наук,
доцент кафедры общей и дошкольной педагогики
БГПУ им. М. Танка, Беларусь

ЦАРИКОВИЧ ВАЛЕНТИНА МИХАЙЛОВНА

воспитатель дошкольного образования
ГУО «Детский сад № 96 г. Минска», управления по образованию
администрации Фрунзенского района г. Минска, Беларусь

***Аннотация.** В данной статье раскрыто содержание и методические аспекты использования блока «Путешествие по Минску» электронного обучающего комплекса «Путешествие по странам мира», показаны возможности данного образовательного продукта в реализации образовательной области «Ребенок и общество» образовательного компонента «Основы гражданско-патриотической культуры» учебной программы дошкольного образования Республики Беларусь.*

***Ключевые слова:** электронный обучающий комплекс, интерактивные упражнения; дети старшего дошкольного возраста; эффективность.*

Использование электронных средств обучения в образовательном процессе учреждения дошкольного образования – одна из актуальных проблем дошкольной педагогики. Важным элементом современного образовательного процесса в учреждении дошкольного образования является создание интерактивной среды, позволяющей существенно расширить возможности взаимодействия воспитанника с электронными средствами обучения [2].

Учреждения дошкольного образования, являясь начальным звеном системы образования в Республике Беларусь, призваны формировать у воспитанников первичные представления об окружающем мире, ценностное отношение к действительности, заложить основы гражданственности и патриотизма.

Разработанный нами в соответствии с образовательной областью «Ребенок и общество» образовательного компонента «Основы гражданско-патриотической культуры» учебной программы дошкольного образования [3] и внедряемый в образовательный процесс учреждения дошкольного образования на протяжении ряда последних лет электронный обучающий комплекс «Путешествие по странам мира» позволяет значительно расширить возможности традиционных методов обучения и воспитания детей старшего дошкольного возраста. Данный электронный образовательный комплекс постоянно совершенствуется и обогащается новым образовательным контентом.

Так, решая задачу формирования у воспитанников старших групп представлений о родном городе Минске (столице Республики Беларусь), был разработан блок «Путешествие по Минску», состоящий из мультимедийных презентаций, объединенных единым сюжетом («Достопримечательности города Минска», «Улицы Минска», «Предприятия города Минска», «Герб города Минска», «Мемориальные комплексы города Минска», «Историко-культурные комплексы города Минска») и интерактивных упражнений («Четвертый лишний», «Достопримечательности Минска», «Предприятия города Минска», «Знакомство с Минском», «Узнай по части целое» разработанных в программе LearningApps).

Включение данного электронного образовательного продукта в специально организованную и нерегламентированную деятельность позволяет активизировать все основные сенсорные системы детей старшего дошкольного возраста – визуальную, слуховую и кинестетическую, что делает образовательный процесс более эффективным.

Электронный обучающий комплекс «Путешествие по странам мира» (блок «Путешествие по Минску») способствует интеграции технологий визуализации в процесс формирования представлений детей старшего дошкольного возраста о городе Минске как культурном и промышленном центре Республики Беларусь.

Внедрение разработки осуществлялось через индивидуальные и подгрупповые формы. Мультимедийные презентации, виртуальные экскурсии, интерактивные упражнения способствовали мотивации воспитанников к деятельности. Коллективное участие детей старшего дошкольного возраста в выполнении интерактивных упражнений способствовало развитию коммуникативных и социальных навыков: формированию умения действовать по правилам, принимать точку зрения другого, принимать собственные самостоятельные решения, делать осознанный выбор. Электронный обучающий комплекс (блок «Путешествие по Минску») по своему прямому назначению использовался только с подгруппой воспитанников, как визуальное средство – со всей группой детей старшего дошкольного возраста.

С целью определения эффективности внедрения электронного обучающего комплекса, в частности, блока «Путешествие по Минску» в образовательный процесс учреждения, был проведен мониторинг, результаты которого отражены на рисунке 1:

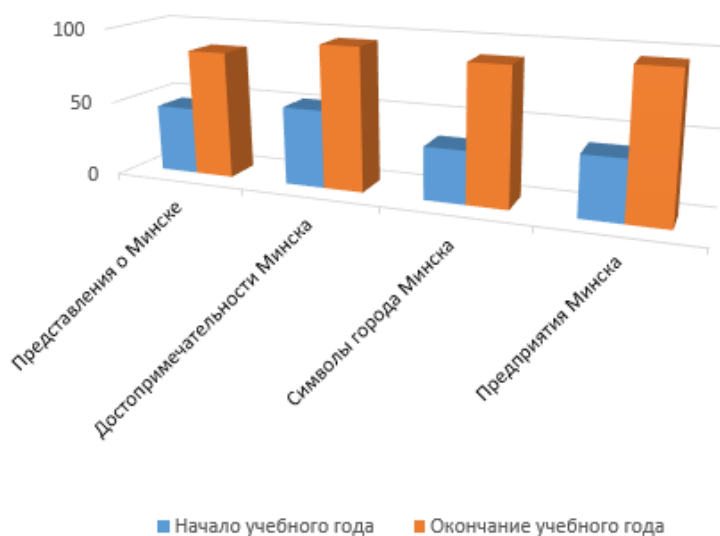

Рисунок 1 - Эффективность внедрения электронного обучающего комплекса «Путешествие по странам мира» (блок «Путешествие по Минску»)

Таким образом, опыт работы государственного учреждения образования «Детский сад №96 г. Минска» позволяет сделать вывод о том, что использование электронного обучающего комплекса «Путешествие по странам мира» (блок «Путешествие по Минску») в учреждении

дошкольного образования является внедрением электронных средств обучения в систему дошкольного образования и предполагает интеграцию традиционных и электронных средств, которые способствуют формированию у детей старшего дошкольного возраста представлений о городе Минске как культурном, промышленном центре Республики Беларусь.

ЛИТЕРАТУРА

1. Козлова, Е.И. Мультимедийные презентации и интерактивные упражнения как средства поликультурного воспитания детей старшего дошкольного возраста / Е.И. Козлова, О.И. Митрош // Глоб. наука и инновации 2020 : Центр. Азия. Сер. : Пед. науки. – 2021. – Т. 2, № 2 (13). – С. 3–6.
2. Литвина, Н.В. Использование потенциала электронных образовательных ресурсов / Н.В. Литвина // Пралеска. – 2018. – № 11. – С. 63–66.
3. Учебная программа дошкольного образования (для учреждений дошкольного образования с русским языком обучения и воспитания) / М-во образования Респ. Беларусь. – 2-е изд. – Минск : НИО, 2024. – 380 с.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3106-14-17

УДК 372.853

MÜASİR DÖVRDƏ FİZİKA ELMİ ƏTRAF ALƏMİ DƏRK ETMƏK ÜÇÜN ZƏNGİN BİLİK MƏNBƏYİDİR

DADAŞZADƏ GÜNAY ARAF QIZI

ADPU – nun nəznində Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kollecinin fizika müəllimi

Xülasə. Məqalədə Fizika reallığına daxil olan müxtəlif təbiət hadisələrini anlamağa kömək edən bir elm kimi təhlil edilmişdir. Fizika təbiət hadisələrinin ən ümumi qanunauyğunluqlarını, maddənin xassələrini və quruluşunu, onun hərəkət qanunlarını öyrənən bir elmdir. Bütövlükdə bəşəriyyətin texnoloji tərəqqisinin əsas mühərriki məhz fizikadır.

Fizika müxtəlif problemlərin həlli yollarını təhlil etməyə, qiymətləndirməyə və ayırd etməyə kömək edir. Fizika, ilk növbədə, insanın ətrafındakı dünyanı mümkün qədər dərinlən dərk etmək, dünyagörüşü sistemini tənzimləmək və özünü onun ayrılmaz hissəsi kimi dərk etmək bacarığıdır. Müasir dövrdə Fizika elminin nəmənimsənilməsinə və daha çox tədqiqinə ehtiyac var.

Açar sözlər: Fizika elmi, fiziki qanunlar, texnologiya, müasir cəmiyyət, təbiət.

Ключевые слова: Физическая наука, физические законы, технологии, современное общество, природа..

Keywords: Physical science, physical laws, technology, modern society, nature.

Fizika reallığına daxil olan müxtəlif təbiət hadisələrini anlamağa kömək edən elmdir. Fizika elmin inkişafına və yeni texnologiyaların inkişafına bilavasitə töhfə verən ən elementar elmlərdən biridir.

Fizika təbiətdə baş verən bütün hadisələrin əsas səbəblərini anlamaq üçün öz inkişafı prosesində əvvəlcə dünyanın mexaniki mənzərəsini, sonra elektromaqnit mənzərəsini, nəhayət, müasir dünyanın fiziki mənzərəsi elmini formalaşdırdı. Fizika ətrafımızdakı dünya haqqında ən vacib bilik mənbəyidir və insanın imkanlarını durmadan genişləndirən və çoxaldan fizika onun

texniki tərəqqi yolunda inamlı tərəqqisini təmin edir, insanın dünyagörüşünü formalaşdırır.

Müasir fizika planetar təfəkkür adlandırılan bilən yeni düşüncə tərzinin inkişafına mühüm töhfə verir və dünyada böyük əhəmiyyət kəsb edən məsələlərə toxunur. Bunlara, məsələn:

✓ Günəş radiasiyasının Yer in maqnitosferinə, atmosferinə və biosferinə təsiri ilə bağlı günəş-yer əlaqəsi problemləri;

✓ Nüvə fəlakətindən sonra dünyanın fiziki mənzərəsi ilə bağlı proqnozlar, əgər baş verərsə;

✓ Dünya okeanının və Yer atmosferinin çirklənməsi ilə bağlı global ekoloji problemlər.

Fizika həyatımızın bütün sahələrinə nüfuz edən və həm adi insan, həm də məktəblilər üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən bir elmdir. Fizika tək-cə nəzəriyyə və düsturlarla məhdudlaşmır, bizi əhatə

edən dünyanı dərk etmək üçün açardır. Fizikanın niyə bu qədər vacib olduğuna baxaq. Məktəblilər üçün fizikanı öyrənmək sadəcə tədris proqramı deyil, eləcə də məntiqi təfəkkürün, analitik bacarıqların və problem həll etmə bacarıqlarının inkişafına kömək edir. Fizika şagirdləri araşdırmalara ruhlandırır və elm və ya texnologiya sahəsində gələcək karyeralar üçün bir addım ola bilər. Bundan əlavə, fizika tənqidi təfəkkürün inkişafında əsas rol oynayır. Şagirdlər məlumatları təhlil etməyi, fərziyyələri sınağa və təcrübələr aparmağı öyrənirlər. Bu bacarıqlar təkcə məktəbdə deyil, həm də gündəlik həyatda lazımdır.

Fizika gündəlik həyatdakı tətbiqlərlə məhdudlaşmır, eyni zamanda kainat haqqında anlayışımızın əsas hissəsidir. O, bizə planetlərin hərəkətini araşdırmağa, ulduzların nüvələrindəki prosesləri başa düşməyə, atom və molekulların xassələrini öyrənməyə kömək edir. Bu, bizə bilik zənginləşdirməyə və ətrafımızdakı dünya haqqında anlayışımızı dərinləşdirməyə imkan verir. Fizikanın həyatımızdakı əhəmiyyəti, fizikanın insanların həyatında mümkün etdiyi və həyatın əvəzolunmaz ehtiyaclarından birinə çevrilən çoxsaylı tətbiqləri ilə vurğulanır. Demək olar ki, bəşər sivilizasiyasının son əsrlərdə şahidi olduğu böyük tərəqqinin səbəbi bu və ya digər şəkildə fizika elminə əsaslanır.

Fizikanın bir çox sahələri var ki, onlardan ən mühümləri klassik fizika, nüvə fizikası, atom fizikası, molekulyar fizika, biofizika, mexanika, geofizika, astrofizika, akustikadır və bu sahələrin hər biri özünəməxsus bölmələri ehtiva edir. Fizikanın müxtəlif sahələrində bəzi əsas elmi nəzəriyyələr aşağıdakıları əhatə edə bilər:

- Klassik mexanika nəzəriyyəsi.
- Elektromaqnit nəzəriyyəsi.
- Kvant nəzəriyyəsi.
- Termodinamikanın qanunları.
- Nisbilik nəzəriyyəsi.
- Cazibə nəzəriyyəsi.
- Maddənin kinetik nəzəriyyəsi.
- Statistik mexanika nəzəriyyəsi.

Fizika elmi haqqında araşdırmalar apararkən bir sıra suallar cavablandırmaq olar. Fizika gündəlik həyatımızda niyə vacibdir? - Bu, təbiət haqqında biliklərinizi artıran maraqlı sahədir və yeni ixtiralar üçün tələb olunan əsas anlayışları aydınlaşdırır. Fizika texnologiyanın infrastrukturunda həlledici rol oynayır və elmdə irəliləyişlərdən faydalanmaq üçün tələb olunan təlim keçmiş kadrları təklif edir. Bu, təhsil baxımından çox vacibdir, çünki kimyaçılar, mühəndislər, kompüter alimləri və digər elmlərin praktikantları fizika anlayışlarını öyrənməlidirlər.

Enerji məsələləri getdikcə aktuallaşır və yeni enerji mənbələrinin səmərəli istifadəsi və inkişafı üçün fizikanın prinsiplərini başa düşmək vacibdir. Hal – hazırda da enerji sistemlərinin yaradılmasında fizika elminə əsaslanır.

Tədqiqatda fizikanın əhəmiyyətini göstərəcək səbəblər vardır. Fizikanın hər bir konsepsi- yası şagirdləri və tələbələri bu fənni ən maraqlı mövzularına əlavə etməyə təşviq edir. Fizika biliklərimiz bizə bu hadisələri izah etməyə deyil, həm də praktikada tətbiq etməyə imkan verir. Fizika digər fənləri başa düşmək, məlumatları təhlil etmək və problemləri həll etmək üçün açar rolundadır. Fənlərin və tədqiqat sahələrinin müxtəlifliyinə baxmayaraq, fizika təbiətin dərk edilməsində, texnologiyanın inkişafında və tənqidi təfəkkürün inkişafında əsas rol oynayan fundamental elm olaraq qalır.

Təbiət fənləri ilə yanaşı humanitar fənlərdə fizikanın inteqrasiyası mümkündür.

Fizika fərdlərin və ölkələrin inkişafı üçün tələb olunan yeni texnologiyaları ortaya qoyur. Bunlar fizika prinsiplərinin köməyi ilə yaradılan ən yaxşı yeni texnologiyalardır (cədvəl 1):

Cədvəl 1. Tələb olunan yeni texnologiya

Texnologiya / Alət /	Prinsip
Buxar Mühərriki	Termodinamika
Soyuducu	Termodinamikanın qanunları

Təyyarə	Bernoulli prinsipi
Elektrik generatoru	Elektromaqnit induksiyası
Raket hərəkəti	Nyutonun ikinci və üçüncü qanunu

Fizika şagirdlərə (tələbələrə) müxtəlif karyera imkanları təklif edir və bəzi peşə seçimində onları istiqamətləndirməyə kömək edir. Fizika daha yaxşı bacarıqlar təmin edir və problemi daha yaxşı həll edir.

Müasir dövüdə fizika elminə əsaslanan çoxlu sahələr var. Müasir texnologiyalar fiziki prinsiplərdən qaynaqlanır. Fizika biliklərini tətbiq etmək bacarığı bizə həyat tərzimizi dəyişdirən innovativ texnologiyalar hazırlamağa imkan verir. Fizika nəinki yeni cihazlar dünyasına qapılar açır, həm də onları təkmilləşdirmək və gələcəyin texnologiyalarını yaratmaq üçün alətlər təqdim edir. Fizika təkcə alimlər üçün bir elm deyil, bir çox sənayenin texniki cəhətdən hazırlanmış mütəxəssislərə ehtiyacı olduğu zaman, fizika bilikləri əmək bazarında dəyərli mənbəyə çevrilir. Mühəndislər, proqramçılar, astronomlar - bir çox peşələr fiziki qanunları dərinlən başa düşməyi tələb edir.

Fizika bir elm olaraq bizə Kainatın nəhəng genişliklərini açmaqla yanaşı, ətrafımızdakı təbiət haqqında anlayışımızı zənginləşdirir. Fiziki qanunların və hadisələrin bu tədqiqi yaşadığımız dünyanı anlamaq üçün axtarışımızın mərkəzindədir. Bu yazıda biz faktlara və mənbələrə əsaslanaraq fizikanın təbiətdəki əhəmiyyətinə baxdıq və müəyyən nəticələr əldə etdik:

✓ Fizika texnologiyanın inkişafına kömək edir və fizikanın tədqiqat və inkişafındakı sürətli irəliləyiş yeni texnologiyaların yaradılmasına və mövcud olanların təkmilləşdirilməsinə gətirib çıxarır. Smartfonlar və kompüterlər kimi qurğuların çoxu fizika prinsiplərinə əsaslanır.

✓ Müasir cəmiyyət enerjiden çox asılıdır və fizika bu sahədə mərkəzi rol oynayır. O, evlərimizi və iş yerlərimizi elektrik enerjisi və digər enerji növləri ilə təmin etmək üçün vacib olan enerji istehsalı və ötürülməsi proseslərini öyrənir.

✓ Fizika ətraf mühitin öyrənilməsində və mühafizəsində də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Ətraf mühit problemləri artdıqca, davamlı həllər tapmaq üçün fizika biliyinin vacib olduğu aydındır. İqlim dəyişikliyinə arxasında duran fiziki prosesləri və su və havanın çirklənməsinin arxasında duran mexanizmləri anlamaq bizə bu problemlərlə mübarizə aparmaq və planetimizi gələcək nəsillər üçün qorumaq üçün daha yaxşı yollar hazırlamağa kömək edir. Fizika həmçinin zəlzələlər, qasırgınlar və vulkan püskürmələri kimi təbii fəlakətləri proqnozlaşdırmağa kömək edir. Fiziki proseslərin elmi dərk edilməsi bu hadisələri proqnozlaşdırmağa və onların mənfə nəticələrini azaltmaq üçün tədbirlər görməyə imkan verir

✓ Elmi ekspedisiyalar və kosmik missiyalar fiziki qanunlara əsaslanır.

Fizikanın insan və cəmiyyət üçün müxtəlif əhəmiyyətləri var. Tibb sahəsində fizika elminə əsaslanan bir çox cihazlar hazırlanmışdır. Tibbi texnologiyada pozitron emissiya tomoqrafiyası (PET) nevroloqlara problemlərin harada baş verə biləcəyini görmək üçün beynin içərisində enerjinin necə axdığını görməyə imkan verir. Telekommunikasiya sənayesi, o cümlədən internetin inkişafı, radio dalğalarından fiber optik kabelə qədər telekommunikasiya sahəsində fizika tədqiqatlarından faydalanmışdır. Hesablama sənayesi daha kiçik prosessorlar və disklər yaratmaq üçün yarımkeçiricilərdə və maqnitdə fizika tədqiqatlarından asılıdır. Fizika tədqiqatları avtomobillərin hansı materiallardan hazırlanmasından tutmuş, qlobal yerləşdirmə sistemindən istifadə etməklə səmərəli mühərriklərin qurulmasına qədər nəqliyyat sənayesində fayda verir.

Fizikanın insanın və məktəblinin həyatında böyük əhəmiyyəti var. O, intellektual qabiliyyətləri inkişaf etdirir, ətrafımızdakı dünyanı anlamağa və dəyişməyə kömək edir, həmçinin müasir texnologiyada əsas rol oynayır. Fizikanın tədqiqi bu dünyadakı yerimizi təyin edən təbiətin fundamental qanunlarının öyrənilməsidir.

Fizika bəşər sivilizasiyasının tərəqqisində mühüm rol oynayır və fizikanın gündəlik praktiki həyatda bir çox istifadəsi və tətbiqi var.

Fizikanın tətbiqləri yalnız bir sahəni əhatə etmir, lakin enerji, tibb, nəqliyyat, aviasiya, kosmos, rabitə və peykləri əhatə etməklə müxtəlifdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Tugalov F.Q. The methodology of interdisciplinary integration of physics with natural sciences in teaching physics// Science and society. Scientific-methodical magazine. - Nucus. -2022. - No. 2.-В. 133–134.
2. Николаев П.Н. Михаил Васильевич Ломоносов и развитие физики в Московском университете (Mikhail Vasil'evich Lomonosov and the development of physics in Moscow University). М., 2013.
3. Прохоров А. М. Физика // Физическая энциклопедия / Гл. ред. А. М. Прохоров. — М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. — Т. 5. — С. 310—320. — 760 с. — ISBN 5-85270-101-7
4. <https://referat.yabotanik.ru/fizika/fizika-kak-sovremennaya-nauka-aspekty-sovremennoj/293807-3730679-page3.html>
5. <https://nsportal.ru/shkola/raznoe/library/2016/01/12/fizika-v-sovremennom-mire>

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3106-18-21

İNTERAKTİV TƏLİM TEXNOLOGİYALARI: “BEYİN HƏMLƏSİ”VƏ “ROLLU OYUN”METODLARI

ARZU DAŞDƏMİROV

Fizika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, Azərbaycan, Bakı şəhəri.

ELNARƏ NƏBİYEVƏ

Magistrant, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, Azərbaycan, Bakı şəhəri

ИНТЕРАКТИВНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ: МЕТОДЫ «МОЗГОВОЙ ШТУРМ» И «РОЛЕВАЯ ИГРА»

Е.В.НАБИЕВА

Резюме. Методы «мозгового штурма» и «ролевой игры», являющиеся видами интерактивных технологий обучения, повышают активное участие учащихся в современной системе образования и делают их учебный процесс более эффективным. Метод мозгового штурма стимулирует творческие способности учащихся, усиливает групповую динамику и облегчает решение проблем с разных точек зрения. Этот метод позволяет участникам свободно выражать свои идеи, что приводит к генерации инновационных идей. Метод «ролевой игры» предоставляет учащимся возможность получить практические навыки, разыгрывая ситуации, с которыми они могут столкнуться в реальной жизни. Этот подход развивает эмпатию и улучшает коммуникативные навыки, одновременно улучшая социальное взаимодействие учащихся. Оба метода служат развитию не только академических знаний, но и социальных и эмоциональных навыков. Их применение делает обучение более увлекательным, динамичным и эффективным, что в конечном итоге позволяет будущим поколениям вырасти более подготовленными и творческими личностями.

Ключевые слова: физика, студент, технология обучения, преподавание, интерактивная технология обучения

INTERACTIVE LEARNING TECHNOLOGIES: “BRAINSTORMING” AND “ROLE-PLAYING” METHODS

E.V. NABIYEVA

Summary. "Brain storming" and "role play" methods, which are types of interactive learning technologies, increase the active participation of students in the modern education system and make their learning process more effective. Brainstorming method stimulates students' creativity, strengthens group dynamics and facilitates problem solving from different perspectives. This method allows the participants to freely express their ideas, resulting in the generation of innovative ideas. The "role-playing" method provides students with the opportunity to gain practical skills by enacting situations they may encounter in real life. This approach develops empathy and improves communication skills, while at the same time enhancing students' social interactions. Both methods serve to develop not only academic knowledge, but also social and emotional skills. Their application makes learning more fun, dynamic and effective, ultimately enabling future generations to grow up as more prepared and creative individuals.

Key words: physics, student, training technology, teaching, interactive learning technology
Açar sözlər: fizika, şagird, təlim texnologiyası, tədris, interaktiv təlim texnologiyası

Tədrisdə interaktivlik – tələbə ilə müəllim, tələbə ilə tədris materialları və tələbələr arasında aktiv və qarşılıqlı əlaqə prosesidir. Tədris prosesində interaktivlik tələbələrin dərsə fəal şəkildə qatılmalarına, öz fikirlərini bildirmələrinə, suallar vermələrinə, məsələləri müzakirə etmələrinə və problemləri birgə həll etmələrinə imkan yaradır. Bu proses, ənənəvi müəllim mərkəzli dərslərdən fərqli olaraq, tələbəni dərsin mərkəzinə qoyur və onların aktiv öyrənməsini təmin edir. Tədrisdə ən son texnologiyalardan istifadə, görmə qabiliyyətini artırır və materialın qavranılmasını asanlaşdırır. Bu tələbə motivasiyası və tədris prosesinin birgə səmərəliliyi üçün faydalı təsir göstərir. İnteraktiv model bütün tələbələrin bir-biri ilə aktiv şəkildə qarşılıqlı əlaqədə olduğu rahat təlim şəraitini təşkil etmək məqsədi daşıyır. Ümumiyyətlə, interaktiv öyrənmənin təşkili həyat vəziyyətinin modelləşdirilməsinə, rollu oyunlardan istifadəyə, situasiyalarda məlumatın şüura daxil olmasına və orada aktivləşməsinə səbəb olur. Aydın ki, interaktiv dərslərin strukturu adi dərslərin strukturundan fərqli olacaq, bu da müəllimin peşəkarlığını və təcrübəsini tələb edir. Beləliklə, interaktiv texnologiyalar nədir? İnteraktiv texnologiyalar, tələbənin tədris sisteminə münasibətdə daim dəyişən subyektiv-obyektiv münasibətdə hərəkət etdiyi, vaxtaşırı onun aktiv elementinə çevrildiyi texnologiyalardır. İnteraktiv (“İnter” qarşılıqlıdır, “akt” hərəkət etməkdir) - qarşılıqlı əlaqə deməkdir, söhbət, kiminləsə dialoq rejimindədir. İnteraktiv təlim texnologiyalarının üstünlükləri: istənilən həcmdə təhsil məlumatını yığcam şəkildə təqdim etmək mümkün olur, vizual qavrayış bir neçə dəfə yaxşılaşır, tədris materialının mənimsənilməsi prosesi əhəmiyyətli dərəcədə sadələşdirilir; Müəllim interaktiv texnologiyalarda bir neçə əsas rol oynayır. Onların hər birində iştirakçıların qarşılıqlı əlaqəsini təşkil edir, ekspert informator rolunda müəllim mətn materialını təqdim edir, video ardıcılığı nümayiş etdirir, iştirakçıların suallarını cavablandırır, prosesin nəticələrinə nəzarət edir. Təşkilatçı-fasilitator rolunda o, qarşılıqlı əlaqə qurur, sosial və fiziki mühiti olan tələbələr alt qruplara bölünür, onları müstəqil şəkildə məlumat toplamağa həvəsləndirir. Tədris zamanı tədqiqat fəaliyyətinin təşkilinə nümunə olaraq, interaktiv təlim texnologiyalardan və tədris metodlarından istifadə etməklə fizika mövzusunda dərslərin işlənməsi ola bilər. Fizika dedikdə ağıla ilk olaraq qanun, düstur və hesablama gəlir. Fiziki anlayışların çoxu olduqca mürəkkəbdir. Buna görə də şagirdlərin çoxu fizikanı öyrənməyi cansıxıcı hesab edirlər. Fizikaya olan bu baxışı dəyişərək şagirdlərə bu fənnin maraqlı və əyləncəli olduğunu göstərməklə necə sevirə bilərik? Fizika təcrübəyə əsaslanan elmdir. Ancaq bəzən məktəblərdə lazımi avadanlıqların azlığı müəllimlər üçün bu fənnin tədrisini çətinləşdirir. Bəs müəllimlər resurs çatışmazlığı olan şəraitdə fizika fənnini daha maraqlı etmək üçün hansı üsullardan istifadə edə bilərlər? Bugünkü təhsildə yalnız lövhədən və ya tipik mühazirə metodlarından istifadə fizika fənnini öyrətmək üçün o qədər də aktual deyil. Müasir dövrdə təkcə elmdəki faktları və tapıntıları çatdırmaqdan çox, şagirdlərə elm dünyasını araşdırmağı sevdirmək lazımdır. Lazımi avadanlıqların olmadığı şəraitdə fizikanı şagirdlərə sevdirmək üçün aşağıdakı tədris metodlarından istifadə etmək olar [1].

İnteraktiv texnologiyaları təsnif etmək çətindir, çünki onların bir çoxu bir neçə texnikanın inteqrasiyasıdır və əsasən, onları iki böyük qrupa bölmək olar: qrup və frontal.

1. Qrup – kiçik qruplarda iştirakçıların qarşılıqlı əlaqəsi;
2. Frontal - bütün sinfin, bütün komandanın qarşılıqlı əlaqəsi.

Qrup texnologiyaları: Cütlərlə iş,

Frontal metodlardan biri də “Beyin həmləsi”dir. Beyin həmləsi, əqli hücum kimi də adlandırılır. Beyin həmləsi metodu 1953-cü ildə Amerika psixoloqu A. Osborn tərəfindən yaradılmışdır, o bu metodu ideyaların yaradılması, və məsələlərin həlli vasitəsi kimi vermişdir. Burada məqsəd:

1. Şagirdlərin sərbəstliliyini, fikir azadlığını inkişaf etdirməkdir.
2. Şagirdlərdə məntiqi təfəkkürü inkişaf etdirmək, yaradıcılığın keyfiyyətini artırmaqdır.
3. Problemin həlli yollarının araşdırılmasını öyrətmək, bəzi situasiyalarda çıxış yolları tapmaq, onları analiz etmək, daha səmərəli həll yollarının tapılması ilə bağlı qərar qəbul etmək qabiliyyətini inkişaf etdirməkdir.
4. Şəxsi ifadə üsulunu istiqamətləndirərək, müstəqil düşüncəni inkişaf etdirməkdir. Beyin hücumu kollektiv müzakirə, ifadə üsuludur.

Beyin həmləsi metodunun alqoritmləri aşağıdakılardır:

1. Müəllim həll olunmalı problemi elan edir.
2. Aparıcı (yəni, ideyaların axtarışına yönəldən) müəyyən edilir.
3. Göstəriş verilir ki, şagirdlər problemin həlli üçün bütün ilk ağıla gələn ideyaları sürətlə, qısaca və konkret ifadələrlə bildirsinsinlər. Bu ideyalar fantastik, ağlasığmaz, qeyri-adi ola bilər. Şagirdlər öz həmyaşıdlarının şərhələrinə istinad edə bilər, tənqid etmədən bu şərhləri tamamlayıb başqa formaya sala bilər. Təkliflər qiymətləndirilmir və tənqid edilmir.
4. Bütün qrup bu problemin həllinə cəlb olunur.
5. Qısa vaxt ərzində verilən bütün fikir və təkliflər aparıcı tərəfindən qeyd olunur.
6. Yerinə yetirilmiş işin nəticəsində bütün deyilən fikirlər təhlil olunur. Bunun üçün aparıcı qəbul edilmiş və irəli sürülmüş ideyaları təşkil etmək üçün onların təsnifatlarını verə bilər. Bu zaman meyarlar müəyyənləşdirilir; meyar kimi kateqoriyalar, simvollar, əsas sözlər, təsvirlər və.s. çıxış edə bilər. Bunun üçün 5-10 dəqiqə vaxt ayırır və bütün sinif birlikdə işləyir.
7. Aparıcı ideyaları yekunlaşdırır; şagirdlər artıq bildirilmiş ideyaları təhlil edir, qiymətləndirir, mübahisə aparır. Şagirdlər əsas ideyaları seçirlər. Bu ideyaların riskləri, ziddiyyətləri barəsində müzakirələr aparılır.

Həmçinin, beyin həmləsi bir qrup insanın yaradıcı fikirlərini ortaya qoymaq və problemləri həll etmək məqsədilə bir araya gəldiyi bir texnikadır. Bu metod, sərbəst düşünmə və ideyaların açıq müzakirəsi prinsipinə əsaslanır. Bu metodun şərtləri; İlk mərhələdən beyin həmləsi aparıcı tərəfindən aparılmalıdır, ideyaların yaradılması, üçün beyin həmləsinə ayrılmış vaxta riayət etməklə hər hansı ideyaları sərbəst şəkildə irəli sürülməsi təmin olunmalıdır, beyin həmləsi zamanı hər hansı bir tənqid qadağandır, ideyalar heç bir sübut olmadan irəli sürülür. Bu metodun iştirakçıları arasında əvvəlcədən müsbət münasibətlər olmalıdır, müəllim şagirdləri öz ideyalarını irəli sürməyə ruhlandırmaqla, müdaxilələrin qarşısını almaqla əsl katalizator olmalıdır. Rollu oyun (rollu dialoq) frontal metodlardan biridir. Rollu oyun hər hansı bir problemə müxtəlif nöqteyi-nəzərdən yanaşmalardan ibarətdir. İştirakçılar müxtəlif rolları öz üzərlərinə götürürlər və hər hansı bir hadisəni bu mövqelərdən qiymətləndirirlər. Bu metod şagirdlərin yalnız birbaşa təcrübəsindən deyil, həm də simulyasiya edilmiş təcrübədən öyrənə bilməsinə əsaslanır. Simulyasiya-imitasiya, təqlid etmək, fəaliyyət və hadisələri yalandan yaratmaq deməkdir. Əsas məqsəd şagirdlərə onlarınkindən fərqli fikir, vəzifə, maraq və motivasiyaları olan həmyaşıdlarını başa düşməkdə kömək etmək üçün tanış olmayan şərait yaratmaqdan ibarətdir [2]. Rollu oyunlar:

1. Şagirdlərə özləri və ətrafdakılar haqqında incəsənət yolu ilə məlumat əldə etməyə, problemə digər adamın gözü ilə baxmağa, və yeni davranış modellərinə yiyələnməyə imkan verir.

2. Rola girmək və ifadə etmə bacarıqlarını formalaşdırır.

3. Tənqidi və yaradıcı təfəkkürü inkişaf etdirir və üzə çıxarır.

4. Əməkdaşlığı, tolerantlığı inkişaf etdirir.

5. Uyğunlaşa bilmə səviyyəsini və qarşılıqlı ünsiyyəti yaxşılaşdırır. Oyun prosesində uğurlu təlim həyata keçirilir: uşaqlar məlumatı qeyri-adi qavrayır və yadda saxlayırlar. Şagirdin bu oyundan əldə etdiyi başlıca keyfiyyət-emosional təəssüratdır. Emosional təəssürat isə dərsin gedişində informasiyanı və ya oyunun mövzusunun inkişaf etdirən söhbətin qavranması üçün əsas rol oynayır. Bu metodun alqoritmisi aşağıdakılardır:

1. Motivasiya. Əldə etmək istədiyimiz məqsədləri oyunun mövzusunun və oyunda iştirak edəcək obrazları müəyyənləşdirmək.

2. Rolları paylaşmaq. Rolların təsviri olan kartlar hazırlayırıq. Şagirdlərlə kimin şərh edəcəyi, kimin müşahidə aparacağı, qrupların necə fəaliyyət göstərəcəyi qərara alınır.

3. Tapşırıqların verilməsi. Oyunun gedişi müəyyənləşdirilir, məzmunu və müxtəlif obrazların rolunu təqdim edərək, dialoqların qurulduğu səhnələr müəyyənləşdirilir.

4. Qruplarda iş. Tapşırığı izahı, qrup rollu oyunlar üçün hazırlanır. Əgər qrup əvvəllər rollu oyunlarda iştirak etməyibsə onları məzmunla tanış etmək üçün asan bir situasiya təklif edilir. Situasiyanı təhlil etmək və fəaliyyəti hazırlamaq üçün bir neçə dəqiqə vaxt verilir.

5. Təqdimat. Şagirdlər səhnəni şərh edirlər.

6. Qiymətləndirmə. Nəhayət, şagirdlərdən xahiş olunmalıdır ki, bu fəaliyyət barəsində düşüncülər və ona təlim təcrübəsi kimi yanaşsınlar. Yarana biləcək problemlər:

1. Mövzu və məqsəd aydın olmur;
2. Rola girmək problem (emosional);
3. Söz ehtiyatının azlığı;
4. Vaxtın düzgün bölüşdürülməməsi;
5. Vasitələrdən düzgün istifadə edilməməsi;
6. Yaradıcı yanaşılmaması.

Rollu oyunlar dərsləri canlandırır, şagirdlərin biliklərini dərinləşdirir və motivasiyanı artırır. Rollu oyunları dörd mərhələyə bölə bilərik: hazırlıq, planlaşdırma, performans və müzakirə. Hazırlıq mərhələsini ev tapşırığı kimi vermək olar. Planlaşdırma dərslər əvvəlində planlaşdırılır ki, artıq dərslər başladıqda şagirdlər tam hazır olar. Performans mərhələsində oyun keçirilir. Müzakirə mərhələsində isə siz oyunun mövzusunı şagirdlərlə müzakirə edirsiniz. Elektrik sahəsi, elektrik cərəyanı mövzularını tədris edərkən bir qrup şagird atom, digər bir qrup şagird isə sərbəst elektronlar ola bilər. Şagirdlərdən biri isə elektrik sahəsi rolunu oynaya bilər. Elektrik sahəsi olmadıqda sərbəst elektronlar olan şagirdlər nizamsız hərəkət edirlər. Elektrik sahəsini oynayan şagird gəldikdə isə artıq sərbəst elektronlar nizamlı hərəkət edərək elektrik cərəyanı yaradırlar. Eynilə bu üsulla siz elektrik müqaviməti, diffuziya, yarımkeçiricilərdə elektrik keçiriciliyi mövzularını da rollu oyun kimi təşkil edə bilərsiniz. Bundan əlavə, müxtəlif fiziki hadisələrin kəşfinə aid əhvalatları da səhnələşdirə bilərsiniz. Məs: Nyutonun ümumdünya cazibə qanununun kəşfi, Qalileyin Piza qülləsində apardığı təcrübə, Arximed qanununun kəşfi və s. Bu, şagirdlər üçün maraqlı və əyləncəli olacaqdır. Rollu oyunlar metodundan istifadə edərkən həm şagirdlərdə qavrama bacarığı formalaşır, həm də motivasiya yaranır. Rollu oyun metodu şagirdlərdə tənqidi və yaradıcı təfəkkürü, əməkdaşlıq, idarəetmə və öyrətmə bacarıqlarını inkişaf etdirir [3].

ƏDƏBİYYAT

1. Fizikanın tədrisində fəal və interaktiv təlim metodlarının tədqiqi. VII- sinif üçün metodik vəsait /T. Əzizov, A. S. Xalıqov ; elmi red. Q. Çingiz ; Sumqayıt Dövlət Universiteti, Azərbaycan Respublikası Təhsil Problemləri İn-tu, Bakı, Azərbaycan 2007
2. Arzu Daşdəmirov. Ümumtəhsil kurikulumunun əsasları. Dərs vəsaiti. Bakı, 2017
3. Абдулов Р. М. Использование современных интерактивных средств обучения при развитии исследовательских умений учащихся в обучении физике // Педагогическое образование в России. – 2012. – № 5. – С. 180–184

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3106-22-24

АДАМГЕРШІЛІК - РУХАНИ БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ

Д.Т.РАМАЗАНОВА

Қазақстан Республикасы, Павлодар қаласы, Павлодар қаласының Малайсары батыр атындағы жалпы орта білім беретін мектебінің әлеуметтік педагогы

***Аннотация.** Бұл мақалада инновациялық білім беру парадигмасын зерттеу – инновациялық экономика – инновациялық қоғам. Ақпараттық технологияларды қолдану тәжірибесі оқу үрдісіндегі және ғылыми-зерттеу қызметіндегі технологиялардың жоғары оқу орындарындағы білім беру жүйесін одан әрі дамыту бір жағынан жаңа ақпараттық технологияларды оқу процесіне белсенді енгізу. алынған ғылыми-зерттеу қызметінің нәтижелерін практикада қолдану, ал екінші жағынан – Инновациялық білім беру технологияларын оқыту сапасы қарастырылған.*

***Аннотация.** В данной статье проведено исследование парадигмы инновационное образование – инновационная экономика – инновационное общество. Опыт использования информационных технологий в учебном процессе и научно-исследовательской деятельности показывает, что дальнейшее развитие системы образования в ВУЗах должно строиться с одной стороны на активном внедрении в учебный процесс новых информационных технологий, нашедших широкое применение на практике и полученных результатов научно-исследовательской деятельности, а с другой стороны – на внедрении инновационных образовательных технологий с целью повышения качества обучения.*

***Anotation.** This article studies the paradigm of innovative education - innovative economy - innovative society. The experience of using information technologies in the educational process and research activities shows that the further development of the education system in universities should be based, on the one hand, on the active introduction of new information technologies into the educational process, which have found wide application in practice and the results of research activities, and on the other hand, on the introduction of innovative educational technologies in order to improve the quality of education.*

Қоғамның саяси, әлеуметтік-экономикалық, рухани-адамгершілік салаларын қамтыған дағдарыстық кұбылыстар Қазақстан азаматтарының өмірлік басымдықтарын өзгертті. Жастардың дәстүрлі адамгершілік құндылықтарын жоғалтуы, моральдық нормалар мен ережелерді бұзу, қоғамға жат мінез-құлық нысандарының көрініс беруі ең маңызды міндет - жас ұрпақтың рухани-адамгершілік мәдениетін тәрбиелеуді өзекті етеді.

Соңғы жылдары жарияланған нормативтік-құқықтық және ғылыми-әдістемелік құжаттарда білім беру мекемелерінің жұмысында тәрбие функцияларын күшейту қажеттігі атап өтілген. Қазақстанда «Білім туралы» Заңның жаңа редакцияда қабылдануымен мемлекеттік білім беру саясатының жаңа кезеңі басталды. Негізгі жаңашылдықтардың бірі білім берудің басым рөлін мойындау болды, негізгі жалпы білім беретін оқу бағдарламаларының негізгі міндеті – оқушылардың рухани-адамгершілік дамуын, білімділігі мен сапасын қамтамасыз ету болып табылады.

Рухани-адамгершілік тәрбие мәселелері барлық әлеуметтік тәрбие институттарының - отбасының, оқу орнының, әлеуметтік ортаның міндеттері жүйесіндегі негізгі мәселелер болып табылады. Білім алушылардың рухани-адамгершілік дамуы мен кәсіби дайындығының бірлігін қалыптастыру когнитивтік, аксиологиялық, әрекеттік компоненттерге кешенді әсер ету кезінде неғұрлым тиімді жүзеге асырылады. Сонымен қатар, руханилық адамның өмірге, адамдарға, өзіне деген құндылық-рухани қатынасымен сипатталатын және шығармашылыққа,

өзін-өзі жетілдіруге белсенді ұмтылыста көрінетін тұтас, жүйелі білім ретінде әрекет етеді. Рухани-адамгершілік тәрбие процесінің субъектілері педагогтар мен білім алушылар болып табылады. Жоғарыда аталған барлық компоненттер сыртқы білім беру әсерін құндылықты түсінуді ынталандыратын оқу орнының инновациялық ортасын жасайды. Білім алушылардың рухани-адамгершілік тәрбиесінің ерекшелігі саралаудан, педагогикалық әсерді дараландырудан, оқудан тыс жұмысты мектептегі кәсіби шығармашылық қызметтегі дербестік пен белсенділікке бағдарлаудан тұрады. Жұмыстың әртүрлі формалары мен әдістері бар сабақтан тыс іс - шаралар-бұл рухани-адамгершілік тәрбие жұмысын ұйымдастыруға болатын іс-әрекет. Бұл үшін инновациялық орта құруды, білім алушылардың оқудан тыс жұмыс жүйесімен айқындалатын білім беру қызметіне тартылуын көздейтін жағдайлар қажет. Білім беру мекемесінің инновациялық ортасы жағдайында білім алушылардың рухани-адамгершілік тәрбиесінің негізгі көрсеткіштері білімді, танымдық қызығушылықтарды, адамгершілік-ерік ұмтылыстары мен адамгершілік іс-әрекеттерінің жетілуін, рухани мәдениетке қызығушылықты, оның рухани-адамгершілік құндылықтарды қалыптастырудағы рөлін түсінуді анықтау қажет. Білім беру мекемесінің инновациялық ортасы жағдайында білім алушылардың рухани-адамгершілік тәрбиесі эмоционалды-құндылық құралдарын қолдана отырып, мақсатты, жеке-топтық, кеңістіктік-уақыттық, белсенділік-шығармашылық компоненттердің өзара байланысын көздейтін және жеке тұлғаның қажеттілік-мотивациялық саласына бағытталған сабақтан тыс іс-шаралар арқылы жүзеге асырылады.

Руханилық-халықтың өзгеріп жатқан қоғамға оң кірігуін анықтайтын адамның маңызды құрамдас бөлігі, ол бүкіл қоғамдық өмірдің рухани-адамгершілік компонентінсіз мемлекет жойылып, экономика тоқтап, мәдениет жойылып, ең терең ғылыми білім, жаңа технологиялар пайдасыз болып қалады. Рухани құндылықтар-бұл "жақсылық пен жамандық", "шындық немесе өтірік", "әдемі немесе жаман", "әділ немесе әділетсіз" контекстінде қарастырылған әртүрлі рухани құрылымдардың (идеялар, теориялар, бейнелер) адамдық, Әлеуметтік және мәдени маңыздылығын көрсететін категория. Рухани құндылықтар адамның әлеуметтік табиғатын және оның өмір сүру жағдайларын білдіреді.

Қазақстандық азаматтық қоғамның, экономиканың нарықтық секторының қалыптасуы, жұмыспен қамту саласындағы өзгерістер, қоғамның адами ресурстардың сапасы мен бәсекеге қабілеттілігіне қойылатын талаптарының артуы кәсіби білімнің өзектілігін анықтайды. Инновациялық тәсіл білім алушыларды даярлау сапасын арттыруды көздейді, бұл орта білім беру жүйесінде тәрбиенің рөлінің артуына алып келеді.

Білім беру мекемесінің білім алушыларын рухани-адамгершілік тәрбиелеу мәселесі бойынша жүргізілген зерттеудің негізгі нәтижесі тәрбие тиімділігінің педагогикалық жағдайларын анықтау болды. Зерттеу барысында білім беру мекемесінің тәрбие жүйесінің негізгі компоненттерін құру тәсілдері ашылды, негізделді және тәжірибеде сыналды: мақсатты, когнитивті, аксиологиялық, белсенділік, мониторинг.

Мақсатты компонент білім беру мақсаттарын анықтауды қамтиды. Осы мақсаттарды білім алушылардың мүдделерін есепке алу және қоғамдық даму үрдістерін және қоғамның білім беру мекемелеріне қоятын талаптарын есепке алу негізінде айқындау.

Когнитивті компонент студенттердің жалпы ғылыми, кәсіби және әлеуметтік құзіреттілігінің белгілі бір деңгейін қалыптастыруға, яғни олардың ғылыми, техникалық және әлеуметтік білім, дағдылар жүйесін кәсіби қызметтің негізі ретінде алуға бағытталғанын анықтайды. Когнитивтік компонентті іске асырудың тиімділігі белгілі бір нақты жағдайларда ғылыми білімді саналы түрде қолдануда көрінеді. Когнитивті компонент студенттердің руханият, адамгершілік мәселесі туралы хабардар болу деңгейін көрсетеді.

Аксиологиялық компонент құндылықтармен, құндылықтар қалыптасатын қатынастармен байланысты. Рухани-адамгершілік тәрбиенің мақсаттарына қол жеткізу жас адам психикасының ұтымды-ұтымды және эмоционалды-аффективті салаларына үйлесімді түрде жүгіну, сондай-ақ рухани-адамгершілік құндылықтар жүйесіне сүйену арқылы жүзеге асырылады.

Әрекет компоненті студенттердің рухани-адамгершілік бағытын көрсететін әрекеттері ретінде қарастырылады:

- рухани-адамгершілік тәрбие бойынша оқу-зерттеу және ғылыми-зерттеу жұмысында көрініс табатын, білім алушылардың сабақтардағы және практикалық сабақтардағы рефераттарында, баяндамаларында көрініс табатын оқу қызметі.

- білім алушылардың оқудан тыс қызметі, волонтерлік, іздестіру қызметі, олардың бұқаралық іс-шараларға қатысуы.

Зерттеу нәтижелерін бағалауға, одан әрі білім алушылардың рухани-адамгершілік тәрбиесінің нәтижелерін бақылауға және бақылауға мүмкіндік беретін мониторинг қажет.

Білім беру процесінің тиімділігін бағалау критерийлерінің жүйесін ұтымды әзірлеу және сынақтан өткізу: оқушылардың рухани-адамгершілік дамуының критерийлері (рухани-адамгершілік құндылықтар туралы білімнің толықтығы мен көлемі, осы білімге қызығушылық дәрежесі, моральдық маңызды құндылықтарға эмоционалды көзқарастың даму дәрежесі, оларды жеке қабылдау, мінез-құлықтағы адамгершілік құндылықтарды ұстануға дайын практикалық тәжірибенің болуы, білім алушылардың рухани-адамгершілік даму деңгейі). өзінің және басқалардың мінез-құлқын адамгершілік құндылықтарды ұстану тұрғысынан бағалауға дайын болу), тәрбие процесінің нәтижелілігін бағалау критерийлері: тәрбиеленушілердің белсенділік және қызығушылық дәрежесі, іс-шараны дайындау мен іске асырудағы тәрбиеленушілердің дербестік дәрежесі, білім беру мекемесінің тәрбие процесінің нәтижелілігін бағалау критерийлері: оқу орны ұжымының ұйымшылдық дәрежесі, білім алушылардың дербестігі, өзін-өзі басқарудың белсенділігі мен бастамашылдығы, ішкі бақылауда тұрған тәрбиеленушілердің динамикасы.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1. Назарбаев Н.Ә. Жаңа онжылдық – жаңа экономикалық өрлеу – Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері Ел Президентінің Қазақстан халқына жолдауы // Егемен Қазақстан. – 2010. 30 қаңтар
2. Арысбаева З. Инновациялық әдіс-тәсілдерді қолдану ерекшеліктері // Қазақстан мектебі. – 2013. – №8. – 20 б. 3.
3. Мәтінмен жұмыстың тиімді тәсілдері: әдістемелік нұсқаулық. Т.М.Көпжасарова. К.Г.Утешова. Оқытудағы интер белсенді әдіс-тәсілдері. Астана 2016 ж.
4. Гальскова Н.Д. 2004; – 55б. Теория и практика обучения иностранным языкам. Начальная школа.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3106-25-28

CHAT-BOTS AS AN ELEMENT OF GAMIFICATION TO ENCREASE STUDENT ENGAGEMENT IN EDUCATIONAL PROCESS

KISMETOVA GALIYA, TURGALIEVA ELMIRA, ALBAYEVA AISHA
M.Utemisov West Kazakhstan University, Uralsk, Kazakhstan

Annotation. *Chat-bots are seen as an important element of gamification, helping to increase student engagement in the learning process. Their functionality goes beyond automating learning by offering game-like elements that motivate students to actively participate in learning tasks and interact with the material. Introducing game-like tasks, challenges, and reward systems through chat-bots can make learning more interactive and engaging, and promote better learning. The effectiveness of this approach is examined through the use of chat-bots to create a dynamic learning environment that maintains a high level of student engagement.*

Keywords: *chat-bots; gamification; student engagement; motivation for learning; interactive learning*

Introduction

In modern education, more and more attention is paid to the use of gamification to increase student motivation and engagement. Chatbots are becoming one of the most effective tools in this direction, allowing to create an interactive and engaging educational atmosphere. Using such technologies, students not only internalize knowledge, but also actively interact with the learning material through game tasks of varying complexity, which significantly increases their interest in the learning process. In addition, chatbots can adapt to the individual needs of students, offering a personalized approach to learning and making it more accessible and effective.

Numerous studies have highlighted the benefits of using chat-bots for language learning, demonstrating their ability to provide immediate feedback and facilitate practice in a supportive environment. In addition, the incorporation of gamification strategies, including rewards and tasks, has been shown to increase learner engagement and motivation (Deterding et al., 2011)[1].

The use of chat-bots in educational settings is becoming increasingly popular, especially in the context of improving the quality of learning. Numerous studies have highlighted the benefits of using chat-bots for language learning, demonstrating their ability to provide immediate feedback and facilitate practice in a supportive environment (Kukulaska-Hulme, 2012; Godwin-Jones, 2018)[2]. Umirzakova Z. & Yotsov V. discuss the role of chatbots in student-centered learning in their article published in *Вестник КазНУ*. They highlight how chatbots can act as virtual assistants, helping students with personalized learning by answering questions, providing materials, and conducting assessments. The study also explores the potential of platforms like ManyBot for implementing educational chatbots [3]

We can distinguish the following types of involvement of students in the educational process [4]:

- **Emotional involvement.** Emotional involvement is a student's attitude to the educational process, his/her reaction to school and everything related to it, feeling of belonging to school and realizing his/her value for it. Emotional engagement helps children to feel more comfortable at school and cope with difficulties, reduces the feeling of boredom. This increases students' interest in school and the educational process.

- **Behavioral engagement.** The level of behavioral engagement is determined depending on the student's behavior (attendance, behavior in lessons, preparation for lessons, attitude to vandalism and bullying), his/her participation in extracurricular activities, performance of various academic tasks. Engagement of this type has a big plus - observability. The teacher can determine the level of behavioral involvement in the educational process by observing the student's behavior. So, for

example, a student who constantly skips classes, paints on desks, fights with other kids, will demonstrate a low level of behavioral involvement.

- **Cognitive engagement.** Cognitive engagement is a student's willingness to make efforts to achieve a goal, to work hard, to strategize to solve problems effectively, to be flexible when problems arise, and to overcome difficulties and setbacks. The level of cognitive engagement directly affects a student's focus on learning

So how to engage students into educational process? Casey Brown – author of the blog about modern school outlines 7 methods that help to engage students into educational process on her platform Classcraft:

- **Use a variety of teaching methods.** It is often because of monotony that students lose interest in the educational process. It is important to use as many tools as possible. For example, organize a lesson-game or a debate. You can divide the class into pairs and let the students test each other's knowledge. The more creative the lesson, the more engaged the students will be, and therefore, the better the chances that the material will be fully assimilated.

- **Create a friendly and trusting atmosphere.** International research confirms that a positive relationship between students and teachers affects many indicators: it develops students' communication skills with other students, provides a sense of security, raises self-esteem and improves academic success.

- **Utilize modern digital technology.** With the help of digital technology, teachers can save time on lesson preparation and assignment checking, and the time saved can be spent on, among other things, developing and learning other tools to increase student engagement in the educational process.

- **Incorporate project-based activities into the educational process.** If a teacher wants to maximize the involvement of the whole class, project work can help him/her do this. While working on a project, pupils can develop both teamwork skills by dividing pupils into small interest groups and personal qualities. For example, pupils learn to set goals and identify problems, search and filter information, analyze and draw conclusions.

- **Give students freedom of choice.** For example, freedom to choose a partner for group work or a project topic. But at the same time it is necessary to show that independence implies responsibility for the consequences of one's choice.

- **Connect the educational process to life.** Students will find it easier to engage in the learning process if they know how it relates to real life. For example, relevant examples from life are always more interesting than one-sided examples from a textbook.

- **Add elements of play to the educational process.** Children from birth are used to mastering new things, learning through play, so game elements will help relieve stress, as well as consolidate new material. Also in games there is a competitive moment - children try to overtake each other, to show the best result, so they are fully involved in the learning and playing process [5].

Using chat-bots as a gamification of learning in educational process

“The worst thing in education is templates,” says Yevgeny Yamburg, honored teacher of our Republic. [6]

A chat-bot is an artificial intelligence program that simulates a dialog with a human and is set up to instantly answer a user's question via messengers, websites, phone or mobile app

This research explores the influence of using chat-bots integrated with gamification on high school students' English language learning, focusing on motivation, engagement, and skill improvement. The study was conducted among 21 high school students from the "HiLondon" in Uralsk, Kazakhstan. The aim was to assess how incorporating chat-bots with game-like elements, such as earning points, rewards, and unlocking levels, affected their language learning experience.

Participants and Methodology

A total of 21 high school students participated in the study. They were introduced to an English learning program featuring chat-bots designed with gamification elements, where students could practice conversational skills, complete language challenges, and progress through levels based on

their performance. After four weeks of using the chat-bots, students were surveyed about their experiences.

Research Results

• **Engagement and Motivation:**

- **78%** of the students reported that using chat-bots in a game-like format significantly increased their motivation to practice English regularly. The incorporation of rewards, such as points and levels, made learning more enjoyable and encouraged frequent interaction.
- **85%** said they enjoyed the challenge of “competing” with the chat-bot, earning rewards for correct answers and progressing through different difficulty levels.

• **Improvement in Language Skills:**

- **67%** of students indicated that their vocabulary improved through frequent use of the chat-bots, as they were introduced to new words in context while playing language-based games.
- **60%** noted that their speaking and listening skills had noticeably improved due to the interactive nature of the chat-bot dialogues, which mimicked real-life conversations.
- **40%** felt that their overall fluency had improved after constant practice with the game-based chat-bot.

• **Instant Feedback and Error Correction:**

- **73%** of the participants appreciated the immediate feedback provided by the chat-bots, which helped them correct their mistakes and improve their understanding of grammar and pronunciation.
- **62%** said that the gamified format made it easier to track their progress and understand areas where they needed improvement, as they could repeat challenges and earn higher scores.

• **Confidence in Using English:**

- **58%** of students reported that they felt more confident speaking English after interacting with the chat-bots in a game-like setting. The non-judgmental nature of the chat-bots helped them practice without fear of making mistakes.
- **45%** noted an increase in their willingness to speak English outside the classroom, as the chat-bot experience helped them overcome anxiety.

• **Satisfaction with Chat-Bot Gamification:**

- **90%** of students expressed satisfaction with using chat-bots as a form of gamified learning. They cited the fun, competitive elements and the ability to “play” while learning as major benefits.
- **88%** stated that they would prefer to continue using chat-bots as part of their English learning routine because it made language practice feel less like work and more like a game.

Conclusion

Incorporating chat-bots as a gamification element in language learning can transform the educational experience in several ways, boosting both engagement and effectiveness. Gamification in education generally revolves around integrating game-like features, such as rewards, challenges, and feedback, into non-game contexts. In this case, chat-bots serve as interactive, dynamic tools that combine these elements to foster greater involvement from students.

Chat-bots enhance student engagement by offering instant feedback, adaptive learning paths, and personalized experiences. High school students, in particular, are likely to enjoy interacting with an AI that provides instant, relevant responses to their language learning efforts. Chat-bots simulate conversations, allowing students to practice their language skills in real-time, making the learning experience more immersive.

The integration of gamified elements, such as point systems, leaderboards, badges, and time-based challenges, encourages students to participate more actively. By turning learning into a more game-like experience, students feel more motivated to complete tasks, which ultimately boosts their retention and learning outcomes.

Language learning, especially in a classroom setting, often triggers performance anxiety among students. Chat-bots help reduce this anxiety by providing a safe, non-judgmental environment where

students can practice at their own pace. This can lead to increased confidence in their language abilities, particularly in developing writing and conversational skills.

One of the primary benefits of using chat-bots is the ability to support autonomous learning. Students can engage with the material outside of class at their own convenience. The chatbot offers flexibility, allowing them to choose the time and place for practice, making it easier to integrate language learning into their daily routines.

Teachers also benefit from the integration of chat-bots by gaining access to data on student performance. These insights allow educators to adjust their teaching strategies based on real-time analytics, focusing on areas where students may struggle or excel. This data-driven approach ensures that the educational process is continually evolving to meet the students' needs.

In conclusion, chat-bots as a gamification element in education create an interactive, personalized, and flexible learning environment. By merging the concepts of gamification with educational technology, chat-bots offer innovative ways to motivate students, reduce learning anxiety, and foster independent language learning—all while providing valuable insights for teachers. This approach leads to improved language competency and deeper engagement, making it a powerful tool for modern education.

REFERENCES

1. Aristova A. S., Beznosyuk Yu. S., Vediker P. K., Voronovich N. E. The Use of Chatbots in the Educational Process // Proceedings of the II International Conference "Digital Transformation of Society, Economy, Management, and Education" (Yekaterinburg, December 5-6, 2019). Vol. Ustav personalistiki, 2020. pp. 95-99. EDN: LMNAGC. https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/82473/1/978-80-88327-04-2_017.pdf
2. Bondarenko I. N., Ishmuratova Yu. A., Tsyganov I. Yu. The Problems of the Relationship Between School Engagement and Academic Achievement in Modern Adolescents // Modern Foreign Psychology. 2020. Vol. 9. No. 4. pp. 77-88. EDN: YZFFWB.
3. Zh. Umirzakova, V. Yotsov. The Role of Chatbots in Organizing a Student-Centered Approach in the Educational Process. <https://bulletin-pedagogic-sc.kaznu.kz/index.php/1-ped/article/view/1699>
4. Idrisova A. What is Gamification? // Skolki Journal / Skolki — Thoughts on Informal Education. November 9, 2020. <https://skolki-project.com/blog/chto-takoe-gejmifikatsija>
5. Katkalo V. S., Volkova D. L. Corporate Training for the Digital World: Textbook. 2nd ed., revised and supplemented, Moscow: ANO DPO "Corporate University of Sberbank" 2018. 248 pages.
6. Yevgeny Yamburg, biograpy,citations <https://www.livelib.ru/author/218224-evgenij-yamburg>

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3106-29-31

ENGLISH IDIOMS: HOW TO LEARN AND USE

ABILZHAN ALTYNAY BOLATKYZY

Master of Pedagogical Sciences, senior lecturer of Academy "Bolashaq"
City of Karaganda, Republic of Kazakhstan

Abstract: *An idiom in English is an expression, the meaning of which can't be revealed if its components are translated. Words in idioms in English aren't taken literally. Regardless of the level of language proficiency, learning idioms is always a difficult task.*

The purpose of my article is figure out how to study idioms so that they are fixed in memory, and we can freely use them in our speech. Therefore, I use several points that help to understand and learn idioms effectively. These are :

1. *Break down idioms by topic,*
2. *Look for analogues of idioms in your native language,*
3. *Learn idioms in context,*
4. *Learn the history of the origin of the idiom,*
5. *Come up with your own examples of idioms.*

Key words: *Knowledge of phraseology, informational aspect, Russian, Kazakh and English phraseological units, English idioms, long-term memory, native speaker, high-quality memorization.*

Introduction. The English language has a thousand-year history. During this time, it has accumulated a large number of expressions that people found successful, well-aimed and beautiful. And so a special layer of the language arose - phraseology, a set of set expressions that has an independent meaning. The study of English is widespread in our country. A good knowledge of the language, including English, is impossible without knowledge of its phraseology. Knowledge of phraseology greatly facilitates the reading of both non-fiction and fiction. The reasonable use of phraseological units makes speech more idiomatic.

With the help of idioms, as with the help of various shades of colors, the informational aspect of language is complemented by a sensually intuitive description of our world, our life. The world of phraseology in modern English is large and diverse, and every aspect of its research certainly deserves due attention.

An idiom in English is an expression, the meaning of which cannot be revealed if its components are translated. Words in idioms in English are not taken literally. Regardless of the level of language proficiency, learning idioms is always a difficult task. The reason lies in cultural differences, and in the illogicality of these expressions. Also, we can be stopped by the question: is it necessary to learn idioms at all? [1-2]

The purpose of the research: Understanding and using idioms correctly can facilitate the process of communication using the English language.

The tasks of work:

- improve communication skills using idioms
- demonstrate cultural awareness using idioms
- improve fluency in speaking English by learning idioms

Why learn idioms?

An idiom or phraseological unit is an expression that cannot be translated literally without losing the meaning of what was said. It is precisely the fact that idioms cannot be translated literally that makes them difficult to remember and further use. Is it really worth spending time memorizing phraseological units? Are they really necessary if they can always be rephrased, expressing the idea in simpler words?

Of course, I want to read positive answers to this question and without worrying. However without the idiom, it's not that easy. Yes, you can change your mind at any time by avoiding the use

of expression units. However your contacts won't stop using it. This idiom may also be found in literature, articles, and films. In other words, if you avoid learning idioms, you may not understand native speakers in certain situations. Idioms help to make speech more vivid and lively, giving it a bright emotional coloring. In order to speak English well, express yourself beautifully, and sound like a native speaker, you should at least try to learn the most commonly used idioms.

Of course, common words and phrases are easier to learn than idioms. However, this task is not as difficult as it might seem at first glance. Let us try to figure out how to study idioms so that they are fixed in memory, and we can freely use them in our speech.

Therefore, you need to use several points that help you understand and learn idioms effectively. It's not just learning and then forgetting [3]:

1. Break down idioms by topic

If you decide to learn idioms in groups, it is best to break them down by topic. For example, spend one day learning idioms about food, the second about family, the third about clothes, and so on. This way of studying several phraseological units at once will be more effective, since associative memory will work. That is, the brain will automatically generate associations between group idioms.

2. Look for analogues of idioms in your native language

Often in the Kazakh and Russian languages there are idioms similar to English. By building a relationship between Russian and English phraseological units, it will be easier for you to remember the latter. In addition, some idioms of the English language in literal translation are similar to the idioms of the Kazakh and Russian languages. For example, a dark horse is also in Russian "dark horse". There are also such English idioms, the analogues of which in Russian are significantly different. For example: *cut someone down to size* - put someone in their place. Despite the fact that these phraseological units are literally translated differently, we can build an association between them or think about the difference between them. For example, imagining that a person's ego is so swollen that he imagines himself to be much more (more significant) than he is. In Russian, by the fact that a person is out of place, we also mean that in his imagination he exaggerated his significance too much. That is, in the first case, we need to show what a person is really worth by "cutting his size to real", in the second - "putting him in his place".

3. Learn idioms in context

It is always better to learn new vocabulary in context, especially idioms and phrasal verbs, otherwise you can learn to use expressions incorrectly, and then it will be more difficult to relearn. So, if you come across an idiom in a book or while watching a movie, write down not only the idiom itself and its meaning, but also the sentence in which it was used. Also, you can briefly write down the situation in which the hero said it. Studying the expression itself without an example of usage will be meaningless.

4. Learn the history of the origin of the idiom

The illogicality of some idioms can make it difficult to remember them. For example, why do they say in English about the destruction of someone's plans "to upset the apple cart" - what does it have to do with apples in a cart? Knowing the history of this idiom, everything will fall into place, and it will cease to be a set of words devoid of logic. In addition, reading the history of the emergence of idioms allows you to focus on them longer, which will contribute to faster, and most importantly, high-quality memorization.

5. Come up with your own examples of idioms

After you have familiarized yourself with the use of the idiom in context, come up with some of your own examples of its use. Imagine in what situation you could use it, how exactly you would do it. This method allows not only to create several speech patterns, but also helps to fix the expression in long-term memory. It will be even better if you write down examples of the use of the idiom - this will involve the mechanical memory.

After working with these items, you need to make a table to fully fix the topic.

The table must be divided into four squares:

1 square - idioms

- 2 square - analogues in the native language
- 3 square - definitions in English
- 4 square - compose a sentence using idioms

<p><i>Idioms</i></p> <p>6. 1. There is no smoke without fire</p> <p>7. 2. To play with fire</p> <p>8. 3. To look for a needle in a haystack</p> <p>9. 4. Black sheep</p> <p>10. 5. White lie</p>	<p><i>Analogues in the native languages</i></p> <p>1. Нет дыма без огня. Жел тұрмаса, шөптің басы қимылдамайды.</p> <p>2. Играть с огнем. Орынсыз ашу — от шашу.</p> <p>3. Искать иголку в стоге сена. Асығыс іске әзәзіл араласар.</p> <p>4. Белая ворона. Тайға таңба басқандай.</p> <p>5. Белая ложь.</p>
<p><i>Definitions in English</i></p> <p>1. That an event has its own cause</p> <p>2. Big risks</p> <p>3. Difficult, almost impossible search.</p> <p>4. A person who stands out from the crowd too much, he is not like the others.</p> <p>5. Lie for good</p>	<p><i>Compose a sentence using idioms</i></p> <p>1. “There is no smoke without fire,” which you’ll be seeing quite a bit of from here on in.</p> <p>2. To carry a secret is to play with fire.</p> <p>3. This warehouse is like a needle in a haystack</p> <p>4. He’s the black sheep of the family</p> <p>5. What he told me yesterday is a white lie</p>

Conclusion. Idioms are a vital aspect of English fluency. They add depth and nuance to conversations and interactions, allowing you to use more effective and persuasive language. You can learn and master the most important idioms to improve your language skills and understanding of English culture and history.

Using idioms in speech, of course, when they are really appropriate. This will not only make the speech richer and brighter, but also help knowledge to remain in memory. The above points will simplify the task of learning new English idioms and help enrich your vocabulary with beautiful and vivid expressions [4-5].

LIST OF REFERENCES

1. Alexander, R. J. (1987). Problems in understanding and teaching idiomaticity in English. 32, pp.105–122.
2. Anthony, L. (2012). AntConc (version 3.3.5) [Computer software]. Tokyo: Waseda University Available from <http://www.antlab.sci.waseda.ac.jp/>.
3. Baddorf, D. S., & Evens, M. W. (1998). Finding phrases rather than discovering collocations: Searching corpora for dictionary phrases. In Proc. of the 9th Midwest Artificial Intelligence and Cognitive Science Conference (MAICS-98) (pp. 110–116).
4. Biber, D., Conrad, S., & Reppen, R. (1998). Corpus linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Biber, D., & Reppen, R. (2002). What does frequency have to do with grammar teaching? Studies in Second Language Acquisition, 24(2), pp.199–208.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3106-32-35

**ПРОГРАММА ОПЫТНО-ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ РАБОТЫ ПО ТЕМЕ:
«ФОРМИРОВАНИЕ БАЗОВЫХ НАВЫКОВ НА УРОКЕ В НАЧАЛЬНОЙ
ШКОЛЕ ЧЕРЕЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АКТИВНОГО МЕТОДА ОБУЧЕНИЯ»**

ТОКМИНА ЮЛИЯ СЕРГЕЕВНА

учитель начальных классов

КГУ «Школа-центр дополнительного образования №19»
отдела образования по городу Усть-Каменогорску
управления образования Восточно-Казахстанской области

***Аннотация:** Данная программа развития школы предоставляет педагогам возможность создавать уже младшему школьнику условия для развития способностей по развитию когнитивных навыков: оценивать свои мысли и действия как бы «со стороны» по предложенным дескрипторам, соотносить результат деятельности с поставленной целью, на основе способности оценивать «знаю - не знаю» определять уровень своей компетенции и др.*

Развитие способности к рефлексии - важнейшее качество ребенка на пути становления социальной роли как ученика и школьника.

***Ключевые слова:** Реализация программы. анализ всех факторов, цели ОЭР, этапы ОЭР, методы ОЭР.*

Обоснование актуальности темы исследования

Обучение в начальной школе – самый ценный, не похожий на период обучения в классах дошкольной подготовки и подготовительной группе дошкольных учреждений. Ребенок становится учеником, и его обучение в новой роли на этапе начальной школы строится по программам, адаптированным учителями, базирующихся на знаниях о его возрастных и индивидуальных особенностях на основе принципов системности и научности.

В этот период его жизни не только изменяется его социальный статус, но и изменяется его роль в его окружении и современном обществе. Возникает новая потребность – желание самовыразиться, самореализоваться в новом коллективе в новых условиях обучения и воспитания.

Этап начального обучения имеет свои возможности, значительно отличающиеся от всех последующих этапов школьного образования. Именно на этапе становления ребенка как ученика школы закладываются основы познавательной мотивации и познавательных интересов, формируются основы общеучебной деятельности. При созданных учителями благоприятных условиях обучения и развития, развиваются креативность, компетентность, развиваются умения работать в команде.

Образование в начальной школе служит фундаментом для обучения на этапах основной и средней школы. Начинается формирование способов учебной деятельности, на которых лежит существенная доля ответственности за успешность обучения в основной школе: общеучебные умения и навыки, развитие логического мышления, умение давать оценку и интерпретировать данные, формирования умения выбирать способы принятия решения, развитие метапознания, умения работать в зоне ближайшего развития и другие. Уровень сформированности определяет возможности эффективно организовывать познавательную деятельность школьника, его владение речевой деятельностью в различных ситуациях, способами работы с различной информацией и т.п.

Творчески работающие учителя, опираясь на заложенную природой детскую любознательность и их постоянную потребность самостоятельно познавать окружающий мир, учитывая детскую познавательную инициативность и активность, создают в начальной школе образовательную среду, стимулирующую учащихся к активным формам познания

окружающего мира. Наблюдение за предметами и процессами, офлайн-опыты, обсуждение и принятие разных фактов и мнений, ведение учебного диалога и прочие методы работы дают положительный результат в этом направлении. Реализация Программы развития школы предоставляет педагогам возможность создавать уже младшему школьнику условия для развития способностей по развитию базовых компетентностей: оценивать свои мысли и действия как бы «со стороны» по предложенным дескрипторам, соотносить результат деятельности с поставленной целью, на основе способности оценивать «знаю - не знаю» определять уровень своей компетенции и др. Развитие способности к рефлексии - важнейшее качество ребенка на пути становления социальной роли как ученика и школьника.

При всех положительных изменениях, которые наблюдаются в профессиональной деятельности педагога и учебной деятельности школьников, по-прежнему существует проблема по развитию базовых навыков у субъектов образования. Главной задачей современной школы является раскрытие индивидуальных физиологических и психологических особенностей каждого ученика, воспитание личности, готовой к жизни в высокотехнологичном, конкурентном мире. Школьное обучение должно способствовать личностному росту так, чтобы выпускники могли самостоятельно ставить и достигать серьезные цели, уметь реагировать на разные жизненные ситуации. В меняющемся экономическом мире система образования должна формировать такие новые качества выпускника как инициативность, инновационность, креативность, коммуникация, мобильность, координация, гибкость, динамизм и конструктивность, необходимые для профессий будущего.

Проанализировав все факторы, пришли к выводу: что гибкие, базовые навыки формируются задолго до того, как человек начинает карьеру. Это значит, что участие в их развитии должна принимать и школа. Чтобы вырастить самостоятельного человека, способного найти себя и реализовать свои возможности, уметь принимать решения в ситуациях выбора, отвечать за свои поступки, нести ответственность за себя и близких. В начальной школе нужна особая организация и учебного процесса, и внеурочной деятельности. Здесь важен и выбор образовательных технологий, и создание соответствующей образовательной среды. Мы можем с уверенностью сказать, что каждый ученик будет успешен в обществе. Выше изложенное обусловило **тему исследования ОЭР**: «Формирование базовых навыков у учащихся начальной школы, через использование активного обучения».

Проанализировав имеющиеся опыт выявили, что в педагогической практике актуален интенсивный поиск наиболее эффективных путей и способов развития базовых навыков XXI века у субъектов образования в условиях формирования современной модели учебно-воспитательного процесса, что и побудило нас обратиться к опытно-экспериментальной работе в указанном направлении.

Актуальность работы по развитию навыков 4 «К» (коммуникативности, креативности, критического мышления, командной работы) также обусловлена следующими *противоречиями*:

- между организацией методической работы в школе, направленной на повышение специально-предметной компетентности, и необходимой объективностью повышения информационно - коммуникационной компетентности, способствующей развитию субъектности как учителя, так и ученика;

- между имеющимися дидактическими, развивающими и воспитательными возможностями современных образовательных подходов и уровнем сформированности коммуникативной, самоменеджмента компетентности учителя по их использованию в условиях ОСО

Цель ОЭР: выявление и обоснование системы дидактических, развивающих и воспитательных возможностей инновационных подходов в развитии базовых навыков 21 века у субъектов образования.

Задачи ОЭР:

1. обосновать сущность понятий «базовые навыки», «система 4К», «дидактические возможности современных образовательных технологий», «развивающие возможности современных образовательных технологий», «воспитательные возможности современных образовательных технологий» в условиях современной модели УВП;

2. раскрыть и систематизировать инновационные подходы, дидактические, развивающие и воспитательные возможности современных образовательных технологий в условиях формирования современной модели УВП;

3. разработать методические рекомендации по использованию учителями, активных методов обучения, дидактических, развивающих и воспитательных возможностей современных образовательных технологий в образовательном процессе.

Объект ОЭР: образовательный процесс школы.

Предмет ОЭР: современные образовательные технологии и методы обучения.

Гипотеза ОЭР: *если в условиях формирования современной модели УВП использовать систему активных методов обучения в начальной школе, то это будет способствовать развитию базовых навыков, так как современные образовательные технологии и методы обучения обладают потенциальными возможностями в развитии навыков у участников образовательного процесса.*

Методы ОЭР:

• изучение и анализ литературы, изучение практики реального образовательного процесса,

• изучение и анализ школьной документации,

• анкетирование, беседа, наблюдение, тестирование, ранжирование, констатирующий и формирующий эксперимент,

• методы математической статистики.

Ожидаемые результаты ОЭР:

Уровень учителей:

- повышение персональной ответственности за результаты своей профессиональной деятельности;

- квалификационный рост и повышение профессиональной, личностной и творческой компетентности;

Уровень учащихся:

- повышение качества знаний, умений и навыков;

- развитие базовых навыков;

- освоение обучения в системе «модели 4К»

Ресурсное обеспечение.

Для успешной деятельности в реализации программы ОЭР имеются необходимые ресурсы: компьютерные классы, кабинеты с интерактивной доской, наличие современных медиа - средств в школе, Интернет, библиотека.

Этапы ОЭР:

Поисковый этап (2020-2021 уч.год).

I этап – подготовительный (2020-2021 г).

Этап погружения в проблему (теоретический).

Цель этапа: теоретическое осмысление проблемы и определение теоретических основ ОЭР.

Задачи:

1. Определение целей и задач ОЭР, разработка гипотезы.

2. Выявление конкретных затруднений участников образовательного процесса на основе анализа субъектного опыта.

3. Формирование направлений организации работы в МК.

4. Анализ педагогических теоретических источников, психолого-педагогической и методической литературы.

5. Создание информационного банка данных теоретических и практических наработок по данной проблеме.

6. Рефлексия деятельности на подготовительном этапе ОЭР.

Экспериментальный этап (2021-2023 уч.годы).

II этап – формирующий, поисково-экспериментальный.

Цель этапа: организация опытно-экспериментальной работы: конструирование образовательного процесса в соответствии с целью и гипотезой ОЭР.

Задачи:

1. Разработка индивидуальных программ учителей по теме ОЭР.

2. Создание системы и регламента проведения контрольно-измерительных мероприятий по определению развития базовых навыков у субъектов образовательного процесса.

3. Систематизация данных о инновационных подходах, активных методах обучения, дидактических, развивающих и воспитательных возможностях современных образовательных технологий направленных на развитие базовых навыков 21 века у субъектов образовательного процесса.

4. Апробация инновационных подходов, активных методов обучения, дидактических, развивающих и воспитательных возможностей современных образовательных технологий в условиях формирования современной модели УВП

5. Рефлексия деятельности на формирующем, поисково-экспериментальном этапе ОЭР (период: январь-май, 2021г.).

6. Внесение корректив в ход ОЭР: уточнение теоретических положений, содержания мониторинга, форм и методов диагностики.

7. Систематизация результатов формирующего, поисково-экспериментального этапа ОЭР.

Заключительный этап (2023-2025 уч.год).

III этап – заключительный, обобщающий.

Цель этапа: анализ и систематизация результатов ОЭР. Выработка рекомендаций.

Задача:

1. Анализ результатов ОЭР.

2. Обобщение полученных результатов ОЭР.

3. Формулирование выводов. Выработка рекомендаций.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Голубкова О.А. Использование активных методов обучения в учебном процессе: учебно-методическое пособие. СПб., 1998. -42 с.
2. Методы обучения -http://ru.wikipedia.org/wiki/Методы_обучения
3. Амонашвили Ш.А. Основания педагогики сотрудничества. Новое педагогическое мышление. // Педагогика. 1989, № 5, С. 144-177.
4. Балашов М.М. Готовность учителей к инновационной деятельности в образовании // Наука и школа. 1999. № 4. С. 9-13.
5. Громько Ю.В., Давыдов В.В. Концепция экспериментальной работы в сфере образования // Педагогика 1994, № 6. - С.31-36.
6. <https://reshskqla.edusite.m/p82aa1.html>

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3106-36-42

UDC 372.881.111.1

THE PROJECT METHOD IN THE FORM OF STUDENTS' SELF-STUDY: ITS IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF RESEARCH SKILLS IN ENGLISH LESSONS

LYABUKHOVA NATALYA KONSTANTINOVNA

Master's student of Astana International University, Astana, Kazakhstan

Abstract: *The article studies the project method in the English language lesson in the form of self-study of students, and mainly the influence of this process on the development of research skills. The main characteristics of the content of modern higher education in the field of foreign languages are the focus on linguistic and intellectual development. The development of these aspects can be ensured by using the project method in the form of self-study in English lessons, which focuses on students' research activities. Project activities, along with the development of research skills, also affect the strengthening of critical thinking skills and analytical thinking. Completion of practice-oriented tasks within the framework of project activities, in turn, strengthens the language abilities of students. The author of the article analyzes the main aspects of the project method in the form of self-study, conducting a literature review. Based on this analysis, the results provide recommendations for organizing the project method in English lessons, where students have the opportunity to fully develop their research skills through self-study.*

Key words: *project method, self-study, research skills, English language, analytical thinking.*

Teaching foreign languages in universities in the modern world is becoming more popular, which is the reason for the growth of the issue of improving teaching methods that would ensure high-quality training of future specialists. An important part of higher education is the research activity of students, which forms the skills necessary in many professions. The project method, carried out in the form of self-study of students, ensures the development of research skills.

Undoubtedly, the assimilation of new material when independently completing project tasks is successful, but in addition to this, the effective formation of a set of skills is also noted. This complex includes analytical thinking, critical thinking skills, and research skills.

Thus, the topic of the article is relevant, and a comprehensive analysis of publications on its topic leads the author to high-quality compilation of recommendations to help university teachers. This article mainly examines the works of researchers devoted to the issues of the influence of the project method on students' research skills, as well as the topics of self-study in English lessons.

The result of the literature review is the identification of current difficulties in organizing a high-quality project implementation process, on the basis of which advice is offered to avoid these difficulties. Summarizing, the study of the article is useful for students, master's degree students, doctoral students, as well as teachers studying issues of foreign language teaching methods.

The main attention is paid to the competent construction of each individual stage of project activity and the role of the teacher in this process. The issues of competent structuring of tasks, objective assessment and motivation of students are always relevant in teaching activities. It is important to note that the teacher participates in the students' project activity in parallel with the process of their self-study, without interfering with it, but at the same time secretly controlling and guiding the students.

The definition of the term "project method" by N.I. Rodionova is one of the most accurate. The researcher noted in her work: "the project method is a way of organizing educational activities in the form of planning and completing practice-oriented tasks, gradually becoming more complex, by students, with parallel assimilation of educational material and relevant skills" [1, p. 100].

A group of Kazakhstani researchers who devoted their work to the topic of the project method identified three main advantages of the considered method of teaching foreign language lessons, which include the following [2, p. 86-88]:

1) Practical tasks in projects and the presence of real modern problems in the topics of projects motivate students to active research and educational activities.

2) Independent planning and execution of tasks, creation of a practical result, based on their own vision, develops self-study skills in students, which in turn affects their responsibility.

3) Each stage of project activities requires students to use English orally and in writing, which helps to strengthen their language skills.

Beskrovnaya L.V. considers the project method in foreign language lessons from the point of view of its influence on the development of self-study skills of students and on this basis identifies the main stages of the construction of project activities. The first is the target stage, at which a problem is set, based on which the tasks and the theme of the project are formulated. Next comes the activity stage of the project activity, where students independently perform the final tasks. This includes the gradual collection and analysis of information with parallel consultations from the teacher, the preparation of the final product of the activity and its presentation in any form, which again reveals the independence and responsibility of students in the application of this teaching method. The last stage is divided into two levels - a preliminary demonstration of the project result and the final presentation, after which there are stages of evaluation according to certain criteria known to students in advance [3, p. 37].

A large number of works devoted to the topic of the project method allows researchers to make a thorough analysis of any aspect of the issue. From the above analysis, it is obvious that the use of the project method is a complex process with labor-intensive structuring of stages. In addition to creating tasks and determining the number of stages and the time allocated to each of them, the teacher should develop criteria for assessing each task, stages and defense, create the necessary schemes or samples, and also be attentive throughout the project activity in order to help students at the right time.

Tyunina N.Ya. in her research on self-study of students through the project method identified two main tasks for the teacher, including the following [4]:

- to bring students to the ability to use independent efforts in collecting and analyzing data, enriching their knowledge and forming an appropriate understanding of the world;
- to teach students to use independently acquired knowledge in their practical activities, thereby strengthening self-study skills.

Studying self-study of students in the research Rubtsova E.V. came to the conclusion that independent work with an educational purpose has a number of features. Among the main ones, the author highlights a set of tasks that the teacher has made for students, as well as the conditions and time of execution, which are also set by the teacher. On the part of students, the features of self-study include independently completing the proposed tasks and providing the result to the teacher [5].

Perhaps, these features show a focus on the teacher, while the process of self-study should be focused on students. However, this author considered the process of independent work separately, without intersecting it with the process of project activities.

It is important to note here that the project method creates such conditions for the process of self-study of students that this process becomes student-oriented. Tasks can be independently created by students, based on their interests, within the framework of the project, and the form of the presentation is arbitrary. Thus, students have greater freedom in educational activities, but at the same time this does not reduce the importance of the teacher in the process of their self-study.

The positive influence of the project method on the process of self-study of students was also written about by the researcher Taukebaeva R.B. in her work, where the author states that "project activity develops self-study skills in students" [6, p. 225]. Speaking in more detail, the author notes that the combination of these two processes contributes to the development of self-study, communication, cognitive, creative skills, which in turn contributes to the increase in motivation and self-esteem of students.

A group of foreign researchers Wahid R., Halim S., Halim T. in their work pointed out the importance of the problematization aspect in organizing project activities among university students.

That is, students identify the problem of project research independently, guided by the teacher's prompts. According to the authors, with such a construction of the problem, the teacher provides motivation on the part of students to complete projects in the conditions of self-study with the subsequent development of competencies necessary in professional activities [7. p. 3178-3179].

This study thus explains the research side of project activities. The presence of a problem encourages students to solve it, simultaneously developing their research skills in the conditions of self-study.

Thus, in the literature analysis demonstrated above, the main aspects of the project method are shown, which include the definition of the term, stages and essence of this method. The project method is also considered from the side of its influence on self-study of students and the structure of this symbiosis. The results of the analysis of publications of researchers regarding the topic of the influence of the project method in the form of self-study on the research skills of students are given below.

L.M. Repeta considered students' research competence as a separate subject of research. Of particular interest is the classification of this author regarding three levels of research skills development, which includes the following [8, p. 22]:

1. A low level of research skills in students is revealed by the inability to work independently. This means that at each stage of the educational task, the student needs the help and prompts of the teacher. Without this support, there is no result of the work.

2. The average level is characterized by the ability to work independently in a team, as well as to set goals and identify a problem. At this stage, the teacher only needs to offer a list of sources that can be studied for a project study, comments to help the student in tracing the plan are also acceptable, but the main part is completed by the student independently.

3. A high level of research skills is more common among specialists than among students. At this level, the student completes the entire project independently without the teacher's intervention at any stage of the study. From the teacher's side, only the final assessment of the result is considered.

Achievements of the average level in universities are already considered a good indicator, and the educational process strives to achieve high levels of students. A graduate who has the third level of research skills is a sought-after specialist in professional activities. And as has already been determined as a result of the literature review above, the project method contributes to the development of research skills in students. This means that the project method in the form of self-study can ensure advancement at these levels.

The direct influence of the project method on students' research skills is described by researcher Targamadze A.V. in his work, which is based on the content of disciplines of pedagogical universities. This author identified prerequisites in the content of education that help implement projects in the educational process of teaching a foreign language.

Namely, there is an opportunity to implement information and research projects for problematic issues in disciplines. Also, game and creative projects can be implemented in the study of social relations and communication. And finally, practice-oriented projects have a place to be in terms of working with students in foreign language lessons, for a direct connection of the project with aspects of the language [9].

After the introduction of various types of projects into the educational process of teaching foreign languages at universities, a gradual development of research skills in students is expected. In addition to this type of skills, the process of self-study and project activities form the competence of students in the field of professional activity, social life and scientific and cultural behavior.

M.B. Romanovskaya's research in the field of application of the project method in pedagogical activity led the author to the conclusion that this method, through its nature of self-study of students, leads them to the assimilation of certain algorithms of a research nature, for example, the following [10, pp. 134-145]:

1. Assimilation of the requirements for the design of project work, or any relevant scientific work. Namely, regarding the volume, technical aspects and structure of the project.

2. Development of communicative competencies in the practice of constant use of a foreign language in the classroom, as well as oral presentation of the project results.

3. Assimilation of academic rules for conducting scientific activity and competent citation of works. This also includes the aspect of competent writing of scientific papers.

4. The ability to graphically present the studied information, or the result of the work. Students create tables, diagrams, drawings. And also in creative projects the results of scientific research are transformed into the format of paintings or collages.

5. Ability to take into account evaluation criteria when developing a project, as well as subsequent development of skills of objective self-assessment and mutual assessment.

Like any category of skills formed in the process of educational activity, research activity includes stages of formation. This issue was considered by U.A. Urinov, who divided the process of formation of research skills into three stages. The following are included in his structural distribution of research competence [11, p. 150]:

- Stage 1 - or mental formation of the problem. Usually, preparation for research activity is carried out through the traditional form of the lesson. In general, this resembles the first stage of project activity, which confirms the connection of the project method with the development of research skills. The entire structural component of the research process is built at this stage.

- Stage 2 - or the emergence of a research form. This stage implies minimal intervention of the teacher in the conduct of research activities of students. Which again, resembles the second stage of project activity and its form of self-study. At this stage, the teacher is required to act as an advisor. While students play the role of independent researchers in the scientific field.

- Stage 3 - or the result and assessment. This is the final stage in the development of research skills, the content of which includes the presentation and evaluation of the results of research activities. Particular attention is paid here to self-analysis of one's own research abilities. It is important to note that this stage is similar in nature to the final stage of project activities. This fact indicates a direct connection between the development of research skills in the process of project implementation.

The problem of organizing the project method in the form of self-study for the development of research skills was noted in the work by Isaeva M. A., who noted the following: "the effective organization of the project method is not always fully implemented by teachers" [12]. According to the author, the reason for this is the teacher's workload and incomplete methodological sources for the implementation of project activities in English lessons. This can lead to difficulties in the transition to fully independent research activities.

Thus, the conducted literature review allowed to theoretically structure the process of self-study of students using the project method, and also indicated the influence of such activity on the development of students' research skills. As a result of this analysis, methodological recommendations are provided below on the effective construction of the project method in the form of self-study with an emphasis on the development of their research skills.

The first group of recommendations relates to the initial stage of the implementation of project activities in the form of self-study of students. The structural nature of the project method requires teachers and students to plan the project at the initial stages of research activities. It is recommended, as a result of joint planning of project activities, to lead students to the definition of a topic, which in turn, in addition to interest, will give them the opportunity to apply their knowledge in the field of a foreign language.

The main criteria for selecting topics are the nature of the vocabulary and grammatical basis. For example, if a student is interested in the field of IT technologies, then project activities on this topic should be developed during the passage of technical vocabulary according to the program. That is, it is recommended to plan the project system at the beginning of the year for the entire academic period, which means competent structuring of project topics with the tasks of the educational program.

The second group of recommendations relates to the next stage of project activities - collection and analysis of research material independently by students on the topic of the project. The basis is the recommendation that as a source of information, the teacher should offer students authentic materials from the country of the language being studied. Articles and video materials that are authentic introduce students not only to the information they need, but also provide an opportunity to get acquainted with the cultural characteristics of the country. For example, a student studies a foreign article and learns about the structure of scientific publications in that country.

Thus, following this recommendation, the teacher can achieve the development of students' cultural competence in parallel with their formation of research skills, namely, competent search and analysis of scientific information from reliable sources. Hence the next recommendation, which is that the teacher should compile a list of sources with authentic material for his students on their research topics in advance. This does not mean that these will be the only sources that students can work with. But it will initially direct students in the right direction in the research process within the framework of a self-study project.

The third group of recommendations is an addition to the second, namely, the teacher, having drawn up a list of authentic sources of information and familiarized it with the students, then organizes their competent analysis. Therefore, it is recommended to conduct periodic debates and discussions at the stage of data analysis. Critical comparison of different opinions will allow students to think clearly and academically.

It is also recommended when compiling assignments in project activities to include comparison techniques for students, which develops their critical thinking, which in turn has a positive effect on their research competence. For example, when studying modern teaching methods for students, the teacher can include a comparison of the education systems of different countries.

The fourth group of recommendations relates to the form of conducting the practical implementation of the project. Usually the content of the project is voluminous and intense. And for this reason, if the student does all the work alone, he may get stressed and overloaded. Thus, it is recommended to conduct the practical stage of the project activity in a group form. With the help of this form, the workload is distributed among the students, which does not reduce the level of information perception, since the students share the information found and the completed part among themselves.

At the same time, it is also recommended to introduce a requirement at the stage of project defense, which consists in the mandatory speech of each individual student in the general speech of the group. This allows students to structure the general speech by categories and indicates to them the importance of the contribution of each individual participant, which develops their motivation to fully implement the project.

The fifth group of recommendations focuses on the process of assessing students' project activities. Since the form is self-study of students, the assessment should be focused on the process, not on the result of the work. By reinforcing the process with praise and assessments, the result is automatically improved by the efforts of motivated students.

It is certainly recommended to assess students according to the criteria developed by the teacher, which take into account the individual characteristics of the students, the goals and topic of the project. That is, for each separate project - a separate system of assessment criteria should be created.

Moreover, the assessment should be carried out not only by the teacher, but also by classmates. And special attention should be paid to self-assessment of students in the process of all project activities.

Regarding the content of the criteria for self-assessment and peer assessment, it is recommended that they include such aspects as the level of independence, quality of analysis and interest of students. For teacher assessment, the criteria should include more technical aspects, such as language proficiency and the ability to use English vocabulary and grammar in oral and written speech, as well as the degree of communicative skills in presenting project results.

The sixth group of recommendations is to digitalize the presentation of project results. The modern age has given education the opportunity to reach a new level of using technical means for educational purposes. The Internet has a large number of sites and applications, the use of which can motivate students to present research material in an original way.

That is, it is recommended that the teacher encourage the use of modern technologies when students present project results at the defense stage. Moreover, it is recommended to encourage the use of unusual types of presentations or other forms of presenting research material. This encouragement can be carried out by the teacher, for example, by introducing the criterion of using a creative form of presentation using modern applications in the list of aspects assessed during the defense.

The final group of recommendations points to the importance of the post-project stage of the research. It is recommended that the teacher organize students to write essays or reports on the results of the project activities, where they discuss the topics of the strengths and weaknesses of their research competence, and also write about future plans in the research field.

In addition, it is recommended to subsequently conduct an oral discussion on the same topic, and possibly with the students reading out essays and reports. This activity organizes in students the ability to constantly reflect and analyze their learning activities. Moreover, it creates in them a useful habit of continuous education. That is, by planning further actions after each completed project, students learn to develop in a self-study environment.

In conclusion of the above material, it is important to note that the recommendations formed by the author, which are based on the analysis of literature, are aimed at helping teachers in organizing the project method in English lessons in the form of self-study of students. Presumably, these recommendations allow teachers to effectively develop students' research skills at the same time.

Obviously, it is false to focus only on the result of the project, or to evaluate only the final product. To develop research skills in a self-study environment, it is important to focus on the process. Students, realizing the importance of the process of research activity and their role in self-study through the implementation of the project method, independently build a research process, where the result is high-quality due to the student's efforts in the process of all research activities.

The analysis of publications showed that the project method develops students' research skills, responsibility, critical thinking, and motivation for learning. At the same time, the process of forming students' self-study is similar to the process of students' implementation of projects, which can be interpreted as a connection between these two processes. Finally, the problematic nature of the project method and the independence of research and analysis in the process of self-study prove the influence of these types of educational activities on students' research skills.

The content of the methodological recommendations includes each stage of the project activity, highlighting the key aspects of each individual stage. Such concepts as the topic, collection and analysis of authentic material, group form, assessment, technologies and post-project activity, according to the author, play a special role in the development of students' research skills during their self-study. And the role of the teacher at these stages of the project activity is also indicated.

Thus, independence in students' research activities, formed as a result of the periodic use of the project method in English lessons, can help them in the formation of their professional competence in the conditions of the modern world. Individualization and humanism are manifested in the education system when using the project method in the form of self-study of students. And the focus of the project method on the development of research skills allows the education system to achieve one of its objectives.

BIBLIOGRAPHY

1. Rodionova N.I. PROJECT METHOD AS A FORM OF INDEPENDENT WORK OF HIGH SCHOOL STUDENTS IN THE PROCESS OF STUDYING CHEMISTRY // International Journal of Applied and Fundamental Research. - 2014. - No. 8-4. - P. 99-102.
2. Turabaeva G.K., Makhanov T.Sh., Bitemirova Sh.A., Ospanova G.S., Bozshataeva G.T. ANALYSIS OF THE APPLICATION OF THE PROJECT METHOD IN A SECONDARY SCHOOL // International Journal of Experimental Education. - 2016. - No. 3-1. - P. 86-88.
3. Beskrovnaya L.V. PROJECT METHOD AS A FORM OF INDEPENDENT WORK OF A STUDENT IN TEACHING A PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE (FROM THE EXPERIENCE OF DEVELOPING AND IMPLEMENTING THE PROJECT "IDEAL COMPANY") // Tambov: Gramota. - 2013. - No. 3. - Part 2. - P. 36-39.
4. Tyunina N.Ya. PROJECT METHOD AS A WAY OF ORGANIZING STUDENTS' INDEPENDENT WORK // Economy and Society. - 2016. - No. 2 (21). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metod-proektov-kak-sposob-organizatsii-samostoyatelnoy-raboty-studentov> (date of access: 15.09.2024).
5. Rubtsova E.V. Features of the organization of independent work of students in studying Russian as a foreign language (using the project method as an example) // KNZh. - 2018. - No. 1 (22). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-organizatsii-samostoyatelnoy-raboty-studentov-pri-izuchenii-russkogo-yazyka-kak-inostrannogo-na-primere-metoda-proektov> (accessed: 15.09.2024).
6. Taukebaeva R.B. PROJECT METHOD AS A WAY OF ORGANIZING AND ACTIVATING INDEPENDENT WORK OF STUDENTS // YASAI UNIVERSITY KHABARSHYSY. - No. 1 (127). - 2023. - P. 225-236.
7. Wahid R., Halim S., Halim T. Developing Research Skills among Undergraduate Students by Student-centered Active Learning Approaches // International Journal of Educational Research. 2023. № 11. C. 3178-3179.
8. Repeta L.M. Mechanisms for the formation of information and research competence of students in general education institutions: abstract of diss. / L.M. Repeta. - Chelyabinsk State Pedagogical University. - Chelyabinsk, 2013. - 25 p.
9. Targamadze A.V. Using the project method in developing students' research skills // Scientific research in education. 2012. No. 6. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-metoda-proektov-v-formirovanii-issledovatel'skih-umeniy-u-studentov> (accessed: 16.09.2024).
10. Romanovskaya M. B. Project method in the educational process: (methodological manual) / M. B. Romanovskaya. - Moscow: Center "Ped. search", 2006 (Moscow: August - print). - 160 p.
11. Urinov U. A. Development of research competence of students of technical higher education institutions // Intent Research Scientific Journal. - 2023. - V. 2, - № 3. - P. 147–154. URL: <https://intentresearch.org/index.php/irsj/article/view/63> (accessed: 16.09.2024).
12. Isaeva M. A. The project method as a means of developing students' search and research skills in the process of teaching mathematics // MNKO. - 2020. - No. 1 (80). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metod-proektov-kak-sredstvo-formirovaniya-poiskovo-issledovatel'skih-navykov-studentov-v-protssesse-obucheniya-matematike> (accessed: 17.09.2024).

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3106-43-48

ӨЖ 311

ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ КӘСІПТІК ОҚУ ОРНЫНДА ФИЗИОЛОГИЯ БӨЛІМІ БОЙЫНША ВИРТУАЛДЫ ЗЕРТХАНАНЫ ПАЙДАЛАНУ ӘДІСТЕМЕСІН ТАЛДАУ

ТЕМИРГАЗИНА БАЛЫМ НУРГАЗЫКЫЗЫ

2 курс магистранты Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті,
Өскемен, Қазақстан

МАЙМАТАЕВА А.Д.

Ғылыми жетекші, phd –доктор Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті,
Өскемен, Қазақстан

***Аннотация.** Бұл мақалада білім беру жүйесінде оның ішінде техникалық және кәсіптік білім беру мекемесінде физиологияны оқыту процесінде виртуалды зертхананы пайдалану әдістемесін талдау және білім сапасын арттыру мақсатында қалай тиімді қолдануға болатыны айтылған. Оқу процесінде виртуалды зертханалардың түрлерін қалай қолдану керек тиімді жағын қарастыру көрсетілген. Сонымен қоса оны қолданудағы негізгі артықшылықтарын көруге болады.*

***Кілт сөздер:** виртуалды зертхана, физиологияны оқыту, ресурстарды үнемдеу, заманауи модельдеу технологиялары, инновациялық тәсілдер, қолжетімділік*

Қазіргі білім беру жүйесі білім сапасын арттырып қана қоймай, оның тиімділігін арттыруға мүмкіндік беретін инновациялық әдістер мен технологияларды енгізуге ұмтылуда. Осы технологиялардың бірі – бірте-бірте техникалық және кәсіптік білім беретін оқу орындарының білім беру бағдарламаларына еніп келе жатқан виртуалды зертханаларды пайдалану. Бұл дәстүрлі зертханаларға қолжетімділік шектелуі мүмкін жағдайларда студенттерге практикалық оқу мүмкіндіктерін беру қажеттілігі тұрғысынан әсіресе өзекті болуда.

Мақаланың мақсаты – техникалық және кәсіптік білім беру мекемесінде физиологияны оқыту процесінде виртуалды зертхананы пайдалану әдістемесін талдау. Бұл тәсілдің тиімділігіне, оның артықшылықтары мен кемшіліктеріне, сондай-ақ оның оқу үдерісінің сапасына ықпалына ерекше назар аударылады. Мақалада виртуалды зертхананың физиологиялық процестерді тереңірек түсінуге қалай ықпал ететіні және оны пайдалану студенттердің үлгеріміне қалай әсер ететіні қарастырылады. Сондай-ақ әдістемені енгізу барысында білім беру мекемелерінің алдында тұрған міндеттер талқыланып, оларды шешу жолдары ұсынылатын болады.

Заманауи білім беру технологиялары студенттерге оқытудың икемді және инновациялық тәсілдерін ұсына отырып, белсенді түрде өзгеруде. Осы әдістердің бірі – тәжірибелер мен зертханалық жаттығуларды интерактивті ортада өткізуге мүмкіндік беретін виртуалды зертханаларды пайдалану. Технологиялар әсіресе физика зертханаларына қолжетімділік шектеулі, жабдық құны жоғары немесе қауіпсіз эксперименттік жағдайлар қажет болғанда өзекті болып табылады. Виртуалды зертханалар – бұл студенттер цифрлық ортадан шықпай-ақ практикалық тапсырмалар мен эксперименттерді орындай алатын нақты өмірдегі зертханалық параметрлердің компьютерлік модельдеулері. Олар студенттерге физика зертханасында жұмыс істеуге ұқсас тәжірибе алуға мүмкіндік беретін нақты әлемдегі процестер мен құбылыстарды дәл қайталайтын күрделі бағдарламалық жасақтама модельдерін қолдану арқылы жасалады [1].

Оқу процесінде виртуалды зертханалардың бірнеше түрлері қолданылады:

Модельдеу зертханалары – нақты процесті немесе экспериментті толық модельдеуді ұсынады. Яғни студенттерге әртүрлі жағдайларда заттардың немесе құбылыстардың мінез-

құлқын зерттеуге мүмкіндік беретін шынайыға барынша жақын жағдайлар жасайды. Параметрлерді өз бетінше өзгертуге және нәтижелерді байқауға мүмкіндік беретін процестер мен құбылыстардың математикалық және компьютерлік модельдерін құруға бағытталған. Зертхананың бұл түрі деректерді терең талдау және әртүрлі айнымалылар арасындағы байланыстарды түсіну үшін қолданылады [2].

Толықтырылған шындықтың виртуалды орталары – студенттерге 3D ортасындағы нысандармен өзара әрекеттесуге мүмкіндік беретін виртуалды және толықтырылған шындық элементтерін біріктіреді. Әсіресе организм физиологиясы секілді күрделі биологиялық жүйелерді зерттегенде пайдалы.

Виртуалды зертханаларды пайдалану зертханалық сабақтарды өткізудің дәстүрлі әдістеріне қарағанда бірқатар маңызды артықшылықтарды қамтамасыз етеді:

Қол жетімділік және икемділік – виртуалды зертханаларды кез келген уақытта және кез келген жерде қолдануға болады, практикалық оқытудың қолжетімділігін айтарлықтай арттырады. Студенттер материалды толық түсіну үшін тәжірибелерді қанша рет қажет болса, сонша қайталай алады.

Қауіпсіздік – көптеген физиологиялық эксперименттер денсаулыққа қауіп төндіруі мүмкін немесе қымбат реагенттер мен жабдықты пайдалануды талап етеді. Виртуалды зертханалар студенттер үшін қауіпті жояды, ең күрделі эксперименттерді жүргізу үшін қауіпсіз орта ұсынады.

Ресурстарды үнемдеу – виртуалды зертханалар жабдыққа, шығын материалдарына және зертханалық кеңістікке айтарлықтай қаржылық инвестицияларды қажет етпейді, бюджеті шектеулі оқу орындары үшін ерекше тартымды етеді.

Интерактивтілік және қатысу – виртуалды зертханалар студенттердің оқу процесіне белсенді қатысуын ынталандырады, білімді тереңірек меңгеруге ықпал етеді. Студенттер әртүрлі параметрлермен тәжірибе жасап, нәтижелерді нақты уақытта көре алады, олардың пәнге деген қызығушылығын арттырады.

Оқыту сапасын арттыру – тәжірибелерді қайталау және нәтижелерді көп рет талдау мүмкіндігінің арқасында виртуалды зертханалар студенттерге материалды жақсы меңгеруге мүмкіндік береді. Олар сонымен қатар сыни тұрғыдан ойлауды дамытады, себебі студенттер әртүрлі сценарийлерді имитациялай алады және олардың нәтижесін болжай алады [3].

Физиология ғылым ретінде практикалық дағдыларды және адам ағзасының мүшелері мен жүйелерінің қызметін терең түсінуді талап етеді. Физиологияны зерттеудің дәстүрлі әдістері күрделі жабдықтар мен биологиялық материалдарды пайдалана отырып, зертханалық тәжірибелер жүргізуді қамтиды. Дегенмен, виртуалды зертханаларды енгізу бұл пәнді оқытуға деген көзқарасты айтарлықтай өзгертті.

Виртуалды зертханаларда физиологиялық процестерді имитациялау студенттерге жүрек, өкпе, жүйке жүйесі және басқа да органдардың жұмысын динамикалық түрде елестетуге мүмкіндік береді. Бұл әсіресе жүрек циклі немесе жүйке импульстарының берілуі секілді күрделі физиологиялық механизмдерді түсіну үшін өте маңызды. Сондай-ақ нақты жағдайларда қайта шығару қиын сирек кездесетін немесе эксперименталды қауіпті процестерді зерттеуге мүмкіндік береді. Мысалы, студенттер әртүрлі дәрі-дәрмектердің жүрекке әсерін бақылай алады немесе орталық жүйке жүйесінің зақымдануын өзіне де, басқаларға да қауіп төндірмей зерттей алады.

Виртуалды зертханалардың бейімділігі студенттердің дайындық деңгейі мен қызығушылықтарын ескеретін жеке оқу бағдарламаларын жасауға мүмкіндік береді. Мұғалімдер эксперименттер үшін әртүрлі параметрлерді орната алады және тапсырмалардың қиындығын реттей алады, бұл оқу процесін жекелендірілген етеді. Виртуалды зертханаларды қолданудың жарқын мысалдарының бірі физиологияны оқыту үшін белсенді түрде қолданылатын PhysioEx платформасы болып табылады. Бұл платформа студенттерге жүрек соғу жиілігін өлшеу, тыныс алу жүйесінің функцияларын имитациялау, бүйрек және басқа

дене жүйелерінің жұмысын зерттеу секілді 20-дан астам әртүрлі физиологиялық процестерді модельдеуге мүмкіндік береді [4].

PhysioEx студенттер физиологиялық процестердің параметрлерін өзгерте алатын және нақты уақыт режимінде олардың өзгерістерін бақылай алатын эксперименттерді интерактивті түрде жүргізуге мүмкіндік береді. Бұл материалды жақсы түсінуге ғана емес, сонымен қатар деректерді талдау және нәтижелерді интерпретациялау дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Физиологияны оқуда виртуалды зертхананы пайдалану оқудың жаңа мүмкіндіктерін береді. Бұл әдіс студенттерге физикалық құрал-жабдыққа қол жеткізбей эксперимент жүргізуге мүмкіндік береді. PhysioEx секілді виртуалды зертханалар жүректен тыныс алу жүйесіне дейінгі физиологиялық процестердің модельдеулерін жасайды. Мысалы, студенттер қауіп-қатерге ұшырамай, әртүрлі физикалық белсенділік деңгейінде жүрек соғу жиілігінің өзгеруін бақылай алады.

Виртуалды зертхананы қолдануды бастамас бұрын мұғалім жан-жақты дайындықтан өтуі керек. Студенттердің оқытылатын физиология бөлімінің теориялық бөлігімен таныс болуы маңызды. Мысалы, егер жүрек-қантaмыр жүйесінің жұмысын зерттеуді жоспарласаңыз, онда жүрек циклі, қан қысымын реттеу және сыртқы факторлардың жүрек қызметіне әсері секілді негізгі процестерді түсіндіру қажет. Мұны лекциялар, мультимедиялық презентациялар немесе басқа оқу материалдары арқылы жасауға болады.

Теориямен танысқаннан кейін мұғалім виртуалды зертханалық бағдарламамен қалай жұмыс істеу керектігін түсіндіреді. Мұндай платформаның мысалы - адам ағзасындағы физиологиялық процестерді имитациялауға мүмкіндік беретін PhysioEx. Студенттер бағдарламаның интерфейсі мен функционалдығын пайдалану туралы қысқаша нұсқаулар алады. Бұл кезеңде әрбір студент зертхананы практикада сенімді пайдалана алуы үшін мүмкін болатын техникалық кедергілерді жою маңызды [5].

Студенттер виртуалды зертханада жұмыс істей бастағанда, олар мұғалім берген нақты тапсырмаларды орындайды. Мысалы, жүрек қызметін зерттегенде, олар жүйенің реакциясын бақылау үшін жүрек соғу жиілігін немесе қысымды өзгерте алады. Тапсырмалардың анық болуы және физиологиялық процестерді жақсы түсінуге ықпал етуі маңызды. Осындай тәжірибелердің бірі адреналин концентрациясын өзгерту және оның жүрекке қалай әсер ететінін көру болуы мүмкін. Студенттер параметрлерді өзгертіп, нәтижелерді бақылай отырып, тәжірибені бірнеше рет қайталай алады.

Эксперимент жүргізгеннен кейін алынған мәліметтерге егжей-тегжейлі талдау жүргізу маңызды. Бағдарлама әдетте студенттерге өзгерістер динамикасын көруге көмектесетін графиктер мен кестелерді береді. Мысалы, олар жүрек соғу жиілігінің физикалық жаттығулармен немесе әртүрлі заттардың әсерінен қалай өзгеретінін салыстыра алады. Деректер оқытушымен талқыланады, осылайша студенттерге нәтижелерді жақсырақ түсіндіруге және теория мен тәжірибе арасындағы байланысты түсінуге мүмкіндік береді.

Қорытынды кезеңде студенттер өз тәжірибелері бойынша есептер дайындайды. Олардың тек нәтижелерді ұсынып қана қоймай, теориялық білімге сүйене отырып қорытынды жасауы маңызды. Мұғалім тапсырмалардың дұрыстығына да, мәліметтерді талдай білуіне де назар аудара отырып, студенттердің жұмысын бағалайды. Мысалы, егер тапсырма дене белсенділігінің тыныс алу жүйесіне әсерін зерттеу болса, студент жаттығулардың қарқындылығы артқан сайын тыныс алу жиілігі мен өкпе көлемінің қалай өзгеретінін егжей-тегжейлі сипаттауы керек.

Физиологияны зерттеуде виртуалды зертхананы пайдалану көптеген артықшылықтар береді. Біріншіден, бұл күрделі және кейде қауіпті эксперименттерді жүргізудің қауіпсіз әдісі. Студенттер нақты зертханада арнайы жабдықты қажет ететін немесе денсаулыққа қауіп төндіретін жағдайларды модельдей алады. Екіншіден, виртуалды зертханалар оқудың икемділігін қамтамасыз етеді. Студенттер тапсырмаларды өз уақытында орындай алады және материалды толық түсіну үшін эксперименттерді қажетінше бірнеше рет қайталай алады.

Техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарында физиологияны оқыту үдерісінде виртуалды зертханаларды қолданудың тиімділігін талдау айтарлықтай оң нәтижелер көрсетіп отыр. Ең алдымен, виртуалды зертханалар физикалық зертханаларға қолжетімділік шектеулі немесе жоқ жағдайларда күрделі физиологиялық тәжірибелерді іс жүзінде жүзеге асыруды қамтамасыз етеді. Бұл өз кезегінде студенттерге материалды жақсы меңгеруге және ғылыми деректерді талдау және синтездеу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Бір мысал - жүрек-тамыр жүйесін зерттеу. Дәстүрлі зертханада студенттер шектеулі ресурстарға тап болуы мүмкін: қажетті құрал-жабдықтардың болмауы немесе экспериментті қауіпсіз жүргізу мүмкін еместігі елеулі кедергілер болуы мүмкін. Виртуалды зертхана, керісінше, кең ауқымды сценарийлерді модельдеу мүмкіндігін береді. Студенттер әртүрлі факторлардың әсерінен, мысалы, физикалық белсенділік немесе дәрі-дәрмектің әсерінен қан қысымының қалай өзгеретінін бақылай алады. Аталған процесс нақты уақытта орын алады және студенттер өз әрекеттерінің дереу нәтижелерін көруге мүмкіндік беретін параметрлермен тәжірибе жасай алады.

Виртуалды зертханалардың тиімділігі студенттердің белсенділік деңгейінің жоғарылауынан да көрінеді. Практикалық тәжірибе көрсеткендей, интерактивті модельдеу материалды меңгеруге қызығушылықты оятады. Мысалы, тыныс алу жүйесін зерттегенде студенттер гипоксия әсерін модельдеуге және ағзаның оттегі жетіспеушілігіне қалай бейімделетінін бақылай алады. Яғни тек теориялық білімді бекітуге ғана емес, сонымен қатар әдеттегі дәрістерде немесе дәстүрлі оқулықтарда байқауға болмайтын физиологиялық механизмдерді түсінуге көмектеседі.

Виртуалды зертханаларды практикалық қолдану да оқу үдерісін дараландыруға ықпал етеді. Студенттер материалды толық түсіну үшін қажет болғанша бірнеше рет қайталай отырып, эксперименттерді өз бетінше орындай алады. Әсіресе дайындық деңгейі әртүрлі студенттер үшін өте маңызды. Мысалы, бір оқушы жүйке жүйесінің бөлімін тез меңгеруі мүмкін, ал екіншісіне жүйке импульсінің қалай берілетінін білу үшін көбірек уақыт қажет болуы мүмкін. Виртуалды зертханалар әрбір студентке материалды терең меңгеруге және толық түсінгенге дейін тапсырмаларды қайталауға мүмкіндік береді.

Виртуалды зертханаларды қолданудың тиімділігі студенттердің субъективті қабылдауымен ғана емес, оқу үлгерімінің объективті көрсеткіштерімен де өлшенеді. Әртүрлі оқу орындарының статистикасы виртуалды зертханаларды пайдаланатын студенттердің қорытынды емтихандарда жақсы нәтиже көрсететінін көрсетеді. Мысалы, виртуалды зертханаларды қамтитын курстан кейін физиологиядан тест тапсыру кезінде студенттер тек дәстүрлі оқыту әдістерін қолданатындарға қарағанда орта есеппен 15-20% жақсы нәтиже көрсетті. Себебі, виртуалды зертханалар материалды есте сақтап қана қоймай, теориялық білімді нақты физиологиялық процестермен байланыстыра отырып, оны терең деңгейде түсінуге мүмкіндік береді [6].

Дегенмен, аталған көптеген артықшылықтарға қарамастан, виртуалды зертханаларды оқу процесіне енгізу қиындықтарсыз емес. Негізгі қиындықтардың бірі – оқу орындарының техникалық жабдықталуы. Виртуалды зертханаларды тиімді пайдалану үшін заманауи компьютерлік жабдықтар мен тұрақты интернет байланысы қажет. Техникалық және кәсіптік оқу орындарында, әсіресе шалғай аймақтарда бұл үлкен кедергі болуы мүмкін. Мысалы, компьютерлер ескірген немесе қажетті бағдарламалық қамтамасыз етуді қолдамаса, студенттер процеске толық қатыса алмайды.

Тағы бір мәселе – мұғалімдердің біліктілігінің жоқтығы. Виртуалды зертханалар тек физиологияны білуді ғана емес, сонымен қатар сәйкес бағдарламалық өнімдермен жұмыс істеу қабілетін де талап етеді. Әсіресе бұрын мұндай технологияларды кездестірмеген мұғалімдерге қатысты. Мысалы, егер мұғалім бағдарламаны өзі орната алмаса немесе конфигурациялай алмаса, оқу үдерісінің кешігуіне және студенттер үшін қосымша кедергілер тудыруы мүмкін.

Виртуалды зертханалар үшін оқу бағдарламаларын бейімдеу бөлек мәселе болып табылады. Көптеген оқу орындарының бағдарламалары дәстүрлі оқыту әдістеріне негізделген,

ал оқу бағдарламаларына өзгерістер уақыт пен үйлестіруді қажет етеді. Мысалы, физиологияның бөлімі нақты зертханада эксперименттер жүргізуді қамтуы мүмкін, бірақ виртуалды баламалар төмен деп қабылдануы мүмкін. Осылайша оқу процесін ұйымдастыру тәсілдерін қайта қарауды және әртүрлі әдістерді қолданудағы икемділікті арттыруды талап етеді.

Сонымен қатар, студенттердің виртуалды зертханаларды қабылдау проблемасы бар. Кейбір студенттер модельдеу арқылы оқытуға күмәнмен қарауы мүмкін, олардың дәстүрлі әдістерге қарағанда тиімділігі төмен деп есептейді. Мысалы, егер студент физикалық құрал-жабдықтармен жұмыс істеуге дағдыланған болса, виртуалды орта оның маңызды ғылыми зерттеулер жүргізуі үшін жеткілікті шынайы болып көрінбеуі мүмкін. Мұғалімдердің мұндай технологияларды қолданудың мәні мен практикалық пайдасын түсіндіруі маңызды.

Қаржылық аспекті де маңызды рөл атқарады. Виртуалды зертханаларға арналған бағдарламалық өнімдерге лицензиялар айтарлықтай қымбат болуы мүмкін, бұл оқу орындарына қосымша қаржылық қысым жасайды. Мысалы, физиологиялық модельдеу үшін жиі пайдаланылатын PhysioEx платформасы тұрақты лицензия жаңартуларын талап етеді. Көптеген мектептер үшін бұл кедергі болуы мүмкін, әсіресе бюджеттер шектеулі болса [7].

Аталған қиындықтарға қарамастан, процесі дұрыс ұйымдастыру арқылы көптеген мәселелерді шешуге болады. Білім беру мекемелері базалық бағдарламалардан бастап және мүмкіндігінше жабдықты жақсартуға инвестициялай отырып, инфрақұрылымды біртіндеп дамыта алады. Мұғалімдер виртуалды зертханалармен жұмыс істеуді үйрену үшін біліктілікті арттыру курстарынан өте алады. Студенттерді практикалық тапсырмалар мен сәтті пайдалану жағдайлары арқылы олардың артықшылықтарын көрсету арқылы виртуалды зертханаларды пайдалануға ынталандыруға болады.

Қорытындылай келе, виртуалды зертханалар техникалық және кәсіптік оқу орындарында физиологияны оқытудың маңызды құралы болып табылады. Олар эксперименттік тәжірибеге қолжетімділікті арттырып қана қоймайды, сонымен қатар қауіпсіз ортада интерактивті эксперименттер жүргізуге мүмкіндік беру арқылы студенттердің оқу процесіне қызығушылығын арттырады. Техникалық шектеулер, мұғалімдердің біліктілігін арттыру және оқу бағдарламаларын бейімдеу қажеттілігі секілді туындаған қиындықтарға қарамастан, виртуалды зертханаларды енгізуге дұрыс көзқарас білім сапасын айтарлықтай жақсартып алады. Технологиялар мен кадрларды даярлауға инвестиция салу арқылы білім беру мекемелері заман талабына сай заманауи және тиімді білім беру ортасын құруға болады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Шандаулов Асылбек Хасанович, Хамчиев Курейш Мавлович, Жиенгалиева Ардак Канатбековна, Мұхтар Нұрсұлу Ерланқызы, Сайлаубекқызы Айсұлу. Использование модели «Виртуальный пациент» на кафедре нормальной физиологии Медицинского университета Астана // Биология и интегративная медицина. 2021. №S1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-modeli-virtualnyu-patsient-na-kafedre-normalnoy-fiziologii-meditsinskogo-universiteta-astana> (дата обращения: 18.10.2024).
2. Муталиева А.Ш., Ахтанова С.К. Педагогика XXI века: инновационные методы обучения // Universum: психология и образование: электрон. научн. журн. 2020. № 3 (69). URL: <https://7universum.com/ru/psy/archive/item/8928>
3. Нуртазин С.Т., Базарбаева Ж.М., Есимсиитова З.Б., Ермекбаева Д.К. Инновационный метод «проблемно-ориентированного обучения» (problem-based learning -PBL) // Успехи современного естествознания. – 2013. – № 5. – С. 112-114; URL: <http://natural-sciences.ru/ru/article/view?id=31703>
4. Хамчиев К.М. Опыт внедрения проблемно-ориентированного обучения в медицинском образовании // Международный журнал экспериментального образования. 2015. – № 7. С. 129–131.
5. Хамчиев К.М., Жаналиева М.К., Мадиева Ш.А., Тулиева А.М. Применение элементов методики обучения на основе принятия решений (DBL) в медицинском вузе // В сборнике: European Scientific Conference / Сборник статей XI Международной научно-практической конференции. 2018. – С. 191–194.
6. Khamchiyev K.M., Zhaksylykova G. A., Bukeeva Zh. K., Derbissalina G. A. Introduction of an innovative method of problem-based learning (PBL) in the educational process of JSC "MUA" // Astana meditsinalyk journal, Astana, 2014. – №3. – P. 274–277.
7. Khamchiyev K.M., Kutebayev T.Zh., Khamchiyeva E.K. Experience of implementing problem-based learning (PBL) in education of Kazakhstan: student's opinion International Journal of Applied and Fundamental Research. 2016. – № 4. – С. 1.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3106-49-50

ФОРМИРОВАНИЕ ПРАКТИЧЕСКОГО НАВЫКА ВЫПОЛНЕНИЯ АРИФМЕТИЧЕСКИХ ДЕЙСТВИЙ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

ПАНЧЕНКО НАТАЛЬЯ АНАТОЛЬЕВНА

Учитель начальных классов

КГУ «Школа центр общеобразовательное учреждение №19»

город Усть-Каменогорск

«Математику затем только надо учить, чтобы знания, полученные на уроке уметь применять на практике». Эти слова известного математика и педагога Лобачевского стали девизом для формирования практических навыков на уроках математики. Все задания, которые решаем на уроке, отвечают одной цели – научиться применять знания в реальных жизненных обстоятельствах. Это тем более актуально, что ученики начальных классов должны показать свои знания на контрольных срезах, СОР, СОЧ, МОДО.

Как показывает многолетняя практика, каждый урок необходимо строить в виде практического занятия, опираясь на знания и умения, полученные на предыдущих уроках. Практическая работа – это отличное оттачивание навыков, которая позволяет закрепить все полученные теоретические знания. Практические навыки могут быть достигнуты путем того, что ребенок может сам справляться с рядом задач, находя решение, анализируя и делая выводы.

На уроках необходимо создать дидактические и психологические условия осмысления учения, учащийся должен себя показать на уровне не только интеллектуальной, но личностной и социальной активности. Поэтому на уроках использую активные методы обучения. Появление и развитие активных методов необходимы, чтобы перед учеником встали новые задачи: не только получение готовых знаний, но и формирование и развитие познавательных интересов и способностей, умений и навыков самостоятельного умственного труда.

Использование активных методов обучения побуждают учащихся к активной мыслительной и практической деятельности в процессе овладения учебным материалом. Применяю на практике такую систему методов, которая направлена главным образом не на изложение готовых знаний, их запоминание и воспроизведение, а на самостоятельный поиск овладения знаниями и умениями в процессе активной мыслительной и практической деятельности. Использование активных методов на уроках математики помогает формировать не просто знания-репродукции, а умения и потребности применять эти знания для анализа, оценки ситуации и принятия правильного решения.

Современному учителю необходимо развивать в каждом ребёнке творческие и коммуникативные способности личности. Если практические работы проводятся систематически, то они позволят закрепить полученные знания. Задания могут быть разнообразными, всё зависит от целей, которые педагог ставит на своих уроках.

Задача учителя состоит в том, чтобы создать условия практического применения навыков для каждого учащегося, выбрать методы обучения, которые позволили бы каждому ученику проявить свою активность, а также активизировать познавательную деятельность учащегося в процессе обучения математике. Верный отбор видов учебной деятельности, различных форм и методов работы, поиск различных ресурсов для повышения мотивации учащихся к изучению математики, ориентация учащихся на приобретение компетенций, необходимых для жизни и деятельности в поликультурном мире позволит получить требуемый результат обучения.

Методы активного обучения могут использоваться на различных этапах учебного процесса.

Ученик будет активен, если учитель целенаправленно и максимально использует на уроке математики задания: «Сформулируй понятие, докажи, объясни, расскажи свою точку зрения» и т.п. Кроме того, учитель может использовать приемы исправления “ловушек”, формирует задания для своих товарищей.

Немаловажную роль играет формирование навыка постановки вопроса. Аналитические и проблемные вопросы типа “Почему? Как получил? От чего зависит?” требуют постоянной актуализации в работе и специального обучения их постановке. Приемы же этого обучения разнообразны: от заданий на постановку вопроса к тексту на уроке до игры “Кто больше? Кто быстрее?”.

На уроках математики можно использовать разные творческие проектные задания, интерактивные формы работы: тесты в системе on-line, электронные учебники, обучающие программы, тренажеры, презентации. В проведение уроков включаются математические диктанты, «Мозговые атаки», «аукционы идей», уроки-конкурсы, викторины, КВН, деловые игры, олимпиады.

При учении с интересом к предмету, эффективность урока заметно возрастает. Учащиеся с удовольствием будут выполнять предложенные им задания, станут помощниками учителя в проведении урока. Следует отойти от такого обучения, когда преподаватель монотонно объясняет новый материал. Учителю необходимо опираться на знания, жизненный опыт детей, их интерес и стремление к знаниям.

ЛИТЕРАТУРА

1. Активные методы обучения: рекомендации по разработке и применению: учеб.-метод.пособие/ Е.В. Зарукина, Н.А. Логвинова, М.М.Новик. СПб.: СПбГИЭУ, 2010. – 59 с.
2. Пометун О.И., Пироженко Л.В. Современный урок. Интерактивные технологии. – К.: А.С.К., 2004. – 196 с.
3. Инновационные педагогические технологии: Активноеобучение : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений /А.П.Панфилова. — М. : Издательский центр «Академия», 2009. - 192 с

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3106-51-54

УДК 378.4

DEBATE TECHNIQUES IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING TO ENHANCE STUDENTS' COMMUNICATION AND DIVERGENT THINKING SKILLS

TALAPOVA ASSEL KAIRATOVNA

Master of pedagogical sciences, teacher, Kazakh Ablai khan UIR&WL, Almaty, Kazakhstan

Abstract: *Debating in foreign language learning has proven to be an effective technique for fostering communication skills and divergent thinking in students. This paper explores various debate techniques and how they contribute to language acquisition, encouraging active engagement, deeper understanding, and critical evaluation of ideas. Through an examination of recent studies and relevant literature, the article analyzes the cognitive and communicative benefits of debate, providing insights for educators seeking to implement debates in the classroom. The findings suggest that structured debate activities not only improve students' cognitive competence but also enhance their analytical abilities, preparing them for complex real-world interactions.*

Keywords: *debate techniques, foreign language learning, divergent thinking, communication skills, language acquisition*

In the evolving field of education, fostering communication and creative thinking skills has become crucial, particularly in foreign language learning. In this context, debate techniques offer a dynamic way to engage students in meaningful language practice while promoting divergent thinking. Divergent thinking, the ability to generate multiple ideas and solutions to a problem, complements language learning by encouraging students to approach language use creatively and flexibly.

Divergent thinking is a cognitive process critical for creativity, problem-solving, and innovation. Unlike convergent thinking, which focuses on arriving at a single, correct solution, divergent thinking encourages the generation of multiple solutions or ideas for a given problem. It is particularly valued in education and professional development, where flexibility, originality, and adaptability are essential. One powerful way to enhance divergent thinking is through debate techniques.

Divergent thinking is marked by four primary characteristics: originality, fluency, flexibility, and elaboration. Originality is the ability to think of novel ideas, while fluency refers to generating many ideas. Flexibility involves the ability to think in varied directions, and elaboration focuses on adding detail to these ideas. Each of these aspects plays a role in effective problem-solving and creativity.

The importance of divergent thinking cannot be overstated. In a world that requires creative solutions to complex problems, the ability to think divergently enables individuals to explore unconventional ideas, consider a range of possibilities, and adapt to new or unexpected challenges. Whether in the classroom, workplace, or in personal endeavors, divergent thinking is a valuable skill that enriches the individual's capacity to innovate.

Debate as a pedagogical tool has been widely researched in the context of both native and foreign language learning. Goodwin (2015) suggests that debates provide a unique platform for practicing various language functions, such as expressing opinions, agreeing, and disagreeing, which are crucial for communication in any language. According to Mendelsohn and Oliveira (2019), debate encourages active learning and cognitive engagement, which is fundamental to critical thinking development. Furthermore, Liu and Wang (2011) found that debates stimulate students to critically analyze content, structure their thoughts, and respond constructively to opposing viewpoints, making debate a powerful tool in language acquisition.

Several debate techniques can be effectively applied in foreign language classrooms, such as **structured debates**, **panel debates**, and **role-play debates**. In **structured debates**, students are assigned positions on a topic and must defend their stance using prepared arguments, which enhances both

their speaking and critical thinking skills. This technique encourages logical reasoning and careful language selection, as students must argue convincingly within a limited time.

Panel debates involve groups of students representing different perspectives, which fosters collaborative language use and teamwork. According to Jones (2012), panel debates help students learn to listen critically and respond thoughtfully, skills that are key to language proficiency and critical analysis. **Role-play debates**, on the other hand, allow students to explore different perspectives by adopting fictional roles, encouraging empathy and a deeper understanding of complex issues.

Debates inherently require students to practice speaking and listening skills, essential components of effective communication. Brown and Yule (2012) propose that debates in a foreign language force students to articulate their thoughts clearly, practicing pronunciation, intonation, and grammar. Furthermore, debates provide a less conventional approach to language practice, moving beyond rote learning and promoting genuine interaction, which builds fluency and confidence.

Through debate, students also learn to listen attentively, process information quickly, and provide well-reasoned responses. These skills are vital for language learners aiming to achieve proficiency, as they must be able to engage in real-world conversations that demand quick thinking and adaptability.

Debates naturally encourage divergent thinking as students must analyze and evaluate various viewpoints. To construct a compelling argument, students must research topics thoroughly, assess the reliability of sources, and consider counterarguments. This process strengthens their ability to think analytically and form opinions based on evidence, a skill that transfers beyond the language classroom.

Moreover, debates require students to approach topics objectively and respect different perspectives, contributing to their social and emotional development. As Freeman (2019) notes, debates teach students to question assumptions and to approach problems with an open mind, fostering a disposition of intellectual curiosity and resilience.

Recent studies show that both divergent thinking and debate stimulate complex cognitive processes, encouraging creativity, adaptability, and open-mindedness. Key studies from the last decade are reviewed below:

- **Divergent thinking and cognitive development:** Cropley (2016) emphasizes the importance of divergent thinking as a foundation for creativity, explaining that it requires not only cognitive flexibility but also an environment conducive to exploring multiple solutions. Cropley's findings highlight the relevance of social interaction in fostering divergent thought processes, aligning with the social elements inherent in debate settings.

- **Impact of debate on critical thinking and creativity:** Yang and Lee (2019) investigated the effects of debate on high school students' critical thinking skills and creativity, finding that debate activities significantly enhanced students' ability to think divergently. Their study highlighted how debate stimulates open-mindedness, encouraging students to consider opposing viewpoints, which broadens cognitive flexibility.

- **Divergent thinking and educational techniques:** Sternberg and Kaufman (2018) conducted a meta-analysis of creative thinking strategies in education, concluding that active learning approaches, such as debates, improve divergent thinking skills by promoting spontaneity, perspective-taking, and open-ended questioning. These findings support the use of debate as an educational tool that challenges students to generate multiple solutions and articulate diverse viewpoints.

- **Debate and brainstorming as tools for divergent thinking:** In a study on creativity and debate techniques, Suh, Kim, and Lee (2021) demonstrated that brainstorming sessions paired with debate lead to increased fluency and originality in problem-solving among university students. Their research shows that combining brainstorming with debate facilitates a deeper engagement with ideas, supporting the generation of novel solutions and reinforcing flexible thinking patterns.

- **Debate for professional development and cognitive skills:** A recent study by Jones and Martin (2023) explored debate-based training programs within professional development. The study found that incorporating debate techniques into team exercises resulted in improved problem-solving skills,

with participants reporting higher levels of creativity and innovation. This suggests that debate not only promotes divergent thinking in educational contexts but also enhances professional skills related to adaptability and idea generation.

- **Role reversal and hypothetical scenarios for cognitive flexibility:** Chen and Wang (2022) examined the effects of role reversal and hypothetical scenarios on cognitive flexibility. Their findings showed that participants engaged in these debate techniques displayed greater creativity and a willingness to explore unconventional solutions. This research suggests that specific debate techniques, such as role reversal, are especially effective for stimulating divergent thinking by challenging individuals to break habitual thought patterns.

Debate techniques offer several cognitive benefits that align closely with the requirements of divergent thinking. Studies from the literature suggest that debate can enhance divergent thinking by promoting diverse perspectives, adaptability, and open-mindedness:

- **Stimulating diverse perspectives:** Yang and Lee (2019) found that debate fosters an appreciation for contrasting viewpoints. This aspect of debate helps broaden students' understanding and allows for more creative thinking.

- **Encouraging flexibility and adaptability:** Jones and Martin's (2023) study on professional development shows that debate training exercises require participants to think on their feet, enhancing flexibility. This adaptability is essential in divergent thinking, where individuals must shift between ideas.

- **Strengthening communication and articulation:** According to Suh et al. (2021), debating improves the ability to articulate and elaborate on ideas, which is an important part of divergent thinking. Clear communication also encourages elaboration, helping individuals to expand upon initial ideas and create more detailed solutions.

- **Enhancing confidence and openness:** Yang and Lee's (2019) research highlights how debating builds confidence in exploring new ideas, leading to a more open-minded approach to creativity. By engaging with differing viewpoints, participants become more receptive to unconventional ideas, further enhancing divergent thinking.

The literature reviewed highlights various debate techniques that effectively foster divergent thinking skills. These techniques are instrumental in enhancing creativity and problem-solving capabilities among participants by encouraging them to explore multiple perspectives and generate a wide array of ideas. By incorporating structured debate practices into educational settings, educators can cultivate an environment that promotes open-mindedness and flexibility, essential components of divergent thinking. Key techniques include:

- **Brainstorming sessions before debates:** Suh et al. (2021) recommend brainstorming sessions before debates to encourage the generation of as many ideas as possible. This technique builds fluency and reduces pressure on participants, allowing them to explore ideas freely before refining them.

- **Role reversal:** Chen and Wang's (2022) study showed that role reversal exercises encourage participants to view issues from multiple angles, fostering flexibility. This technique aligns with the need for cognitive adaptability in divergent thinking, as it encourages breaking out of fixed viewpoints.

- **What-if scenarios:** Sternberg and Kaufman (2018) found that hypothetical scenarios stimulate creative responses, encouraging individuals to think beyond conventional boundaries. This technique allows participants to explore out-of-the-box ideas, which is essential in divergent thinking.

- **Problem-solution debates:** Jones and Martin (2023) suggest that problem-solution debates, where participants generate multiple solutions to a single problem, are especially effective for fostering divergent thinking in professional settings. This technique enhances fluency and originality by encouraging participants to explore varied approaches to a challenge.

Incorporating debate techniques into foreign language learning presents a powerful strategy for enhancing students' communication and divergent thinking skills. The dynamic nature of debates encourages learners to articulate their thoughts, engage in meaningful dialogue, and develop critical listening abilities—all essential components of effective communication. Moreover, the requirement

to consider and defend multiple viewpoints fosters cognitive flexibility, enabling students to think divergently and generate innovative solutions to complex problems.

As students navigate the intricacies of language use in debate contexts, they not only improve their linguistic proficiency but also cultivate an environment that values diverse perspectives and creative thinking. This dual focus on communication and cognitive development equips students with the tools necessary to succeed in an increasingly interconnected and complex world.

Educators are thus encouraged to integrate structured debate activities into their foreign language curricula, fostering an interactive and engaging learning environment. By doing so, they can empower students to become not only proficient language users but also innovative thinkers capable of navigating diverse challenges with confidence and creativity.

REFERENCES:

1. Brown, G., & Yule, G. (2012). *Discourse analysis*. Cambridge University Press.
2. Chen, S., & Wang, H. (2022). Role reversal and hypothetical scenarios in debates: Enhancing cognitive flexibility for creativity. *Educational Psychology Review*, 34(2), 221-238. <https://doi.org/10.1007/s10648-021-09611-1>
3. Cropley, A. J. (2016). *Creativity in education and learning: A guide for teachers and educators*. Psychology Press.
4. Freeman, D. (2019). *Teacher training, development, and decision making: A model of teacher knowledge*. Cambridge University Press.
5. Goodwin, C. (2015). The social organization of knowledge in classroom discourse. In D. K. F. Houghton & D. E. H. M. Allington (Eds.), *The social context of language learning* (pp. 45-68). Routledge.
6. Jones, D. (2012). Engaging students in debate: A practical guide. *Teaching English in the Secondary School*, 12(3), 18-25.
7. Jones, D., & Martin, E. (2023). Debate techniques in professional development: Enhancing creativity and problem-solving. *Journal of Applied Psychology in Education*, 56(1), 78-85. <https://doi.org/10.1037/edu0000284>
8. Liu, M., & Wang, H. (2011). The impact of debate activities on critical thinking and language proficiency. *Journal of Language Teaching and Research*, 2(4), 811-818. <https://doi.org/10.4304/jltr.2.4.811-818>
9. Mendelsohn, D. J., & Oliveira, L. (2019). The effects of interactive debate on language learning outcomes. *Language Learning & Technology*, 23(3), 17-35. <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2019.01.002>
10. Suh, J., Kim, S., & Lee, Y. (2021). Enhancing divergent thinking through brainstorming and debate: A combined approach. *Journal of Educational Psychology*, 46(3), 367-379. <https://doi.org/10.1037/edu0000589>
11. Sternberg, R. J., & Kaufman, J. C. (2018). Active learning strategies in education: How debate fosters creative thinking. *Creativity Research Journal*, 30(1), 22-30. <https://doi.org/10.1080/10400419.2018.1433076>
12. Yang, K., & Lee, J. (2019). The impact of debate on divergent thinking and creativity in high school students. *Journal of Educational Research*, 112(5), 433-441. <https://doi.org/10.1080/00220671.2019.1610693>

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3106-55-60
УДК 004.042

NEW MEDIA TRENDS AND DIGITAL FEATURES OF TECHNOLOGIES

**SATYBALDIYEVA F.A, YESSENBEKOVA G. ZH., ALTEKOVA I.S,
ZHUMANGALIYEVA N.K., SARYBAY M.A.**

Senior teachers of the
Temirbek Zhurgenov Kazakh National Academy of arts

Abstract. *Digital media, also called by many as “New Media,” is the use of computers and mobile devices (blogs, e-book, and video games) which are aided by internet to create and disseminate content as well as other physical embodiment such as flash memory sticks, hard drive among others. Some scholars prefer to define digital media in contrast to “analog”, “mass media” in relation to “new media” and so on. Kazakhstan, a vast and diverse country in Central Asia, is experiencing its own set of challenges and opportunities in the realm of digital media journalism. As technology continues to reshape the media landscape globally, Kazakhstan's journalists are navigating the complexities of the digital age while confronting unique socio-cultural and political factors. The history of digital media documents the move of computers from glorified calculators to devices that are transforming human communications, entertainment, and creative production, linking digital media to earlier interactive machines and media. In spite of the numerous opportunities presented by the digital media technologies developing country like Kazakhstan, the challenges are still eminent which prevent the country from tapping the full potentials of digital media. This article starts with a review of literature on the concept of digital or new media in global, Africa and Kazakhstan context, the Internet and new media production. The article closes on the opportunities, challenges and the way forward for the development of digital media technology use in Kazakhstan. Sources of material for this article included published and unpublished academic articles, media reports, and personal and institutional blogs, as well as Web sites.*

Keywords: *Digital Media, Internet, New Media, media convergence, analog.*

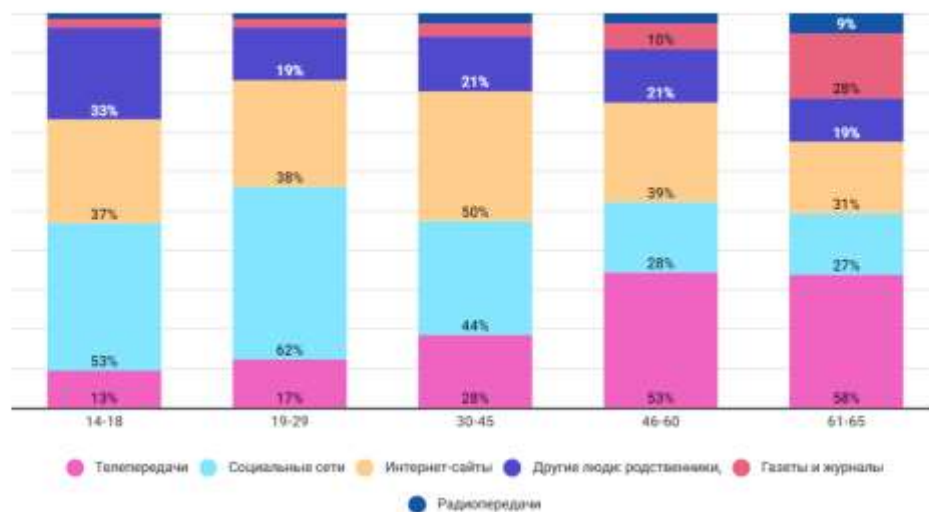
Introduction:

Digital media, popularly called new media is the ‘lovebird’ of our contemporary world. Messages meant for a large audience can be delivered in a variety of channels. Some of the popular media used in the world today are either print or electronic forms. The print includes, (books, newspapers, magazines), electronic versions include, (radio, television, computers, billboards, banners, posters, direct mails) and social media. Digital media is mostly used to represent the use of computers to combine with the various forms of media. In most cases, the term is sometimes used interchangeably with multimedia but is more specifically refers to as electronic media that use digital codes rather than analog signals [1].

In 2021, UNESCO introduced a program for training in media and information literacy as a part of academic education in Kazakhstan. Kazakh National Academy of Arts conducted several events dedicated to media and information literacy. The media dialogue platform helped increase the level of information literacy among experienced professionals and aspiring journalists. Participants in the Silk Road media caravan were able to learn about the history and culture of Central Asia and improve their media literacy. Nowadays, YouTube has started to play a role similar to mainstream television channels, especially since major media outlets have launched their own channels on the platform (Alper, 2017). In recent years, almost all of Kazakhstan’s TV channels and some publications have also started their official YouTube channels, such as “Egemen TV” and “Aiqyn gazeti”, as a result of the migration of print media to the internet. However, due to the inability to compete with television channels, we have noticed that most of our readers have switched to watching various TV series. Currently, locally produced and directed TV series are popular among Kazakhstan YouTube viewers. The second most popular TV dramas and movies are from South Korea. Russian

documentaries are also in demand. Turkish TV dramas and movies are popular among viewers who are interested in learning Turkish. Viewers with sufficient proficiency in the English language prefer American and British movies and shows (Karen, 2021). The demand for Indian films has declined. The following table shows that most respondents would like to watch domestic films on YouTube

Источники информации по разным возрастным категориям
Казахстан

*Сумма не равна 100%, потому что респонденты могли выбрать несколько ответов

Исследование Internews 2021 года, проведено при поддержке USAID

Methodological and Theoretical Considerations:

This article adopted a purely qualitative approach in reviewing the literature on digital media, opportunities, and challenges in Kazakhstan. The article utilizes descriptive approach in doing a comprehensive review of literature on digital media in Kazakhstan. Sources of material for this article included published and unpublished academic articles, media reports, and personal and institutional blogs, as well as Web sites. The theoretical framework for this article is situated on Media Convergence Theory popularized by Henry Jenkins in his book, “Convergence Culture” in 2006. This theory is useful for this article because it explains how technological advancement has resulted in the merger of mass media and led to the introduction of new communication technologies. The core elements of media convergence theory are based on the production, distribution and all the processes in content production to how these contents are transmitted via the internet, digital TV, Radio among others for final consumption.

Literature Review:

The consumption of news and media is deeply ingrained in people's routines, with individuals typically forming their media habits during their youth. While older individuals may incorporate new media and diverse forms of media consumption, these often serve as supplements to, rather than replacements for, their established routines. A significant portion of the population has experienced a pre-digital media upbringing, but those under 35 have grown up in a digital media environment. Notably, generational distinctions become evident when examining individuals' primary sources of news, as depicted in Figure 2.8 from the Reuters Institute Digital News Report 2016.

As people age, their media habits undergo changes in response to evolving personal and professional circumstances. However, they seldom transition into the predominant media consumption patterns of previous generations. For instance, individuals who came of age in the 1960s did not abandon television in favor of print and radio. Similarly, it is unrealistic to anticipate that those maturing in the 2010s will forsake digital media in favor of traditional linear scheduled

television

and

newspapers.

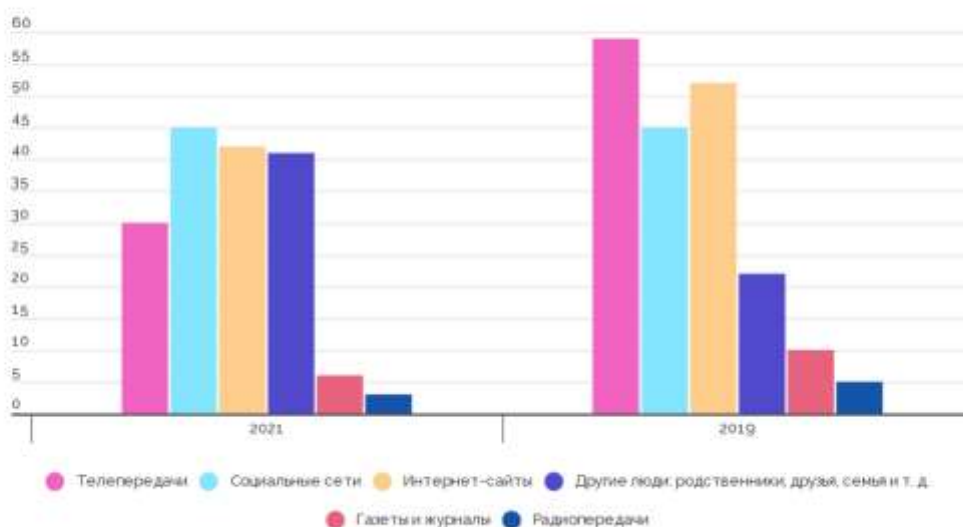
Figure 2.8 – Main source of news by age

For many years, television has been considered the dominant channel, and this remains true in Tajikistan and Uzbekistan. In Tajikistan, 76.62% of respondents noted that they primarily obtain information about life in the country through television. In Uzbekistan, this percentage is 66.29%. However, in Kazakhstan, the situation has undergone significant changes compared to 2019. Television now holds the third position as the main source of information (30.4%), following social networks (45.7%) and websites (42.8%). In Uzbekistan, both websites (39.85%) and social networks (33.91%) also hold a substantial share. In Tajikistan, websites take the second spot (41.1%), and radio holds the third position with a considerable gap (19.49%). Respondents from Uzbekistan least frequently identified social networks as their primary source of information.

Откуда люди чаще всего получают информацию?

Казахстан

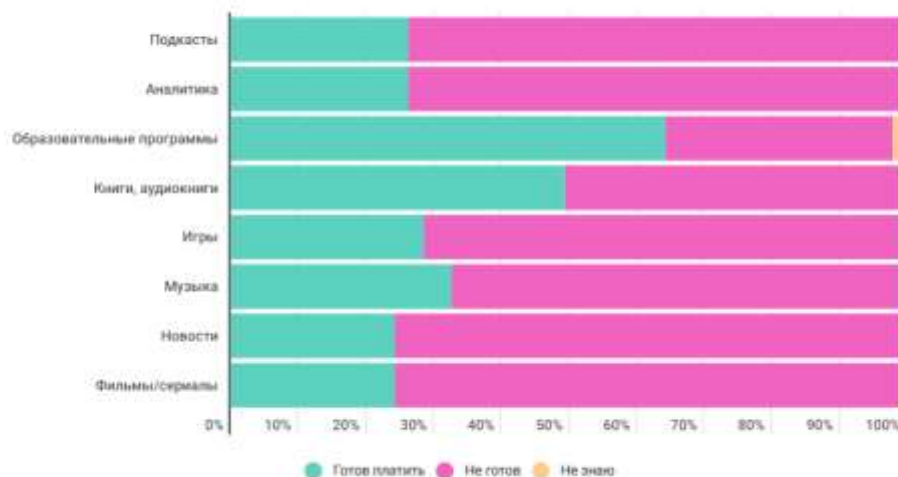

*Сумма не равна 100%, потому что респонденты могли выбрать несколько ответов.
Исследование Internews 2021 года, проведено при поддержке USAID

Across all countries, there is a clear pattern when segmented by age: interest in television increases with the respondents' age, while interest in websites and social networks grows as the age

decreases.

Контент, за который респонденты готовы платить Казахстан

Исследование Integnews 2021 года, проведено при поддержке USAID

Despite respondents being more willing to pay for educational content and books, the internet users in all countries are primarily interested in news, movies/TV shows, and music. In terms of consumed content in the last month, movies and TV shows take the top spot in Kazakhstan, music in Tajikistan, and news in Uzbekistan. However, the top 3 categories are the same in all countries. Interestingly, respondents are less inclined to pay for this content compared to other types.

Government Control and Press Freedom:

1. Kazakhstan has faced challenges related to press freedom and government control over media outlets. Digital media journalists often encounter obstacles in reporting on sensitive political topics, and navigating through these challenges while maintaining journalistic integrity becomes crucial.

2. **Language Diversity:** Kazakhstan is a multilingual country with Kazakh and Russian being the dominant languages. Digital media outlets must address the challenge of catering to diverse linguistic audiences, presenting content in a way that is accessible and engaging for speakers of both languages.

3. **Language Diversity:** Kazakhstan is a multilingual country with Kazakh and Russian being the dominant languages. Digital media outlets must address the challenge of catering to diverse linguistic audiences, presenting content in a way that is accessible and engaging for speakers of both languages.

4. **Technological Infrastructure:** Despite urban centers like Almaty and Nur-Sultan having relatively advanced technological infrastructure, rural areas may still face challenges in terms of internet access and connectivity. This digital divide poses a hurdle for journalists attempting to reach audiences across the entire country.

5. **Digital Literacy:** As digital media becomes increasingly prominent, promoting digital literacy among the population is crucial. Journalists in Kazakhstan must address the challenge of ensuring their audience has the necessary skills to critically evaluate online content and discern credible sources.

Opportunities:

1. **Emergence of Independent Digital Outlets:** The digital age has witnessed the rise of independent online media outlets in Kazakhstan. These platforms provide alternative perspectives

and diverse narratives, offering opportunities for journalists to contribute to a more pluralistic media landscape.

2. Social Media and Citizen Journalism: Social media platforms have become powerful tools for sharing news and information. Journalists in Kazakhstan can leverage these platforms to engage with audiences directly and tap into the potential of citizen journalism, encouraging citizens to share their perspectives and experiences. In the vast and culturally diverse landscape of Kazakhstan, social media and citizen journalism are playing pivotal roles in transforming the way news and information are disseminated. As technology continues to connect people across this Central Asian nation, social media platforms have emerged as powerful tools for citizen journalists to share stories, amplify voices, and contribute to a more dynamic and inclusive media landscape.

3. Global Outreach and Collaboration: Digital media enables Kazakhstan's journalists to share stories on a global scale, fostering international collaboration and understanding. Opportunities for partnerships with global media outlets and cross-border investigative journalism efforts can enhance the reach and impact of Kazakhstani journalism.

4. Cultural and Regional Diversity: Digital media allows for the exploration and promotion of Kazakhstan's rich cultural diversity. Journalists have the opportunity to showcase different regions, traditions, and perspectives, contributing to a more nuanced understanding of the country both domestically and internationally. **Engagement and Interaction:** Social media platforms such as Facebook, Instagram, and Twitter have become hubs for public discourse and engagement in Kazakhstan. Journalists and citizens alike use these platforms to share news, opinions, and personal experiences, fostering a sense of community and connection. **Real-time Reporting:** Social media enables citizen journalists to report and share information in real-time, breaking down traditional barriers to news dissemination. From local events to national issues, individuals on the ground can provide immediate updates, contributing to a more responsive and dynamic news ecosystem. **Global Reach:** Kazakhstan's social media landscape allows citizen journalists to reach global audiences, providing an international platform for local stories and perspectives. This global reach not only facilitates cultural exchange but also enhances the visibility of issues that might otherwise go unnoticed.

Shaping Narratives through Citizen Journalism:

Alternative Perspectives: Citizen journalists often offer alternative perspectives and narratives that may differ from mainstream media. Through firsthand accounts and personal insights, they contribute to a more diverse and nuanced understanding of events, contributing to a richer public discourse. **Cultural Representation:** Kazakhstan's diverse cultural landscape is effectively represented through citizen journalism on social media. Different regions, traditions, and languages find a platform for expression, promoting a more inclusive representation of the nation's identity. **Activism and Advocacy:** Citizen journalists in Kazakhstan leverage social media to advocate for social and political issues. From environmental concerns to human rights, individuals use these platforms to raise awareness, mobilize support, and hold those in power accountable.

Challenges and Considerations:

1. Fake News and Misinformation: The rapid dissemination of information on social media also brings challenges, including the spread of fake news and misinformation. Both citizens and journalists need to be vigilant in verifying sources and ensuring the accuracy of the information they share.

2. Government Regulation: Kazakhstan's government has, at times, implemented regulations to control online content. Citizen journalists must navigate these regulations while asserting their right to freedom of expression, highlighting the delicate balance between regulation and freedom in the digital age.

Social media and citizen journalism in Kazakhstan are transforming the media landscape, providing platforms for diverse voices and perspectives. As citizens actively engage in shaping narratives and sharing their stories, the role of these digital platforms becomes increasingly significant

in fostering an informed, connected, and empowered society. While challenges exist, the potential for positive impact on media pluralism and civic participation in Kazakhstan is undeniable.

3. **Global Outreach and Collaboration:** Digital media enables Kazakhstan's journalists to share stories on a global scale, fostering international collaboration and understanding. Opportunities for partnerships with global media outlets and cross-border investigative journalism efforts can enhance the reach and impact of Kazakhstani journalism.

4. **Cultural and Regional Diversity:** Digital media allows for the exploration and promotion of Kazakhstan's rich cultural diversity. Journalists have the opportunity to showcase different regions, traditions, and perspectives, contributing to a more nuanced understanding of the country both domestically and internationally.

LIST OF USED LITERATURE

1. Джей, Руфус (2008). «Реальный магазин Facebook в виртуальном мире вдыхает жизнь в Марс». Неделя Маркетинга, (21 Февраля), 14.
2. Дженкинс, Генри. Культура конвергенции: где сталкиваются старые и новые медиа. Нью-Йорк пресс, 2006 10. Брайант Д., Томпсон С. Основы воздействия СМИ.: Пер. с англ. - М.: Издательский дом «Вильямс», 2014.
3. Бакулев Г.П. Массовая коммуникация: западные теории и концепции: Учеб. пособие. - М.: Аспект Пресс, 2010. - 176 с. 12. Маклюэн М. Понимание Медиа: внешние расширения человека / перевод с английского В. Г. Николаева. — М.: Гиперборея; Кучково поле, 2007

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3106-61-69
УДК 004.042

EDUCATION OF CHILDREN WITH THE USE OF GAMIFICATION IN COGNITIVE PEDAGOGY

**SATYBALDIYEVA F.A, YESSENBEKOVA G. ZH., ZHUMANGALIYEVA N.K.,
ALTEKOVA I.S, SARYBAY M.A.**

Senior teachers of the
Temirbek Zhurgenov Kazakh National Academy of arts

Abstract. *Early childhood education has gained significant prominence as a critical public policy concern, exerting a far-reaching impact on a child's character development, upbringing, educational journey, socialization, growth, and future academic achievements, extending from preschool through university and beyond. In this article, we will delve into the theoretical underpinnings of gamification, explore the advantages of its application in preschool education, discuss methods and tools of gamification, and provide practical examples of successful implementations of this approach.*

Our primary aim is to enrich the early education of children through the utilization of play-based learning and gamification techniques. This approach strives to offer children a diverse array of educational gaming activities and stimulating experiences within an interactive learning environment. We have developed several serious games, along with various educational methods, all guided by the four pillars of learning. To assess the effectiveness of our approach, we have chosen to evaluate its impact using a representative sample of children from rural areas.

Keywords: *Gamification, preschool education,*

1. Background/ Objectives and Goals

1.1 Introduction to the topic and relevance of the problem of gamification in preschool education.

In modern education, the role of gamification in preschool education is actively discussed and considered. Gamification is an innovative approach to learning based on the use of game elements and mechanics in educational processes. In recent decades, this method has gained enormous popularity in various fields of education, including early childhood education, due to its ability to stimulate interest and motivation in children.

The relevance of the problem of gamification in preschool education is due to several important factors. First, today's children have grown up in the digital age and often have experience using computers, tablets and smartphones from a very young age. Games and interactive applications have become an integral part of their daily lives. In this regard, gamification allows you to use this interest in technology and games for educational purposes.

Secondly, gamification in preschool education contributes to more effective adaptation of educational programs to the needs of modern children. It supports the individualization of learning and helps diversify teaching methods, making the learning process more interesting and engaging.

In this article we will consider the theoretical basis of gamification, the advantages of its use in preschool education, methods and tools of gamification, and also provide practical examples of the successful implementation of this method. We will also discuss the challenges and limitations educators face and offer recommendations for implementing gamification in early childhood education. The results of this work will allow us to better understand how the use of game elements can make learning in preschool institutions more effective and fun for children.

1.2 Formulation of the purpose and objectives of the study.

The goal of gamification in education is to improve and enrich the educational process by integrating game elements, mechanics and methods into educational practice. The main goal of gamification in education is:

Increasing student motivation and engagement: Gamification strives to make learning more engaging and interesting for students by creating gaming environments where tasks and activities are more fun and worthwhile. This helps motivate students to learn more actively and become involved in the learning process.

Key benefits of gamification in education that help achieve this goal include:

- **Positive Feedback:** Gaming systems provide instant feedback and rewards for achievement, which motivates students to work on their assignments and learning goals.
- **Competitive element:** Gamification can include competitive elements that can stimulate competitive spirit and the desire to improve.
- **Personalize learning:** Gamification can be customized to suit each student's individual needs and level of knowledge, making learning more personalized.
- **Skill Development:** Game-based challenges and activities can support the development of a wide range of skills, including problem-solving, collaboration, and problem solving.
- **Engagement and Emotional Engagement:** Gamification creates positive emotional associations with learning, which can help students become more engaged with learning materials.
- **Encouraging exploration:** Game-based challenges can encourage students to explore new topics and areas of knowledge.

Ultimately, the goal of gamification in education is to make learning more effective and engaging, increase student motivation, and help them learn better.

1.3 Objective of article.

Early childhood education has emerged as a prominent public policy concern, exerting a profound influence on a child's character development, upbringing, educational journey, socialization, growth, and long-term academic achievements, spanning from preschool to university and beyond.

In general, conventional teaching methods tend to follow a rigid instructional framework, hindering a child's motivation, creativity, and innovation. These methods often deliver theoretical content, which may discourage effective retention and rapid recall of concepts and information.

Furthermore, traditional teaching methods frequently struggle to fully engage learners, resulting in reduced interaction, participation, and investment in the subject matter. Consequently, the need for innovative approaches that offer enhanced education experiences has become increasingly evident. On the other hand, recent research in cognitive science and educational neuroscience has highlighted the potential of play-based learning as a promising method in early childhood education. Four critical factors for successful learning have been identified: attention, active engagement, feedback, and consolidation.

Our objective is to enhance children's early education by employing play-based learning and gamification techniques. This approach seeks to provide children with a diverse range of educational gaming activities and stimulating experiences within an interactive environment. We have developed several serious games, several educational methods and are guided by the four pillars of learning. To assess the effectiveness of our approach, we have selected a representative sample of children from rural areas for evaluation[3].

2. Methods

2.1 An overview of the concept of gamification and its basic principles.

Gamification in learning family values is a method that uses game elements and game mechanics to teach and reinforce family values. The main goal is to make the process of learning family values fun, interesting and involving for all family members. Gamification in the study of family values can help make this process more attractive and effective, contribute to the enrichment of family relationships and create a more harmonious family environment.

2.2 Justification of the importance of gamification in education.

The use of gamification in the study of family values includes a number of basic principles that can help make the process more interesting and engaging for all family members:

- **Purpose and Significance:** Identify the goals you want to achieve by learning family values and explain their significance to the family. This will help participants understand why this is important.
- **Game mechanics:** Use game elements such as scores, achievements, awards and rankings to encourage participants to actively participate and achieve goals.
- **Interactive Activities:** Create tasks and activities that require the participation and interaction of all family members. For example, you can organize family games or discussions.
- **Plot and Story:** Give the study of family values a story context by creating stories or scenarios that put values into practice.
- **Dialogue and Feedback:** Encourage open dialogue about family values, ask questions and provide feedback about what lessons have been learned and how they can be applied in everyday life.
- **Personalization:** Consider the interests and needs of each family member by giving them a choice of tasks and activities that suit their age and preferences.
- **Cooperation and Competition:** Provide opportunities for family members to compete or collaborate to achieve a common goal.
- **Social elements:** Allow discussion of family values not only within the family, but also with other families to exchange experiences and ideas.
- **Ongoing Participation:** Continue to introduce gamification into the family's daily life so that learning family values becomes a long-term process.
- **Assessing and Tracking Progress:** Use assessment and progress tracking systems to understand how well family values are being taught and where improvements can be made.

The key to gamifying family values is to make the process fun, engaging, and stimulating for everyone in the family so they can better understand and incorporate family values into their daily lives.

2.3 Benefits of gamification in preschool education

Focus on developing key skills and competencies.

Gamification in preschool education focuses on developing a variety of key skills and competencies in children. Here are some of them:

- **Communication skills:** Gamification helps children develop communication skills, including the ability to express themselves, listen to others, and interact effectively in a group.
- **Problem Thinking and Problem Solving:** Play scenarios and activities can include situations where children must find solutions and make decisions, thereby developing analytical and critical thinking skills.
- **Collaboration and Teamwork:** Many games and gamification challenges require collaboration and teamwork, which develops teamwork skills and respect for others' points of view.
- **Creativity and Imagination:** Gamification can stimulate children's creative thinking, allowing them to solve problems and complete tasks using imagination and creativity.
- **Autonomy and Responsibility:** Gamification can empower children to make decisions and act independently, developing responsibility for their actions.
- **Motor and Coordination:** Gamification games and activities can help children develop motor skills and coordination, especially when using physical games.
- **Learning to Learn:** Gamification can teach children how to learn. They can learn skills and knowledge through independent exploration and experimentation.
- **Time management and planning:** Tasks and deadlines in gamification can help children develop the ability to manage their time and plan their activities.
- **Conflict Resolution Skills:** Gamification games and activities can create situations that require conflict resolution, which helps develop constructive dispute resolution skills.
- **Decision-making skills:** Gamification gives children the opportunity to make decisions and see the results of their actions, which is important for developing the skills of making informed decisions.

Gamification in early childhood education, taking into account these key skills and competencies, helps children develop in various aspects and prepare for more complex educational challenges in the future.

Gamification in preschool education can effectively develop children's communication skills. Here are a few ways how this can be achieved:

- **Role-play activities:** Creating role-play activities where children pretend to communicate in different scenarios helps develop communication skills, including the ability to listen, ask questions and express themselves.
- **Collaborative Projects and Activities:** Gamified projects and activities that require collaboration between children can promote teamwork and idea sharing skills.
- **Word Games and Storytelling:** Games designed to improve vocabulary and storytelling ability can improve oral communication skills.
- **Discussion and dialogue:** Gamified scenarios can include elements of discussion and dialogue, encouraging children to actively exchange opinions and ideas.
- **Communicative tasks:** Tasks where children must work in pairs or groups to achieve a goal may require discussion and joint decision-making.
- **Feedback and assessment:** Incorporating feedback and assessment into gamified tasks can help children improve their communication skills by being aware of their strengths and areas that need improvement.
- **Communication through technology:** Using gamification in combination with modern technologies such as interactive applications or virtual classrooms can improve communication skills through online platforms.
- **Participation in Dramatic Play and Performances:** Children can role-play and participate in dramatic performances to develop expressiveness and audience interaction skills.

Gamification in preschool education, using these methods, can make the process of developing children's communication skills more interesting and effective, and also help them develop communication skills that will be useful in the future.

2.4 Gamification Tools and Techniques

Description of various methods and approaches to gamification in preschool education.

This approach outlines the primary learning activities and skills. During these learning activities, the child is encouraged to be independent and primarily motivated by their innate curiosity. The fundamental principles of our approach are described as follows:

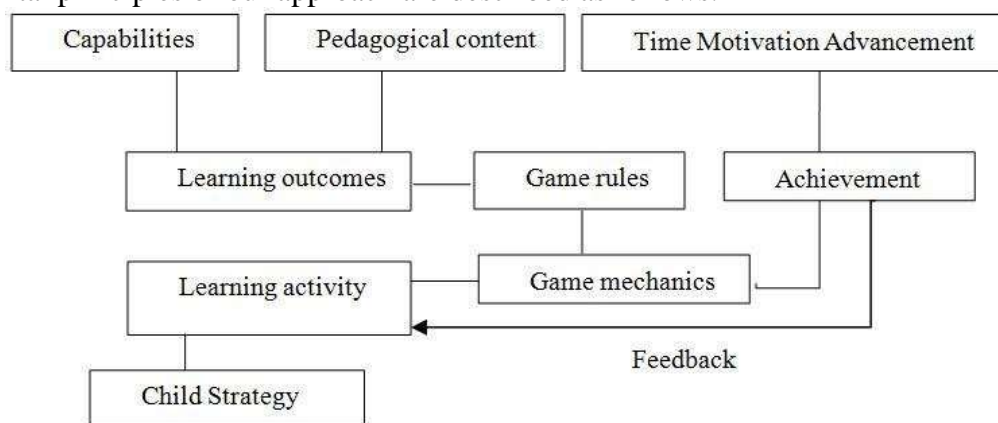

Fig.1: Proposed approach structural diagram[1]

2.5 Consideration of examples of the use of game elements, tasks and assignments.

Gamification stands out as a potent tool that designers can leverage to enhance user engagement. To encourage users to achieve their objectives, it becomes imperative to seamlessly integrate elements of games into systems. For instance, users are motivated by the prospect of winning rewards and delight in taking on challenges. The field of gamification software technology now provides a plethora of tools to facilitate a game-based learning experience. Presented below is an alphabetized list that will provide a clear overview of gamification tools that can prove advantageous

for educators and contribute to the creation of an engaging learning environment for students. Transforming the classroom into an engaging and dynamic space through gamification demands a significant investment of resources to ensure a stimulating and enjoyable learning atmosphere.

3. Results

3.1 Experience in implementing gamification in preschool educational institutions.

We have created a platform that combines traditional and ethnic elements to enhance early childhood education.

Fig.1: The main exercises for children

The platform has been structured with the following elements in mind. Within each category, there are tasks tailored to specific age groups, along with animated videos and games, also puzzles.

Fig.2: The categories to specific age groups

Additionally, we have developed 3D character models that incorporate elements of Kazakh traditional culture. These characters have also been given voice acting to enhance the overall experience. The following images showcase our characters immersed in Kazakh traditional culture.

Fig. 3: The model of character

Fig. 3: The models of character

3.2 Results and achievements obtained as a result of the use of gamification.

Achieving Objectives: Badges, levels, and leaderboard positions provide clear and attainable goals, which elevate learners' expectations and boost motivation and performance. Accomplishing these goals brings a sense of satisfaction, driving individuals to achieve further. This is reminiscent of gamification principles, where each percent achieved becomes a point, as suggested by the authors, leading to a pursuit of maximum results.

Social Interaction and Competition: Humans naturally seek recognition and acceptance from their peers, and gamified settings tap into these motivations through features like leaderboards and open profiles showcasing achievements. This directly enhances the effectiveness of learning. However, competition is nuanced, with some learners striving for the top of the leaderboard, while others are content with a place among the top learners. On the contrary, a few may find competition discouraging, emphasizing the importance of context in determining individual responses.

Utility and User-Friendliness: A system that enhances performance (perceived usefulness) and operates smoothly (ease of use) significantly increases its value. A well-designed gamified educational program aligns with these criteria, enticing learners to invest more time in it.

Common Gamification Techniques:

- **Storytelling:** Incorporating a narrative enhances user motivation. This can involve tasks like progressing towards launching a rocket to the moon, with each step bringing the learner closer to success, or a more intricate story with conflict, setting, and well-developed characters.

- Levels: Similar to character progression in role-playing games, learners in eLearning software can advance levels by accumulating experience. For instance, reaching 100 points might elevate a user to level 2. These levels can tailor challenge difficulty to learners and showcase their skills and commitment.
- Points: Upon completing assignments, learners receive a designated number of points, serving as a clear measure of their progress.
- Achievement Badges: Recognizing specific actions such as consistent study or thorough preparation, users can earn badges to commemorate their accomplishments.
- Leaderboard: Addressing our desire for status and social validation, a leaderboard can notably motivate naturally competitive learners. However, it's crucial to employ this feature solely for positive reinforcement, as introducing "loser boards" can be disheartening.

Benefits of Gamification in Learning:

- Enhanced Learning: Gamification has been shown to improve learning outcomes in various instances. For example, a study at the University of Alcalá integrated a gamified approach into the "Qualifications for users of ICT" course, resulting in students achieving at least 6 out of 36 challenge achievements and 7 participation achievements scoring notably higher final grades compared to the non-gamified version. Additionally, gamification did not hinder traditional studying or classroom engagement.
- Enhanced Motivation: Research indicates that gamification significantly boosts motivation to learn. In one study, 74% of participants reported heightened motivation, with one learner comparing it to a car game and expressing a strong desire to unlock badges. Gamified students also invested more time in studying, resulting in an almost 15% increase compared to the control group.
- Enjoyment: Although measuring enjoyment can be challenging, it leads to tangible outcomes. For instance, Foldit, a gamified platform for folding virus proteins, engaged enthusiastic players to solve a biochemical puzzle in just three weeks. The studies cited also confirm heightened engagement and enjoyment among participants.

These findings highlight the positive impact of gamification on learning, motivation, and engagement, as well as its potential to enhance the overall educational experience.

3.3 Problems and limitations

Analysis of potential difficulties and obstacles when implementing gamification.

Introducing gamification into early childhood education settings can be very beneficial, but there are also a number of potential challenges and obstacles that should be considered:

Teacher Training: Teachers may need additional training and education to effectively implement gamification in the classroom. Not all educators may be familiar with the concept and methods of gamification. Training of personnel with the ability to use IT and AI tools. There are teachers with pedagogical knowledge but who do not know how to use innovative technologies.

There were problems with speech recognition in AI and a lack of materials in the Kazakh language.

In the process of solving problems, we started work from scratch. Ethnic and national costumes were drawn and characters were created for gamification.

Difficulties in creating a platform for the education and training of preschoolers may arise when introducing gamification, but they can be successfully overcome with the help of good preparation, training and competent planning. The key is to find a balance between interesting and motivating learning and ensuring that educational goals are achieved.

- Ethical Issues: Gamification can give rise to ethical dilemmas, including issues related to manipulation, coercion, exploitation, and privacy. For instance, gamification may be employed to influence learners' behavior, decisions, and emotions without their full consent or awareness.
- Pedagogical Issues: Gamification can present pedagogical challenges, such as issues with alignment, relevance, and quality. For instance, if gamification is not aligned with the intended

learning objectives, outcomes, or assessments, it can lead to confusion, distraction, or frustration among learners.

- **Technological Issues:** Gamification may also encounter technological obstacles, including concerns about accessibility, usability, and reliability. For example, if gamification is not accessible or compatible with learners' devices, platforms, or networks, it can result in exclusion, inequality, or isolation.

- **Psychological Issues:** Gamification has the potential to trigger psychological effects related to motivation, emotion, and identity. For example, it might undermine learners' intrinsic motivation by replacing their natural interest, curiosity, or satisfaction with external rewards, pressure, or social comparison.

- **Practical Issues:** Gamification can also present practical considerations, including issues related to cost, time, and support. Designing, developing, implementing, and maintaining gamification can be financially and resource-intensive, which may not always be feasible or affordable.

4. Conclusion

45 Games and competitions were created using gamification elements such as points, rewards and leaderboards. This encourages competitive spirit and active participation.

Role-playing games have been created, this helps them better understand and perceive information, and also develops communication skills. And also 23 Interactive tasks, AR, Riddles and quests, Simulations of real events, Polls and discussions: Feedback and support

Our gamification-based learning method promotes deeper, more productive learning and promotes the development of a variety of skills such as problem solving, communication and collaboration.

We have created a range of serious games and educational methods, all of which are aligned with learning. To gauge the success of our approach, we have chosen to evaluate its effectiveness by working with a representative sample of children from rural areas.

REFERENCES

1. Rachid Lamrani, El Hassan Abdelwahed. "Game-based learning and Gamification to Improve Skills in Early Years Education". *Computer Science and Information Systems*. Vol 17(1), pp. 339-356.
2. Sheridan M., Howard J., Alderson D. "Play in Early Childhood". Routledge, London (2011).
3. Juho Hamari, David J., Shernoff, Elizabeth Rowe, Brianno Coller, Jodi Asbell-Clarke, Teon Edwards. "Challenging games help students learn: An empirical study on engagement, flow and immersion in game-based learning". In *Computers in Human Behavior*, Vol. 54, pp. 170-179.
4. Che Ku Nuraini Che Ku Mohdi, Siti Mahfuzah Mohamad, Hamzah Asyrani Sulaiman, Faaizah Shahbodin, Nur Raidah Rahim, aizad Aizudin. "A Review of Gamification Tools to Boost Students' Motivation and Engagement". *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*. Vol 101, No 7, 2023, pp. 2771-2782.
5. Caponetto I., Earp J., Ott M. "Gamification and education: A literature review. 8th European Conference on Games Based Learning". *Academic Conferences International Limited*. pp. 50-57.
6. Mohamad S.N.M., Salam S., Bakar N. "An analysis of gamification elements in online learning to enhance learning engagement". In Zulikha L. & N.H.Zakaria, *Proceedings of the 6th international conference on Computing & Informatics*. pp. 452-460.
7. Serafeim A. Triantafyllou, Christos K. Georgiadis. "Gamification Design Patterns for user Engagement". *Informatics in Education*. 2022, Vol 21. pp. 655-674.
8. Sailer M., Hense J., Mayr S., Mandl H. "How gamification motivates: An experimental study of the effects of specific game design elements on psychological need satisfaction". *Computers in Human Behavior*, Vol 69, pp. 371-380.
9. Paul J., Jefferson F. "A comparative Analysis of Student Performance in an Online vs. Face-to-Face Environmental Science Course from 2009 to 2016". *Frontiers in Computer Science*, Vol 1, pp. 1-9.
10. Lamrani R., Abdelwahed E.H. "Learning through play in a pervasive context: a survey". In *IEEE/ACS 12th International Conference of Computer Systems and Applications(AICCSA)*, pp. 1-15.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3106-70-73
УДК 372.857

STEAM- ТЕХНОЛОГИЯ В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

РАШИДОВА ЗАРИНА АБДУЛЛАЕВНА

Магистрант по научно-педагогическому направлению,
ВКУ имени Сарсена Аманжолова учитель биологии
ЧУ «Талгарский частный лицей интернат №1»
г Талгар, Казахстан

***Аннотация.** В этой статье рассматривается роль образования STEAM в совершенствовании биологического образования. Интегрируя биологию с другими дисциплинами, STEAM способствует решению реальных проблем и междисциплинарному сотрудничеству. Ключевые стратегии включают использование технологий в исследованиях, применение инженерных концепций, художественную визуализацию и математику для анализа данных. Практические проекты STEAM способствуют активному обучению и сотрудничеству, развивая у учащихся критическое мышление, креативность и адаптивность, одновременно готовя их к решению современных научных задач и обогащая их опыт изучения биологии.*

***Ключевые слова.** STEAM –образование, межпредметная интеграция, обучение биологии, образование*

В последние годы образование STEAM — наука, технология, инженерное дело, искусство и математика — привлекло значительное внимание как инновационный подход к преподаванию и обучению. STEAM делает упор на междисциплинарную интеграцию различных предметов, способствующую более целостному пониманию сложных концепций. Применительно к биологическому образованию STEAM позволяет учащимся участвовать в динамичной деятельности по решению реальных проблем, сочетающей научные знания с творчеством, технологиями и инженерными принципами.

Важность STEAM в биологическом образовании

Биология - обширная область, охватывающая все, от клеточного уровня до экосистем, требующая глубокого понимания процессов, взаимосвязей и воздействия на окружающую среду. Обучение STEAM помогает обучающимся воспринимать биологию не как отдельный предмет, а как предмет, тесно связанный с технологией, инженерным делом и даже искусством. Объединяя биологию с другими областями науки, обучающиеся могут лучше понять взаимосвязь биологических концепций и их применение в современном мире.

Например, при изучении клеточной биологии обучающиеся могут использовать такие технологии, как микроскопия и цифровое моделирование, для более детального изучения клеточных структур. Знакомя с инженерными концепциями, они могут планировать эксперименты или создавать модели клеточных процессов, углубляя свое понимание с помощью практических занятий[1].

Междисциплинарная интеграция: Ключевой элемент STEAM

Междисциплинарная интеграция лежит в основе образования STEAM. Такой подход помогает учащимся устанавливать связи между, казалось бы, не связанными предметами, делая биологические знания более актуальными и доступными. Это развивает критическое мышление, умение решать проблемы и креативность, необходимые навыки в современном мире. Вот несколько способов, которыми междисциплинарная интеграция может улучшить биологическое образование:

1. Технологии в биологии: Технологии играют решающую роль в современной биологии, от геной инженерии до анализа данных. Используя технологии на уроках

биологии, учащиеся могут узнать, как биологические исследования опираются на технологические инструменты, такие как программное обеспечение для биоинформатики, 3D-моделирование и визуализация данных [2].

2. Инженерные концепции: Инженерные принципы могут быть применены к биологическим проблемам, таким как проектирование систем очистки воды или изучение биомеханики организмов. Обучающиеся могут участвовать в проектах, которые включают процессы инженерного проектирования для решения биологических задач, таких как создание биосенсоров для мониторинга состояния здоровья или окружающей среды.

3. Искусство в биологии: Художественное выражение часто упускается из виду в естественнонаучном образовании, но может стать мощным инструментом для понимания биологии. С помощью рисования, моделирования и дизайна учащиеся могут лучше визуализировать сложные биологические структуры и процессы. Интеграция искусства также позволяет обучающимся передавать научные концепции более доступными и творческими способами.

4. Математика в биологии: Биология часто включает в себя сложные наборы данных, будь то в области генетики, популяционных исследований или экологии. Математические навыки, такие как статистический анализ, моделирование и разработка алгоритмов, необходимы для интерпретации биологических данных. Интегрируя математику в уроки биологии, учащиеся учатся применять количественные рассуждения к решению биологических задач [3].

Практическое применение STEAM в биологическом образовании

Проекты STEAM способствуют активному обучению и приобретению практического опыта, что особенно важно для обучения биологии. Вот несколько примеров того, как STEAM можно применять в классах биологии:

- Проекты в области науки об окружающей среде: Учащиеся могут сочетать биологию с технологиями, инженерным делом и математикой для анализа местных экосистем. Например, они могут использовать датчики для мониторинга качества воздуха или загрязнения воды и разработки решений экологических проблем. Эти проекты объединяют биологию, технологии и инженерное дело с практическими приложениями.

- Биоинформатика : Знакомство учащихся с инструментами биоинформатики позволяет им изучать генетические последовательности и структуры белков. Интегрируя информатику с биологией, обучающиеся получают представление о том, как обрабатывается и используется биологическая информация в таких областях, как генетика и медицина.

- Биомедицинская инженерия: Обучающиеся могут разрабатывать протезы или медицинские устройства в рамках своей учебной программы по биологии. Этот тип междисциплинарного проекта позволяет обучающимся применять биологические знания для решения реальных инженерных задач, таких как понимание анатомии и физиологии человека для разработки более совершенных медицинских решений [4].

Преимущества STEAM для углубления биологических знаний школьников

Междисциплинарный характер STEAM не только расширяет представления учащихся о биологии, но и способствует получению различных образовательных преимуществ:

1. Расширенные навыки решения проблем: Обучающиеся учатся подходить к биологическим проблемам с разных точек зрения, поощряя инновационные решения, основанные на науке, технике, инженерном деле и искусстве.

2. Критическое мышление и креативность: Обучение STEAM способствует развитию креативности, позволяя учащимся исследовать биологические концепции нетрадиционными способами, будь то создание моделей, планирование экспериментов или использование цифровых инструментов. Такой подход побуждает учащихся критически относиться к тому, как работают биологические системы и как они могут быть применены для решения реальных проблем.

3. Вовлеченность и мотивация: Благодаря интеграции биологии с такими предметами, как технология и искусство, учащиеся становятся более вовлеченными в процесс обучения. Проекты STEAM часто становятся более актуальными для жизни учащихся, поскольку они могут видеть непосредственное применение биологических знаний в таких областях, как экология, здравоохранение и инженерия.

4. Сотрудничество и коммуникация: Проекты STEAM часто предполагают командную работу, требующую от учащихся взаимодействия со сверстниками по разным дисциплинам. Это не только развивает навыки общения, но и готовит учащихся к будущей карьере, где междисциплинарное сотрудничество является ключевым [5].

Рассмотрим применение STEAM образования в ходе межпредметной интеграции биологии, химии, физики, робототехники и математики при изучении темы «Органические и неорганические вещества как источник тока. Энергия вокруг нас».

Задание 1: Создание элемента питания.

• **Выбор фрукта или овоща.** Каждая группа выбирает один вид фрукта или овоща для эксперимента.

• **Подготовка электродов.** Электроды аккуратно вставляются в выбранный продукт на определенном расстоянии друг от друга.

• **Измерение напряжения.** С помощью вольтметра измеряется напряжение, вырабатываемое элементом.

• **Запись результатов.** Группы записывают полученные данные в таблицу.

Задание 2: Соединение элементов последовательно и подключение лампочки:

• Объединение усилий нескольких групп для создания батареи с большим напряжением.

• Последовательное соединение элементов.

• **Подключение диодной лампочки:** К концам последовательно соединенных элементов подключается диодная лампочка.

• **Наблюдение:** Группы наблюдают за свечением лампочки и фиксируют ее яркость.

• **Измерение общего напряжения:** Измеряется общее напряжение на клеммах батареи.

Задание 3: Зарядка рации.

• Подключение источника к рации. Созданная батарея подключается к разряженной рации.

• Передача сигнала SOS. Группа пытается передать сигнал SOS с помощью заряженной рации.

Данные задания помогают развить широкий спектр навыков у учащихся:

- Междисциплинарное мышление: Объединяя биологию, химию, физику и математику, учащиеся развивают целостное понимание того, как эти дисциплины взаимосвязаны.

- Исследовательские навыки: Использование научных методов развивает навыки проведения исследований, интерпретации данных и обобщения информации из различных научных областей.

- Коммуникативные навыки: Обмен результатами, обсуждение методологий и представление полученных результатов развивают навыки устного и письменного общения, необходимые для научного дискурса.

- Адаптируемость и жизнестойкость: Столкновение с трудностями при проведении экспериментов способствует адаптации и жизнестойкости, поскольку учащиеся учатся корректировать свои подходы и устранять проблемы.

STEAM education предлагает уникальный и эффективный способ интеграции биологических знаний в междисциплинарную систему. Объединяя биологию с другими областями, такими как технология, инженерное дело, искусство и математика, учащиеся получают более глубокое и всестороннее представление об этом предмете. Такой подход не только повышает успеваемость по биологии, но и развивает у учащихся такие необходимые

навыки, как критическое мышление, умение решать проблемы и креативность, подготавливая их к решению сложных задач современной науки.

По мере того как школы будут продолжать внедрять STEAM-образование, уроки биологии будут все чаще предоставлять учащимся возможность заниматься практическим междисциплинарным обучением, выходящим за рамки учебников и традиционных методов преподавания.

ЛИТЕРАТУРА

1. Борисенко Н. С. Создание закрытой экосистемы, как инструмент STEM и STEAM ориентированного подхода в развитии инженерных компетенций у школьников в рамках внеурочной деятельности по биологии //Организационный комитет. – 2022. – С. 103.
2. Кошкодан Д. П., Мошану-Шупак Л. В. Образовательная методика STEM в исследовательской работе на уроках биологии //Информационно-коммуникационные технологии в педагогическом образовании. – 2021. – №. 4. – С. 23-26.
3. Котович М. С. Реализация STEM-подхода на уроках биологии в 7 классе //Современная педагогика и психология: проблемы и перспективы. – 2023. – С. 5-8.
4. Kusianova S. M. et al. Использование инновационных методов STEM на уроках химии с реализацией межпредметных связей //Bulletin of LN Gumilyov Eurasian National University. Pedagogy. Psychology. Sociology series. – 2023. – Т. 143. – №. 2. – С. 212-220.
5. Стадниченко В. В., Гапонова Н. В. Формирование естественнонаучной картины мира на основе внедрения в учебный процесс элементов STEM-технологий //ББК 74.202 С 56. – С. 79.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3106-74-78

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЕРЕСЕК ЖАСАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫСЫН ДАМУДА ОЙЫН ІС-ӘРЕКЕТІНІҢ МАҢЫЗЫ

САЛИМБАХА БАҚЫТГҮЛ

Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті
Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу білім беру бағдарламасының магистрі

Ғылыми жетекші: **МЕТЕРБАЕВА КУЛБАРШЫН МЕТЕРБАЕВНА**
Алматы қ., Қазақстан

Аннотация: Бұл ғылыми мақалада мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың коммуникативтік дағдысын дамытуда ойын іс-әрекетінің маңызы туралы қарастырылады. Ойын, оның маңызы туралы психологиялық-педагогикалық талдаулар жасалынып, коммуникативтік дағдыларын дамытудың ерекшеліктері анықталып, ұйымдастырылған іс-әрекет үрдісінде ойынды қолданудың негізгі шарттары беріледі.

Тірек сөздер: коммуникативтік дағды, ересек жас, мектепке дейінгі, ойын, іс-әрекет, ойын іс-әрекеті

Аннотация: В данной научной статье рассматривается значение игровой деятельности в развитии коммуникативных навыков детей старшего дошкольного возраста. Проведен психолого-педагогический анализ игры, показано ее значение в дошкольном возрасте. На основе исследования современной педагогической литературы автором выявлены особенности развития коммуникативных навыков старших дошкольников, выделяются и раскрываются основные условия использования игры в процессе организованной деятельности.

Ключевые слова: коммуникативные навыки, взрослый возраст, дошкольное образование, игра, деятельность, игровая деятельность

Соңғы уақытта Қазақстан Республикасының педагогика ғылымы мен тәжірибесі саласында мектепке дейінгі кезеңде баланың өмірлік маңызды дағдыларын дамытуға ерекше мән берілуде.

Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделінде: «...балалардың бойынан әлеуметтік-эмоционалдық құзыреттілікті, когнитивтік және коммуникативтік дағдыларын дамытуды, таным мен зерттеуге деген жоғары ішкі мотивациясын қалыптастыруды, әрбір баланың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, әлеуетін барынша дамытуға жағдай жасауға қарай өзгеруі тиіс» деп көрсетілген [1]. Сондықтан да мектеп жасына дейінгі балалардың тұлғалық дамуында коммуникациялық ортаны кеңейту арқылы коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру өзекті болып табылады. Өйткені, мектеп жасына дейінгі балалардың негізгі әрекеті ойын болғандықтан әрбір педагог ойын технологиясын жетік меңгеруі тиіс деп санаймыз.

Мектепке дейінгі тәрбие мәселелерін көтерген педагог-тәлімгер Нәзипа Құлжанова. Зерттеуші еңбектеріндегі тәлім-тәрбиелік ой-пікірлерінің үлкен бір саласы – баланың сөйлеу тілінің дамуы. Сонымен қатар, педагогикалық үдерісті жетілдіруде ойынның алар орнын зерттей келіп, ойын бала үшін еліктеу, күнделікті негізгі іс-әрекет және оның жеке өмірі деп дәлелдеген. Н.Құлжанованың айтуы бойынша, ойынды әдептілік, тәрбиелік мақсатта пайдалану - баланың болашақ өміріне түзу жол салу, үлкендерге еліктеуі және өмірдің талаптарына сай бейімделуі басты педагогикалық мақсаттар. Ойындар баланың қисынды ойлау қабілетін және қиялдау (жақсы мағынада) қабілеттерін дамытуға, ойларын жеткізе алуға жетелейді деген. Автордың бұл пікірінен мектепке дейінгі ұйымдарда педагогикалық үдерісте ойынды пайдаланудың мақсатын айқындап бергенін көруге болады. Ол өзінің «Мектептен

бұрынғы тәрбие» атты әдістемелік құралында мектепке дейінгі баланың нені үйренуі керектігіне тоқтала келіп:

- сөйлеу, яғни сөз бен сөзді байланыстырып, өзінің ойын, талабын, көңіл сезімдерін басқаға жеткізу;
- ойлай білу сырттан алып, ойға тоқыған заттарды салыстырып, ұқсастығы мен айырмашылығын тауып, әр нәрсе туралы өзінің ойын айтып, бір пікір шығару;
- ойға тоқығанды және оған деген өз көзқарасын жарыққа шығару (ойын, сурет, әңгіме арқылы);
- балаға сусындай керегінің бірі – сөйлеу. Түрлі білімнің түбірі, негізі – баланың сөйлеуі, білуге құмарлығы деп тұжырымдайды [2].

Сол сияқты бала өміріндегі ойынның алатын маңызды орны туралы педагог М.Жұмабаев өз көзқарасын қалдырған. «Ойын-бала үшін өмірлік тәжірибе. Ойын барысында бала өзін қоршаған орта туралы алған білімін пайдаланады. Ойын кезінде бала терең әсер алып, үлкен белсенділік көрсетіп, қисынды ойлау қабілеті күшейеді, ойынды баланың тілін дамыту үшін де пайдалану керек», - деп баса айтқан болатын [3].

Ойын – балалар үшін қызықты ғана әрекет емес, ол білім мен әдет-дағдыларды игеруге мүмкіндік беретін іс-әрекет. Ойынды арнайы ұйымдастырылған немесе түрлі іс-әрекет ретінде ұйымдастыруға болады.

Ұйымдастырылған іс-әрекет үрдісінде ойынды қолданудың ерекше көңіл бөлетін негізгі шарттары бар. Олар:

- ойын балалардың алдына тапсырма ретінде қойылады;
- балалардың оқу әрекеті ойын ережесіне бағынады;
- оқу материалы ойын құралы ретінде қолданылады;
- ойынның нәтижесі бірден қорытылып отырылады.

Педагог-тәрбиешілер ұйымдастырылған іс-әрекетінде ойын элементін қолдану барысында мына негізгі мәселелерге көңіл аударады:

- ойынның мақсатын айқындау. Балалар ойын кезінде қандай іскерлік пен коммуникативтік дағдыны, жаңа сөздерді, сөйлем құру ерекшелігін игереді, ойынның тәрбиелік мақсатын;
- ойынға қатысушылардың санын анықтау;
- ойын барысында қолданылатын материалдардың тартымдылығы;
- ойын шартын түсіндіруге уақытты үнемдеу, түсіндіру;
- ойынның қанша уақытқа созылатындығы. Ойынның әсерлілігі, қызықтылығы және байланыстырып әңгімелеуге сәйкестігі;
- балалардың ойынға қатысу белсенділігін бақылауға;
- ойынды қорытындылау, оның нәтижесін хабарлау.

Ұйымдастырылған іс-әрекетте жүйелі және орынды қолданылған ойын элементтері балалардың білуге деген ынтасын арттырып, білім дағдыларын игеруге іскерліктерін шыңдауға, байланыстырып сөйлеуге ықпал жасайды.

Ойын арқылы бала дүниені таниды. Шынында да, бала үшін ойын өмір сүрудің белсенді формасы, сол арқылы ересектерге еліктейді, олардың іс-әрекетін, қарым-қатынастарын үйренеді, еңбектің мәнін түсініп, адамгершілік нормаларын игереді, әлеуметтік рөлдер атқару үшін заттық кеңістік орта құру қажет. Бұл жастағы балалардың өзіндік әрекетке белсенділігі олардың тілін дамытуға зор ықпал етеді. Үлкендермен, құрбыларымен қатынасқа түсу, өз ойларын толық жеткізуі, әрекетті сөзбен түсіндіру және т.б.

Заман талабына сай әр тәрбиеші ұйымдастырылған іс-әрекетін жаңаша ұйымдастырып, шығармашылық ізденіспен өткізеді. Білім беру субъектісі ретінде баланың белсенді сөзін қалай дамытамын? Не арқылы байланыстырып сөйлеуін қалыптастырамын? деген сұрақ туындайды. Әрі білім беру құрлымында жаңа технологиялар өмірге келді. Сол технологиялардың бірі - ойын технологияларын ұйымдастырылған іс-әрекетінде тиімді пайдалану қажет.

Ұйымдастырылған іс-әрекетінде ойын түрлерін балалардың жас және психологиялық ерекшеліктеріне сәйкес түрлендіріп, жаңа тақырыпты өткенде, өтілген материалды қайталағанда, білімді тиянақтау және тексеру кезінде, яғни күн тәртібінің кез келген сәтінде оқыту әдісінің құралы ретінде пайдалану керек. Бала тек ойын ойнап қана қоймай, осы ойын арқылы білім алып, сөздік қорлары дамып, жан-жақты тұлға болып дамиды.

Ойын дегеніміз- халықтың баланы әдептілікке, сауаттылыққа баулитын құралдың бірі.

Ойын дегеніміз- ұшқын, білімге құмарлық пен еліктеудің маздап жанар оты.

Баланы дамытатын, өсіретін әрі тәрбиелейтін негізгі іс-әрекет – ойын.

Ойын- баланың алдынан өмірдің есігін ашып, оның шығармашылық қабілетін оятып, танымдық қасиеттерін дамытады. Ойын- баланың өмір тынымының алғашқы қадамы.

Ойын арқылы баланың болашаққа көз қарасы қалыптасады. Қандай ойын түрі болсын, дидактикалық па, шығармашылық па, сюжетті ме, әлде драмалық болсын баланың ой-өрісін дамытады, сөздік қорын молайтады, адамгершілік қасиеттерін қалыптастырады, қиялдау, ойлау, есте сақтау қабілеттерін жетілдіреді.

Оның негізгі ерекшелігі – балалар үн-түнсіз ойнамайды, тіпті, жалғыз болғанның өзінде де сөйлесіп жүреді. Ойын процесінде сөйлесу үлкен рөл атқарады. Сөйлесе жүріп, балалар пікірлесіп, әсер алысады, ойынның түпкі ниеті мен мазмұнын анықтайды. Ойын – бала үшін нағыз өмір. Ойын әрекетінде баланың психикалық қасиеттері мен жеке басының ерекшеліктері әлдеқайда тез қалыптасады, яғни ол арқылы бала білім алады.

Ойын арқылы бала өздігінен жұмыс істеуге үйренеді, ойлау қабілеті дамиды, сөздік қоры байиды. Сондай-ақ ойын үстінде балалардың тілін дамытып, ойын жүйелі айта білуге үйрету - тәрбиешінің басты парызы.

«Ойын» ұғымына түсініктеме берсек – бұл адамның мінез-құлқын өзі басқарумен анықталатын қоғамдық тәжірибені қалыптастыруға арналған жағдаяттар негізінде іс-әрекеттің бір түрі.

Ойынның негізгі мақсаты - баланы қызықтыра отырып білімді берік меңгерту болса, тәрбиешінің міндеті - сол ойын түрлерін пайдалана отырып, балаларды өздігімен жұмыс істей білуге, ой белсенділігі мен тіл байлығын арттыра түсуге түрлі дағды мен шеберлікті де меңгертуге қол жеткізу.

Психологтың пікірін түйіндейтін болсақ, бұл жастағы балалардың әрекеті ойын, оны ұйымдастыруда нақты қойылған мақсатқа сәйкес пайдалану баланың ақыл-ойы мен ой-өрісі жетіледі, яғни осының негізінде коммуникативтік дағдысы да дамиды. Ол үшін ойынды жүйелілікпен пайдалану қажет.

Ә. Алдамұратовтың ойынша, бала сөйлеуінің дамуы, бірнеше сатылардан тұрады. Алғашқы саты – сөйлеуге дейінгі кезең. Бұл кезең баланың екі айлығынан 11 айға дейінгі сатысы сатысы деп аталады. Екінші саты – баланың алғашқы тілінің шығу кезеңі, 11 айдан 1 жыл 7 айға дейінгі аралық. Үшінші сатыда бала тілдің грамматикасын меңгере бастайды. Бұл кезең үш жасқа дейінгі уақытты қамтып, бүлдіршін сөздердің мән-мағынасын және қолданылуын, жеке сөздердің қызметін түсіне алады. Бала тілінің шығуы оның дүниетанымын кеңейтіп, сөйлеу тілін дамытады. Қазақ этносы баланың тілін дамытуға айрықша мән беріп, бала кезінен- ақ қысқа-қысқа өлең-жыр, жұмбақ пен тақпақ, жаңылтпаш пен ән үйретіп, оның ақыл ойын, пайымын, сөйлеу мәнерін өрістетуге тырысқан [4]. Біз автордың пікірін басшылыққа ала отырып, баланың тілін дамыту қазіргі мектепке дейінгі педагогика ғылымының алдында тұрған басты міндеттердің бірінен саналатынын ескере келе, баланың ана тілінде айқын сөйлеп, тіл грамматикасын меңгертуде ойынды тиімді пайдалану қажет, - деген тұжырым жасаймыз.

Х.Т.Шерьяданованың пайымдауынша, мектеп жасына дейінгі балалардың қарым-қатынас мәселесін арнайы зерттеген. Автордың пікірінше, ересектердің қарым-қатынастарына еліктеу бала бес-алты жасқа келгенде басталады, бала өз құрдастарымен қарым-қатынасқа жиі түседі. Ойын бұл топта өз шыңына жетеді. Ересектердің қоғамдық өмірдегі қарым-қатынастарына еліктеу балалардың қоршаған орта туралы түсініктерінің кеңеюіне

байланысты, ол ойын қабілеттерін дамытады, ойын элементтерін күрделендіреді. Рөлдердің тізбегі ойынды ұйымдастыру, ойындағы сюжеттің тосын жақтарына рөлді сәйкестендіре сомдау қажеттілігі туындайды.

Демек, жоғарыда аталған ғылыми пікірлер мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытуда негізгі қағидалар ретінде басшылыққа алынады. Психологиялық еңбектерге жасалған талдау негізінде мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытуда төмендегідей ерекшеліктері анықталды:

- ойын оқу іс-әрекетінде танып-білуі арқылы белсенді сөзі молайып, сөзбен әрекет жасау үдерісінде ана тілінің заңдылықтарын меңгереді;

- ойын іс-әрекетінде бала өз ойын байланыстырып, логикалық түрде жеткізуге жаттығады, талқылаулары интеллектуалдық тапсырмаларды шешу амалдарына айналады;

- коммуникативтік дағдыны дамытуда, шығармашылық әңгіме құрастыруда практикалық және интеллектуалдық (тапсырмаларды) орындауда тілдің жоспарлаушылық функциясы қалыптасады;

- ойын іс-әрекетінде саналы қарым-қатынас қалыптасады, ол іс-әрекеттің ерекше түрі болып табылады, тіл байлықтары дамып, байланыстырып сөйлеуі қалыптасады;

- ойын жан-жақты күнделікті қарым-қатынас құралына айналып, баланың байланыстырып сөйлеуі дамиды.

Тіл мен ой тығыз бірлікте болғандықтан, мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытуда сөйлеуді дұрыс қалыптастыру арқылы ойлауды да жетілдіруге мүмкіндік туады. Тілі дұрыс қалыптасқан бала басқаның да ойын тез түсініп, өз ойын да жүйелі жеткізе алады. Сонымен қатар тіл мен ойлау бір-бірімен байланыста екенін ұғады. Тілсіз ойлаудың болмайтыны, әрбір ой тіл арқылы ғана көрінетінін, яғни сөйлеуді ойлаудан бөліп алудың мүмкін еместігіне көз жеткізуге болады.

Көрнекті педагог Мағжан Жұмабаев: *«Бала еш уақытта іссіз отыра алмайтын болғандықтан, балаға ылғи пайдалы іс беріп отыру керек. Топта отырғанда балалардың тез шаршауы, оның ақылының жұмыссыз қалуынан, әсіресе тек отыруда ауаның бұзылуынан. Сондықтан ұйымдастырылатын іс-әрекетті дидактикалық жарыс-ойын түрінде өткізсе, балалар сергіп өздерін еркін ұстайды»* - деп ойынның, қызықты жаттығудың балалардың оқу әрекетін жандандырып оқуға деген ынтасын арттыратын маңызды құрал екенін атап көрсетеді [3].

Ә.К.Меңжанова, М.П.Исмағұловалар: ойынның маңыздылығына тоқтала келіп, мынадай түрлерге бөліп қарастырады: - сюжетті рөлдік; - дидактикалық; - қимылдық ойындар [5].

Дидактикалық ойынның аты айқындап тұрғандай, баланың ақыл-ойын дамытып, таным түсініктерді ажыратудағы ойындардың бірі.

Дидактикалық ойынның мәні мынада: Дидактикалық ойын баланы қоршаған дүние туралы түсінігін кеңейтіп және оны бекітіп нақтылай түседі. Бала бақылау, оқыған кітап, естіген ертегі арқылы айналасын таниды. Олардың түсінігі алғашқы кезде айқын болмайды. Тәбиеші баланың түсінігін дидактикалық ойындар арқылы нақтылап, дамытып саналы түрде түсінуін өрістетеді. Мысалы, бір заттың түсін атаңдар? Бояудың қандай түрін білесіңдер? Үй жануарларынан үшеуін атаңдар? Бала дидактикалық ойын арқылы әр затқа байланысты жаңа білімді меңгеріп, алған білім-білікті саралайды, жинақтайды, әрі ойын түрінде өткеннен кейін баланың сабаққа деген қызығушылығы арта түседі және түсінігін тиянақтайды.

Әрбір дидактикалық ойын ойлай білуге баулып, сөздік қорын өсіреді, ақыл-ой қызметін қалыптастырады. Ойынның шартын орындау баланың сақ отыруын, өзінің еркін меңгеруін, қабылдауын, өзінше талдауын, салыстыруын, тиісті қорытынды тұжырым жасай білуі керек [5]. Тіл дамыту, сауат ашу сабақтарында да сюжеттік-рөлдік ойындарды қолдануға болады.

Қ.М.Мендаяхова балалардың тілін дамытуда ойынның рөлін көрсете отырып, баланың тілін дамытуда сөйлеу басты рөл атқарады. Сөйлеудің негізгі және басты өлшемі қарым-қатынас құралы ретінде коммуникативтік қызмет атқарады. Баланың әлеуметтік қарым-қатынасқа түсуде ақпарат алысады. Тілдің коммуникативтік қызметінің бұл аспектілерін

мектеп жасына дейінгі балалар белсенді меңгереді. Дәл осы тілдік қызмет баланың тілді меңгеруіне ықпал етіп, оның фонетика, лексика, грамматикалық тұрғыда дұрыс сөйлеуі мен диалогтық сөйлеуді игертеді [6].

Х.Қожахметова ересектер тобындағы баланың дамуына қажетті қоғамдық фактордың шеңберіне тіл дамыту жұмыстары кіреді. Баланың барша іс-әрекеті қоғамдық ортада айналасындағылармен қарым-қатынас жасау жағдайында өтеді. Бала ойнай ма немесе еңбек ете ме, міне, осының бәрі айналадағы дүниемен араласу, көрінісі, сонымен бірге тіл дамыту құралы болып табылады. Сонымен қатар, автор ойынның мүмкіндіктеріне тоқтала келіп: Баланың білімді жүйелі түрде әрі терең меңгеруі үшін практикалық іс-әрекеттер немесе ойын ыңғайындағы танымдық міндеттерді ғана жеке бөліп алып қарастыру аздық етеді Өйткені ойын – бір жағынан, іс-әрекеттің жаңа түрі – танымдық талпыныстың қалыптасуына түрткі болса, екінші жағынан ақыл-ойды жұмсауды көбірек қажет ететін жұмбақ түріндегі немесе интеллектуалдық ойындарға ұласуы арқылы тағы бір қырынан көрінеді”, – деп тұжырым жасаған [7]. Автордың пікірін тұжырымдайтын болсақ, ойынды педагогикалық мақсаттарға сәйкес пайдалану қажеттігін ұсынғанын көруге болады. Сонда ғана ойын дидактикалық міндетін атқаратыны сөзсіз.

Диалогтық сөйлеу тілдік қатынастың негізгі формасы ретінде көрініс тауып, байланыстырып сөйлеуге үйренуге негіз болады. Тілдік қатынастың екі түрін ерекше атауға болады. Олар: үлкендермен және құрбыларымен қатынас жасау, диалогтық сөйлеу олардың өзара пікірлерін бөлісуде, өз тәжірибесін айтуға, қоршаған ортадан, табиғат аясында көргендері мен байқағандарын әңгімелеп беруде, сүйікті ойыншықтары және т.б. белсенділік танытуынан көрінеді.

Құрбыларымен диалогты сөйлесуде олар тепе-теңдікті сезініп, бірінің-бірі әңгімесін тыңдауға, сұрақ қоюға, жауап беруге, талдауға қатысады. Әрине, бұл жерде балалар үлкеннің, педагогтың көмегін қажет етеді. Сондықтан да педагог балалардың ұйымдастырылған іс-әрекетінде, ойын барысында бір-бірімен мазмұнды, түсінікті тілде сөйлесуге, рөлдерді бөлісуде, бағыт беріп отыруы тиіс. Сонда ғана ойын іс-әрекеті баланың коммуникативтік дағдыны дамытуда табиғи рөлі артатыны сөзсіз.

Бала ойынының көбі үлкендердің еңбегін қайталайтыны рас және ұстаздың осы сөзі ойынды әлеумет тұрғысынан дәлелдеуге мүмкіндік береді. Соған бала өзін-өзі даярлау қажет. Қандай ойынды болмасын ойнағанда бала тіл қатынасына түседі. Белгілі бір рөлдерді де сомдайды. Сол арқылы балалардың байланыстырып сөйлеу тілі қалыптасады.

Қорыта келгенде, мектепке дейінгі ұйымдарда ұйымдастырылған іс-әрекеттерінде ойындарды кең түрде қолдану балалардың ой-өрісін дамытып, коммуникативтік, ауызша сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға, сауаттылыққа үйретуге мүмкіндік беретін әдістемелік әдіс-тәсілдерді іске асырудың ең тиімді құралы болып табылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделі Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 15 наурыздағы № 137 қаулысымен бекітілген
2. Қазақтың тәлімдік ой-пікір антологиясы. 2 томдық /Құраст.: Қ.Жарықбаев, С.Қалиев. – Алматы: Рауан, 1998. – 416 б.
3. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Рауан, 1993. – 112 б.
4. Алдамұратов Ә. Жалпы психология. – Алматы: Білім, 1996. – 224 б
5. Меңжанова А.К., Исмағұлова М.П. Мектепке дейінгі педагогика А., Рауан, 1992
6. М.Байланыстырып сөйлеуге үйрету арқылы қазақ тілін оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері. – Алматы, 2009. –208 б.
7. Қожахметова Х. Мәнерлеп оқу. Алматы, Мектеп, 1982

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3106-79-84
ӘӨЖ 53:371.3

ЖАҢАРТЫЛҒАН ОҚУ МАЗМҰНЫ АЯСЫНДА ФИЗИКА ПӘНІНІҢ БІЛІМ АЛУШЫСЫН ДАЯРЛАУДА ЭЛЕКТРОНДЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

ALI CORUH

Sakarya University, department of Physics Sakarya - Turkiye

ШАНГИШБАЕВА А.С., КВЕГЛИС Л.И., ИМАНЖАНОВА К.Т.

Сәрсен Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті

***Аннотация.** Мақалада физика сабағында оқушылардың білімі мен қызығушылығын арттыру мақсатында қолданылатын электрондық білім беру ресурстары қарастырылады. Оқу процесінің тиімділігін арттыратын білім беру платформалары мен жасанды интеллект қолдану туралы жан-жақты шолу ұсынылады. Таңдалған зерттеулер үйлесімді құрылымды жасау үшін талданып, синтезделеді. Электрондық ресурстардың түрлерімен қатар, оған қойылатын талаптар да түсіндіріледі.*

***Кілт сөздер.** Электрондық білім беру ресурстары, 3D анимациялар, виртуальды зертханалар, жасанды интеллект, онлайн платформа.*

Кіріспе. Ақпараттандырудың негізгі бағыты ХХІ ғасырдың талаптарына сәйкес қоғамды дамытудың жоғарғы тиімді технологияларына сүйенген жаңа білім стратегиясына көшу болып табылады. Дамыған елдердегі білім беру жүйесінде ерекше маңызды мәселелердің бірі – оқытудың ақпараттандыру жүйесі, яғни оқу үрдісінде жаңа ақпараттық жүйе технологиясын қолдану.

Білім беруде ең басты тұлға – ұстаз болғандықтан, оның басты міндеті, күш-жігері оқушыларға ақпаратты ең түсінікті, қызықты етіп жеткізуге бағытталған. Жаңа қоғам ақпараттық мәдениеттің жоғары деңгейін меңгерген және ақпараттық орта жағдайында шешім қабылдауға қабілетті мамандарды қажет етеді. Сондықтан физика пәнінің оқытушысын даярлау процесінде оқытуды жекелендіруге, білім алушының оқу-танымдық қызметін белсенді етуге, кәсібилікке жақындатуға көмегін тигізетін, ақпараттық және телекоммуникациялық технологияларды еңгізу керек екендігін зерттеу жұмыстары көрсетіп отыр.

Электрондық ресурс – бұл оқу мақсатына жету үшін компьютерлік бағдарламаларды қолданылатын мамандырылған ресурс. Электрондық білім беру ресурстары (ЭББР) — электрондық-цифрлық нысандағы білім беру ресурсы, оған мыналар кіреді: құрылымы, пәндік мазмұны және олар туралы метадеректер[1]. Электрондық ресурсты оқу процесінде оны пайдалану үшін қажетті деректерді, ақпаратты, бағдарламалық жасақтаманы қамтиды. Сабақта электрондық ресурсты қолданудың басты мақсаты - білім беру процесінің деңгейін арттыру. Сабақты тиімді өткізумен қатар, білім алушылардың айналамыздағы әлем туралы түсінігін кеңейтеді[2]. Өтілген сабақты өз беттерінше зерттеуді жалғастыруға, өзін тесеруге де мүмкіндік береді. Электрондық ресурстарды қолдану дәстүрлі оқытуға қарағанда оқушыларға кеңірек ақпарат беру үшін тиімді және барлық материалдардың бір құрылғыда болуы ыңғайлы болып табылады. Сондықтан заман талабына сай, жаңартылған білім мазмұнына сәйкес электрондық білім беру ресурстарын қолдану ұстаздар үшін міндетті болып табылады.

Негізгі бөлім. Электрондық білім беру ресурстарын оқу процесінде қолдану - бұл оқу процесін қарқындалтуға, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруға, жаңа тақырыпты толық түсінуге, сабақ қарқынын арттыруға, өзіндік жұмыс көлемін арттыруға мүмкіндік беретін жолдардың бірін ұсынуға жол ашады. Электрондық ресурстарды қолдану кезінде қандай мақсаттарға қол жеткіземіз?

1. Оқу ақпараты мультимедиялық технологиялар арқылы беріледі;

2. Кері байланысты интерактивті кооперация арқылы жүзеге асыруға болады;
3. Нәтижелерді тексеруді жүзеге асыру;
4. Ақпараттық-әдістемелік қамтамасыз ету автоматты түрде өтеді[3].

Электрондық білім беру ресурстарын сабақтың әр кезеңінде қолдануға болады: жаңа материалды түсіндіру, қайталау, бекіту, бақылау.

ЭОР қолдану арқылы мыналарды жүзеге асыруға болады:

- дәл және шынайы бақылау;
- оқу процесін жекелендіру;
- әртүрлі оқу міндеттерін шешу үшін қолдану;
- әртүрлі әдістемелік әдістерді біріктіру;
- білім алушылардың іс-әрекетін әртараптандыру[4].

Болашақ мұғалімдер үшін оқу-тәрбие процесін құрудың жаңа ұйымдастырушылық формаларын меңгеру маңызды. Жаңа буын физик-мұғалімдерін даярлаудың түпкі мақсаты - оқыту практикасында цифрлық құралдар мен желілік технологияларды жүйелі және тиімді пайдалануда көрініс тапқан педагогтердің кәсіби қызметінде тұрақты өзгерістерді қамтамасыз ету. Осылайша, электронды білім беру ресурстары барған сайын танымал бола бастады, олар мұғалімнің жұмысын жеңілдетеді, жаңа нәрсені үйренуге мүмкіндік береді, ұсынылған материалдан асып түседі, осылайша оқушылардың өзіндік және шығармашылық жұмыс дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді[5,6].

Физика сабағы жоғары сыныптарға оқытылатындықтан оқушылардың білім алуға талабы да жоғары. XX ғасыр оқушылары – оқушы болса, XXI ғасыр оқушылары – кішігірім мұғалім. Өздігінен білім іздейтін өзіндік көзқарасы бар, ойын ашық білдіретін, жаңа технологиялардан да хабары бар білім алушылар. Сондықтан дәстүрлі сабақ беру арқылы сабаққа қызығушылықтарын арттырып, бәсекеге қабілетті оқушы дайындау мүмкін емес. Жаттанды сабақ беру, жаттанды білім беру цифрлық ғасырда өте тиімсіз тәсіл[7]. Осы тұрғыда зерттеу жұмысын бастамас бұрын болашақ физика мұғалімдері, яғни 4-курс студенттерінен сауалнама алынды.

Сурет1. Электрондық білім беру ресурсын пайдалану туралы сауалнама нәтижесі.

Сауалнама нәтижесі студенттер электрондық ресурстардың қолдану тиімділігі мен кезеңдерін жақсы білгенімен, физика сабағында қолданылатын ЭББР түрлері мен оны ұйымдастыру шартын теория түрінде ғана білетіндерін көрсетті. Студенттермен жұмыс барысында болашақ физика пәні мұғалімдеріне ең қажетті платформалар мен жасанды интеллект туралы білім берілді. Студенттерге үйретілген жаңа заманға сай соңғы уақытта көп

сұранысқа ие жасанды интеллект және онлайн платформаны сабақта қолдану мысалдары төменде көрсетілді.

Сабақ беру барысында кітаппен де жұмыс жасап, түрлі ойындар ойнатып, 3D анимациялар, объект, бейнелерді көрсетіп, тәжірибе жасатып, есептер шығарып, трендтегі әдіс-тәсілдерді қолданып сабақ өтетін болсаңыз, онда сабақ оқушыларға қызықты болып, белсенділігін бірден байқайсыз. Осы айтылған ресурстарға сабақтың әр кезеңінде тиімді қолдануды ынталандыру үшін ұсынуға болады:

1. Сабақ басталғанда ұйымдастыру кезеңінде оқушыларға психологиялық тұрғыда көңілді ахуал туғызып, жалпы көңіл-күйлерін білу маңызды. Бұл орайда тек 2 минут уақытты алатын және барлық сыныпты қамтитын <https://www.mentimeter.com/> сайты көмекке келеді. Осы платформа арқылы әр оқушыдан бірнеше сұраққа 2-3 жауапты алып, азуақыт аралығында интерактивті тақтадан көре аламыз.

2. Үй тапсырмасын сұрау кезеңінде <https://www.flippity.net/> пайдалануға болады. Спинер арқылы алдын-ала білім алушылардың атын жазып, айналдыру арқылы таңдалған оқушыдан сабақ сұрау. Қосымша бұл платформа ақылы топқа да, командаға да бөлуге болады.

3. <https://kahoot.com/>, <https://wordwall.net/>, Learnigs.apps платформаларымен сабақта қызықты интерактивті ойындар ойнатуға, формативті жұмыстар жасауға болады. Ішіндегі дайын жұмыстармен қатар, қызықты тапсырмалар жасап, жаттығулар, красвордтар жасап оқушылардың белсенділігін арттыруға таптырмас электрондық ресурстар.

4. Өзінің негізінде физика эксперименталды ғылым болып табылады: оның барлық заңдары мен теориялары эксперименталды деректермен негізделген және дәлелденген. Сондықтан физикада кітаппен жаңа тақырып түсіндіру білім сапасының түсуіне әкелуі мүмкін. Әр сабақта электрондық білім беру ресурсының мультимедиялық, визуалды және дыбысты түрін қолдануға болады. <https://www.canva.com/> программасы арқылы анимациялы презентация, видеолар жасап, <https://nearpod.com/> платформасындағы 3 D модельдерді қосса сабақ түсініктіде, қызықты өтеді. Зертханалық жұмыстар жасау кезінде қажетті құрал-жабдықтардың тапшылығы немесе атомдық физика сабақтарында сынып бөлмесінде жасалынбайтын тәжірибелерді виртуальды зертханаларды қолдануға болады. Мұның басты ерекшелігі оқушылар, студенттер берілген тапсырманы ыңғайлы уақыт режимінде, уақытты жылдамдату немесе баяулату, объект параметрлерін өзгерту, параметр мәндерін өлшеу және графика алу арқылы компьютер көмегімен жасай алады. Virtual Labs, а <https://www.ises.info/>, <http://school-collection.edu.ru/>, <http://www.all-fizika.com/>), т.б. өте көп виртуальды тәжірилері бар сайттарды сабақта қолдануға болады.

5. Сабақты қорынытындылауда кері байланысқа <https://padlet.com/>, <https://answergarden.ch/> платформалары өте тиімді.

Соңғы уақытта мұғалімдердің кеңінен қолданып жүрген электрондық ресурстарының бірі <https://www.magicschool.ai/>, <https://chatgpt.com/g/g-mzFm1dKjW-chat-gpt> платформалары. Мұғалімдердің көп уақытын алатын қысқа мерзімді жоспар, оқушыларға қосымша тест тапсырмаларын, практикалық тапсырмаларын жасау қазіргі таңда осы сайттар арқылы өте оңай болып отыр. Ағылшынша сайт болса да, аудармашы арқылы кез келген тілде қолдануға болады. Аталған жасанды интеллект арқылы уақытыңызды үнемдеуге болады.

<https://www.jig.space/> платформасына почтаңыз арқылы тіркеліп, кез келген тақырыпта кеңейтілген шындық форматында оқушыларға сабаққа қатысты кез келген объектіні жан-жақты көрсетуге болады. Мысалы, оптика сабағында көздің 3D көрінісін әр түрлі бөліктерін көрсете отырып, алыстан көргіштік, жақыннан көргіштік түсіндірсе сабақ өте қызықты өтеді. Бұдан басқа платформаның мүмкіндіктері көп.

Келесі өнімділігі және жылдамдығы жағынан алда келе жатқан электрондық ресурстардың бірі <https://publuu.com/> болып табылады. Ескеретін жағдай әр почтамен тіркелгенде тек 2 апта ғана тегін қолдануға болады. Мұғалімдерге электрондық кітапшалар жасау кезінде өте қажетті. Видео және фото барлығын қойып істеуге болады.

1 ай көлемінде студенттердің білімі толығып, электрондық ресурстарға деген қызығушылықтары артты. Мұғалім болуға деген құлшыныстары артып, өздеріне сенімді бола түсті. Қандай платформаны сабақтың қай кезеңінде қолданған тиімді, оқушы қызығушылығын арттыру үшін қандай жасанды интеллект қолдану керектігін түсінді.

Сурет 2. Электрондық білім беру ресурсын пайдалану туралы сауалнама нәтижесі.

Түсінуге де, үйретуге де қиын мектеп пәндерінің бірі болып саналатын физика сабағында электрондық білім беру ресурстарын (ЭББР) белсенді пайдалану мұғалімнің жұмысын жеңілдетуге, оқушылардың ынтасын ынталандыруға және физиканы оқыту сапасын жоғары заманауи талаптарға оңай сәйкестендіруге мүмкіндік береді.

Тағы ескеру керек жағдай ол - білім беру процесіне электрондық ресурс құру және енгізу кезінде арнайы нормативтік құжаттарға сүйену қажет. Және де дидактикалық, психологиялық, эргономикалық, эстетикалық талаптарға, әдістемелік жүйеге сәйкес келуі керек.

Мұғалімнің, оқытушылардың білімімен қатар, оқуды қызметін жоспарлау кезінде, сабақта қолданатын электрондық ресурстарды жобалауды жоспарлай және жүзеге асыра білу керек. Жобалаудың өзі педагогикалық дизайн сияқты жаңа ғылыми пәнге негізделген. Бұл жағдайда педагогикалық дизайн деп оқу процесін бір мезгілде қарқындыра отырып, оқу деңгейін, сапасын арттыру мақсатында ЭББР оңтайлы жобаларын құруға бағытталған кәсіби қызметті түсіну керек[8]. ЭББР-ны әзірлеу кезінде әзірленіп жатқан жобаның деңгейін нақты түсіну қажет, осыған байланысты алдымен талдау жүргізіп, білім алушыларды талдау және электрондық контентке қойылатын талаптарды қарастыру қажет.

Білім алушыларды талдау төрт компоненттен тұрады:

1. Ақпаратты жақсы қабылдау үшін оқыту әдістерін талдау (дәріс, практикалық тапсырма, тест сұрақтары, кеңес беру).
2. Мотивациялық талдау - оқуға деген қызығушылықты және білім алушының жетістікке жету мүмкіндігін зерттеу (аудиториялық сабақ немесе өзіндік жұмыс).
3. Білім алушының базалық білімін талдау.
4. Оқу қабілеттерін талдау - өзін-өзі оқыту деңгейі анықтау.

Оқытуды талдауда зерттеледі:

- 1) Білім саласы - мазмұнын анықтау (пәндік саланың атауы, оқу-әдістемелік кешенді құрастыру және т. б.).
- 2) Оқыту мақсаттары - оқу курсынан өткеннен кейін білім алушылардың білуі, қандай құзыреттілікке ие болуы керек екенін сипаттау.

3) Уақыт және кеңістіктік шектеулер (сабақ ұзақтығы, оқу орындарының географиялық орналасуы және т.б.)[11].

Мұғалімнің болашақ кәсіби қызметінің ерекшелігін ескере отырып, электрондық оқу-әдістемелік материалдарға қойылатын өзгермелі талаптарды бөліп көрсетуге болады. Осы талаптарды есепке алу колледж студенттерін электронды ресурс құруға дайындау процесінде маңызды. Оқушыларға арналған ЭР міндеті - зерттелетін пәнге қызығушылықты арттыру болса, студенттер үшін өзіндік жұмысты ұйымдастыру үшін теориялық материалдармен қамтамасыз ету.

Кесте 1 – ЭББР талаптары

Оқушыларға арналған ЭББР талаптары	Студенттерге арналған ЭББР талаптары
теориялық материалды түсінікті, қысқа түрде ұсыну;	теориялық материалдар мен практикалық тапсырмаларды ұсыну жоспарының болуы
ұсынылған материалдың әртүрлі деңгейінің болуы	ұсынылған терминдердің сөздік қорын орналастыру
ұсынылған ақпараттың қолжетімділігі	семинарлар мазмұнының қысқаша сипаттамасының болуы;
Ұсынылған материал қызықты болуы керек	осы тақырып бойынша әдебиеттер тізімінің болуы
алынған білімді бақылаудың жеделдігі	алынған білімді бақылаудың жеделдігі

Болашақ мұғалімдер үшін ЭР-ға қойылатын талаптарды білу ЭББР іріктеуді және оларды талдауды жүзеге асырып қана қоймай, сонымен қатар жоғары сапалы ЭР құру мүмкіндік береді. Бұл ретте студенттерді электрондық білім беру ресурстарын құру және қолдануға дайындау процесі ақпараттық білім беру ортасын дамытуда педагог кадрларға ең маңызды талап болып табылады.

Қорытынды. Бұл мақалада оқу процесін қарқындалтуға, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруға, жаңа тақырыпты толық түсінуге, сабақ қарқынын арттыруға, өзіндік жұмыс көлемін арттыруға мүмкіндік беретін оқыту платформалары мен жасанды интеллекттерді қарастырдық. Жас ерекшеліктеріне, оқу қабілеттеріне қарай электрондық ресурстарды қолдану талаптарын да айта өттік. Болашақ физика пәні мұғалімдері сабаққа дайындалу кезеңі мен қатар сабақтың барысында электрондық ресурстарды тиімді қолдану туралы толық мағлұматтар ала алды. Мақаладан оқырман көмекші жасанды интеллект пен нейрожелілер туралы тың ақпараттарды түсінді. Бұл мағлұматтар болашақ мұғалімдерге қажет болады деген сенімдеміз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Электронный образовательный ресурс [Электронный ресурс]. URL: <https://32ber.uralschool.ru/site/pub?id=34> (дата обращения 25.08.2019).
2. Ахметжанова Г.В., Юрьев А. В. 2018. Білімберудегі цифрлық технологиялар. Балтық гуманитарлық журналы, 3 (24), 7 том: 335-336.
3. Панкова Е.В. Использование электронных образовательных ресурсов (ЭОР) в образовательном процессе. Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса. Available at: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2013/disk/012.pdf>
4. Захарова, И.Г. Информационные технологии в образовании: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 2003. — 192 с.
5. Карабельская И.В. 2017. Жоғары мектептің білім беру процесінде цифрлық технологияларды қолдану. УГНТУ хабаршысы. Ғылым, білім, экономика. Серия: Экономика, 1 (19): 127-131.
6. Лисовская, Н.Б., Кузнецова, О.В. (2017). Ақпараттық құзыреттілік жас маманның кәсіби жетістігінің факторы ретінде. Кітапта.: Т.А. Фленина Ашық педагогикалық білімберудегі электрондық орта. Санкт-Петербург.: Басылым. А. И. Герцен, 132-136.
7. Стрелчук Е. Н., Поначугин, А.В. (2019). Цифрлық технологияның оқу процесіне әсері. Педагогикалық құралдар: орыс және шетелдік педагогикадағы тұжырымдаманың мәні, қолданылуы және рөлі. Ғылым мен білімнің болашағы, 1 (37): 10-19
8. Ленкина, И.А. Использование ЭОР в учебно-образовательном процессе. – Режим доступа: <http://lenkina-irina.jimdo.com/электронные-образовательные-ресурсы/> (Дата обращения 1.06.21).
9. Филатова, О.Н. Применение нейросетей в профессиональном образовании / О.Н. Филатова, М.Н. Булаева, А.В. Гуцин // Проблемы современного педагогического образования. – 2022. – №77-3. – С.243-245
10. Баррат Дж. Последнее изобретение человечества: Искусственный интеллект и конец эры Номосариенс. – М.: Альпина нон-фикшн, 2015. – 304 с.
11. Булаева, М.Н. Методические рекомендации применения цифровых платформ в профессиональных образовательных организациях обучения / М.Н. Булаева, О.Н. Филатова, П.В. Канатъев // Проблемы современного педагогического образования. – 2022. – №72(4). – С. 34-36

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3106-85-90

TƏHSİLİN İNNOVATİV XARAKTERİ VƏ MƏHİYYƏTİ

SEVDA ABBASOVA

Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

Аннотасија. *Azərbaycanda bazar münasibətlərinə keçid təhsil sistemi qarşısında yeni məqsədlər qoydu ki, onların həlli ümumilikdə təhsil sisteminin dərin transformasiyalarında görünür. Təhsilin innovativ xarakteri onun digər sosial institutlarla rəqabətində ən mühüm vasitəyə çevrilir. Müasir sosial-iqtisadi şəraitdə bakalavrlarda təhsilə müsbət yönüm yaratmaq üçün təlimin təkcə məzmunu deyil, həm də forma və texnologiyaları mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Təhsilin yeni üsullarının işlənilib hazırlanması aktual zərurətə çevrilir. Təhsilin keyfiyyətinin, əlçatanlığının və effektivliyinin artırılması, onun davamlı və innovativ xarakteri, tələbələrin sosial hərəkətliliyinin və fəallığının artması, onların müxtəlif təhsil mühtlərinə daxil edilməsi təhsil sistemini mühüm amilə çevirir.*

Təhsilin hazırkı inkişafı mərhələsi nəzəri və praktikada yeni səriştələrin intensiv axtarışı ilə xarakterizə olunur. Bu baxımdan məqalədə interaktiv tədris metodları nəzərdən keçirilir. Problemin təqdim edilməsi metodu; təqdimatlar; müzakirələr; case study; qruplarda işləmək; beyin fırtınası metodu; tənqidi təfəkkür metodu; viktorinalar; mini tədqiqatlar; iş oyunları; rol oyunları; Insert metodu - tələbələr 10 dəqiqəlik assosiativ esse yazarkən fərdi qeydlər üsulu; blits sorğu metodu; sorğu metodu və ya “Bingo” texnikası haqqında qısa çərhlər verilir.

Açar sözlər: *təhsilin innovativ xarakteri, yeni texnologiyalar, interaktiv tədris metodları*

ИННОВАЦИОННЫЙ ХАРАКТЕР И СУТЬ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. *Переход к рыночным отношениям в Азербайджане поставил перед системой образования новые задачи, решение которых можно увидеть в глубоких преобразованиях системы образования в целом. Инновационный характер образования становится важнейшим инструментом в его конкуренции с другими социальными институтами. В современных социально-экономических условиях большое значение для формирования положительной ориентации на образование у магистрантов имеют не только содержание образования, но также форма и технологии. Разработка новых методов обучения становится насущной необходимостью. Повышение качества, доступности и эффективности образования, его устойчивый и инновационный характер, повышение социальной мобильности и активности обучающихся, их включение в различные образовательные среды делают систему образования важным фактором.*

Современный этап развития образования характеризуется интенсивным поиском новых компетенций в теории и практике. В связи с этим в статье рассматриваются интерактивные методы обучения. Метод изложения проблемы; презентации; дискуссии; тематические исследования; работать в группах; метод мозгового штурма; метод критического мышления; викторины; мини-исследования; деловые игры; ролевые игры; Метод вставки – метод индивидуальных конспектов, когда учащиеся пишут 10-минутное ассоциативное эссе; метод блиц-запроса; Приведен краткий обзор метода опроса или методики «Бинго».

Ключевые слова: *инновационный характер образования, новые технологии, интерактивные методы обучения.*

Azərbaycanda ali təhsilin ikipilləli kadr hazırlığı sisteminə keçməsi tələbələrin bakalavr və magistr pillələri vasitəsilə ali məktəblərdə təhsil almaşına şərait yaradıb. Eyni zamanda, əgər bakalavr pilləsində təhsil almaq ümumi minimum tələblər çərçivəsində gələcək mütəxəssis hazırlamağa imkan

verirsə, o zaman magistrlərin hazırlanması öz peşəkarlıqlarını əhəmiyyətli dərəcədə artırır, onları nəinki xüsusi ixtisas fənlərini öyrətməyə, eyni zamanda, bütövlükdə ixtisaslaşdırılmış fənləri tədris etməyə qadir şəxsiyyətlər kimi formalaşdırıla bilər.

Eyni zamanda, təhsil texnologiyaları, Boloniya prosesinin prinsiplərinə uyğun olaraq, tələbələrə səriştələrin - məzunun rəqabət qabiliyyətli olmasına imkan verəcək dinamik bilik, bacarıq, vərdiş, davranış nümunələri və şəxsi keyfiyyətlərin inkişafına yönəldilmişdir. Təhsil texnologiyaları ənənəvi və innovativ tədris metodlarının və nəzarət formalarının birləşməsinə əsaslanır.

Universitet məzununu üçün ən vacib tələb peşə kompetensiyalarının təmin edilməsidir. Ənənəvi mənada bu, siyahısı Dövlət Təhsil Standartlarında qeyd olunan biliklərin, habelə praktiki bacarıq və vərdişlərin toplanması ilə müəyyən edilir [1]. Şəxsin, əmək bazarının, iqtisadi sahələrin, cəmiyyətin və dövlətin dinamik inkişaf edən tələbatları kontekstində əaliyyətinin innovativ xarakter daşmalı olduğunu nəzərə alsaq, səriştənin ənənəvi, zahirən sarsılmaz təfsiri köklü şəkildə dəyişir. Bacarıq fundamental və xüsusi "profil" xarakterli bilik, bacarıq və vərdişlərin formalaşmış nüvəsidir.

Peşəkar səlahiyyətlərin bu cür təfsiri təhsil prosesinin həyata keçirilməsinə yanaşmalarda əhəmiyyətli dəyişikliklərə səbəb olur. Universitet məzununun yaradıcı peşə potensialının formalaşdırılması təhsil proqramlarının strukturunda və məzmununda dəyişiklikləri, yeni pedaqoji metod və texnologiyalardan istifadəni, həmçinin abiturient və tələbələrin qiymətləndirilməsində yeni meyarların tətbiqini tələb edir. Eyni zamanda, magistratura proqramı bilik tutumlu təhsil müəssisəsi kimi yalnız elmi tədqiqatların inkişafı üçün əlverişli şəraitdə fəaliyyət göstərə bilər. Yüksək keyfiyyətli magistr hazırlığına nail olmaq bütün təhsil prosesinin "tədqiqat yolu ilə öyrənmə" istiqamətində yenidən qurulması deməkdir.

Təhsilin hazırkı inkişafı mərhələsi nəzəri və praktikada yeni səriştələrin intensiv axtarışı ilə xarakterizə olunur. Bu proses bir sıra ziddiyyətlərlə əlaqədardır ki, bunlardan da başlıcası ənənəvi təlim və tərbiyə üsul və formalarının təhsil sisteminin inkişafındakı yeni meyillərə, cəmiyyətin inkişafının mövcud sosial-iqtisadi şəraitinə, təhsilin inkişafının yeni meyillərinə uyğun gəlməməsidir. Hazırkı şəraitdə təhsilə münasibətdə cəmiyyətin sosial sifarişi dəyişmişdir. Yəni yaradıcı, şüurlu, öz fəaliyyətini müstəqil şəkildə təyin etmək, bu məqsədə çatmağı təmin edən özünü tənzimləmək qabiliyyətinə malik şəxsiyyət formalaşdırmaq tələb olunur.

Azərbaycanda bazar münasibətlərinə keçid təhsil sistemi qarşısında yeni məqsədlər qoydu ki, onların həlli ümumilikdə təhsil sisteminin dərin transformasiyalarında görünür. Təhsilin innovativ xarakteri onun digər sosial institutlarla rəqabətində ən mühüm vasitəyə çevrilir. Müasir sosial-iqtisadi şəraitdə bakalavrlarda təhsilə müsbət yönüm yaratmaq üçün təlimin təkəcə məzmununu deyil, həm də forma və texnologiyaları mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Təhsilin yeni üsullarının işlənilməsi aktual zərurətə çevrilir. Təhsilin keyfiyyətinin, əlçatanlığının və effektivliyinin artırılması, onun davamlı və innovativ xarakteri, tələbələrin sosial hərəkətliliyinin və fəallığının artması, onların müxtəlif təhsil mühitlərinə daxil edilməsi təhsil sistemini mühüm amilə çevirir.

Təhsildə innovasiya dedikdə pedaqoji texnologiyaların, metodların, texnikaların və tədris vasitələrinin təkmilləşməsi prosesi başa düşülür. Hal-hazırda innovativ pedaqoji fəaliyyət hər hansı bir təhsil müəssisəsinin təhsil fəaliyyətinin vacib komponentlərindən biridir. Və bu heç də təsadüfi deyil. Məhz innovativ fəaliyyət təhsil xidmətləri bazarında müəssisənin rəqabətqabiliyyətliliyinin yaradılmasına zəmin yaratmaqla yanaşı, həm də müəllimin peşəkar yüksəlişi, yaradıcılıq axtarışı istiqamətlərini müəyyən edir, tələbələrin fərdi inkişafına töhfə verir. Buna görə də innovativ fəaliyyət müəllimlərin, tədris və tədqiqatçı tələbələrin elmi-metodiki fəaliyyəti ilə ayrılmaz şəkildə bağlıdır [4].

Pedaqoji prosədə innovativ təlim metodları təlim və tərbiyənin məqsədlərinə, metodlarına, məzmununa və formalarına, müəllimlə tələbənin (şagirdin) birgə fəaliyyətinə yeniliklərin daxil edilməsini nəzərdə tutur. Bu yeniliklər xüsusi hazırlanmış, artıq işlənmiş və ya pedaqoji təşəbbüs sayəsində yeni yaranmış ola bilər [5].

Müasir mərhələdə ali təhsil müəssisəsinin əsas vəzifəsi dünyada baş verən dəyişikliklərə qeyri-standart, çevik və vaxtında reaksiya verə bilən magistrlər hazırlamaqdır. Ona görə də onları gələcəkdə peşəkar fəaliyyətə hazırlamaq üçün universitetdə innovativ tədris metodlarından istifadə olunur.

Təbii ki, gələcək mütəxəssisin formalaşması universitetin auditoriyalarında baş verir, zəhmət tələb edən təlim prosesi gələcək məzunun ixtisas səviyyəsini müəyyən edən tədris metodlarına əsaslanır; Ənənəvi metod müəllimlə tələbə arasında ünsiyyəti, müəllim tərəfindən tələbənin təhsil fəaliyyətinin daimi monitorinqini və tədris materialının mənimsənilməsinə nəzarəti əhatə edir. Başqa sözlə, bu dialoqun effektivliyi müəllimin problemləri düzgün həll etməsindən asılıdır:

- təhsil məqsədinin qoyulması və bunun nəticəsində tələbə üçün motivasiya;
- müəyyən məzmunlu materialın (mühazirələrin) çatdırılması və onun tələbələr üçün şərhli (praktiki məşğələlər).

Eyni zamanda, müəllim tədris materialının metodik işlənməsi, biliyə nəzarət funksiyasını da həll edir. Bu təlim modeli göstəriş xarakterlidir. Direktiv modeldə təlim nəticəsi birtərəfli dialoq baş verdikdə, müəllimin informasiya axınının təşəbbüskarı olduğu zaman, tədris prosesinin məzmununun rəşional təşkili yolu ilə biliklərin cəminin ötürülməsi kimi qəbul edilir. Alınan məlumatların təkrar istehsalı mexaniki xarakter daşıyır: tələbənin fəallığını və təlim prosesinə marağını izləmək olduqca çətindir.

Yeni informasiya və pedaqoji texnologiyalar, yeni təlim metodları sayəsində müəllimin rolunu kökündən dəyişdirmək, onu təkcə bilik daşıyıcısı deyil, həm də lider, tələbənin müstəqil yaradıcılığının təşəbbüskarına çevirmək mümkün olmuşdur. Daha çox tələbənin oriyentasiya meyarlarının və üsullarının müstəqil inkişafını asanlaşdıran, məlumat axınında rəşionallıq axtarışını asanlaşdıran geniş məlumat okeanında bələdçi kimi çıxış etmək təlim prosesinin əsasına çevrilmişdir. Göstərilən təhsil xidmətləri bazarının hazırkı inkişafı şəraitində və informasiya texnologiyaları dövrünün tələblərində tədris praktikada işlənməmiş müasir və innovativ interaktiv tədris modellərini birləşdir-məlidir. İnteraktiv model ötürülən məlumatın başa düşülməsinə nail olmaq ehtiyacına yönəlmişdir. Üstəlik, məlumatın ötürülməsi prosesinin özü müəllim və tələbə arasında qarşılıqlı əlaqə prinsipi əsasında qurulur. Bu, tələbənin daha çox fəallığını, alınan məlumatı yaradıcı şəkildə yenidən düşünməyi nəzərdə tutur [4]. Qeyd etmək lazımdır ki, nəzərdən keçirilən hər iki təlim modelinin müsbət və mənfi tərəfləri var.

Beləliklə, yeni tədris modelinin əsas meyarlarına qeyd edə bilərik:

- çoxsaylı mühazirələri əhatə edən dəqiqlik, mübahisəsizlik, təqdim olunanın etibarlılığı;
- yekun nəzarət, ehtimal ki, dərş saatlarından kənar müstəqil işin olması, yazılı iş təmin edilmir;
- interaktiv təlim modelinin əsas meyarları qeyri-rəşmi müzakirənin mümkünlüyü, materialın sərbəst təqdimatı, daha az mühazirə, lakin daha çox praktik məşğələlər, magistrantın təşəbbüsü, kollektiv səylər tələb edən qrup tapşırıqlarının olması, dərş zamanı daimi monitorinq.

Hər hansı bir modelə sadıq qalmaq səhv olardı. Tədris prosesinin effektivliyinə və keyfiyyətinə nail olmaq üçün bu iki tədris modelinin birləşdirilməsi məqsədəuyğundur. Eyni zamanda, bazar münasibətləri şəraitində ixtisaslı kadrların hazırlanması problemlərinin uğurla həlli üçün prioritet istiqamətlərdən biri də tələbənin maraqlarının nəzərə alınması prinsipidir. Bu baxımdan müəllimlərin qarşısında şagirdin yaradıcılıq potensialını və onun öyrənmək istəyini aktivləşdirməyə yönəlmiş belə tədris üsul və vasitələrini işləyib hazırlamaq və tətbiq etmək vəzifəsi durur. Eyni zamanda, bir vətəndaşın şəxsiyyətinin və onun dəyər yönümlərinin formalaşdırılmasının pedaqoji vəzifəsi həll edilməlidir, çünki universitetdə təhsil prosesi hər bir insanın həyatında təhsil prosesinin əsas komponentidir. Və buna görə də, sözün hər mənasında onun təhsil və intellekt səviyyəsi son nəticədə hər bir fərdin (tələbənin, şagirdin) təlim prosesində nə dərəcədə iştirak etməsindən asılı olacaq. Bundan əlavə, müasir cəmiyyətin qlobal informasiyalaşması təhsil prosesinə, ali təhsil sisteminə də ciddi təsir göstərmiş, istifadə olunan tədris metodlarına köklü şəkildə yenidən baxılmasını tələb etmişdir.

Beləliklə, ali təhsil sisteminin yenidən təşkili başlanğıc əsas kimi biliklərin tədris prosesi zamanı gələcək istifadə üçün verildiyi zaman ənənəvi xətti yanaşma əvəzinə konstruktivist, operativ yanaşmaya əsaslanan tədris metodlarına keçidi nəzərdə tutur ("nə qədər çox olsa, bir o qədər yaxşıdır" prinsipinə görə). Universitet təhsil sistemində müasir pedaqoji texnologiyaların tətbiqini nəzərdə tutan bu paradıqma dəyişikliyi artıq baş verir. Müasir təhsil real tələblərə və beynəlxalq standartlara cavab verməlidir.

Məqalənin bir hissəsi kimi biz interaktiv tədris metodlarını nəzərdən keçirəcəyik ki, bunlara aşağıdakılar daxildir: problemin təqdim edilməsi metodu; təqdimatlar; müzakirələr; case study; qruplarda işləmək; beyin fırtınası metodu; tənqidi təfəkkür metodu; viktorinalar; mini tədqiqatlar; iş oyunları; rol oyunları; Insert metodu - tələbələr 10 dəqiqəlik assosiativ esse yazarkən fərdi qeydlər üsulu; blits sorğu metodu; sorğu metodu və ya “Bingo” texnikası və s.

Təlim prosesini aktivləşdirməyin effektiv üsullarından biri problemin təqdim edilməsi üsuludur. Bu yanaşma ilə mühazirə dialoqa bənzəyir, tədris tədqiqat prosesini təqlid edir (əvvəlcə mühazirə mövzusu ilə bağlı bir neçə əsas postulatlar irəli sürülür, təqdimat tələbələr tərəfindən tədris materialının müstəqil təhlili və ümumiləşdirilməsi prinsipi əsasında qurulur). Bu texnika tələbəni maraqlandırmaya və onu təlim prosesinə cəlb etməyə imkan verir. Elmi biliyin ziddiyyətləri problemin formalaşdırılması yolu ilə üzə çıxır. Təlim problemi və problem vəziyyəti problemlə təlimin əsas struktur komponentləridir. Kursun konkret mövzusu öyrənməyə başlamazdan əvvəl tələbələrə problemlə sual verilir və ya problemlə tapşırıq verilir. Müəllim problemin həllini stimullaşdırmaqla onun mövcud anlayışı ilə tələbədən tələb olunan biliklər arasındakı ziddiyyətləri aradan qaldırır. Bu metodun effektivliyi ondan ibarətdir ki, fərdi problemləri tələbələr özləri qaldıra bilər. Bu metodun əsas uğuru müəllimin auditoriyadan qarşıya qoyulan problemin “müstəqil həlli” axtarmasıdır. Problemlə təlimin təşkili kifayət qədər mürəkkəb görünür və mühazirəçinin ciddi hazırlığını tələb edir. Lakin bu metoddan istifadənin ilkin mərhələsində o, əlavə olaraq hazır, əvvəllər hazırlanmış mühazirə və praktiki məşğələlərin strukturuna daxil edilə bilər.

Digər təsirli üsul, Case study metodu və ya konkret vəziyyətlərin öyrədilməsi metodudur. Bu metodun mərkəzi konsepsiyası "vəziyyət" anlayışıdır, yəni, dəyişənlər toplusu o zaman ki, onlardan hər hansı birinin seçimi yekun nəticəyə həlledici təsir göstərir. Vahid düzgün həllin mövcudluğu əsaslı şəkildə inkar edilir. Bu tədris metodu ilə tələbə müstəqil qərar qəbul etmək və onu əsaslandırmaq məcburiyyətində qalır. Case study metodu XX əsrin əvvəllərində hüquq və tibb sahəsində istifadə olunmağa başlanmışdır. Harvard bu tədris metodunun yayılmasında aparıcı rol oynayır. Tələbələrə biznes fənlərini öyrətmək üçün ilk vəziyyətlər məhz orada işlənilib hazırlanmışdır. Case study metodunu tərtib edənlərin tərifinə görə, tələbələrin və müəllimlərin biznes vəziyyətlərinin və ya problemlərinin birbaşa müzakirəsində iştirak etdiyi bir tədris metodudur. Adətən yazılı formada hazırlanan və real faktlara əsaslanan bu hallar tələbələr tərəfindən oxunur, öyrənilir və müzakirə olunur. Keyslər müəllimin rəhbərliyi altında sinif söhbətinin əsasını təşkil edir. Buna görə də, case study metodu eyni zamanda həm tədris materialının xüsusi növünü, həm də tədris prosesində bu materialdan istifadənin xüsusi üsullarını əhatə edir. Bu üsul situasiyaları təhlil etmək, alternativləri qiymətləndirmək bacarığının inkişafına kömək edir və praktiki problemlərin həllində bacarıqlar aşılayır.

Müəllim tərəfindən fənn üzrə konkret tədris formalarından istifadə edilməsi barədə qərar tədris dövrünün əvvəlində uyğunlaşma təlimi keçdikdən sonra qəbul edilir. Müəllimlər tələbənin peşəkar bacarıq səviyyəsinə diqqət yetirirlər. Təlim qrupu liderləri və ardıcılıları, həmçinin konkret sahələr üzrə mümkün ekspertləri müəyyən edir. Fəaliyyət səviyyəsi və materialın mənimsənilmə sürəti, öyrənmə qabiliyyətinin dərəcəsi müəyyən edilir. Yeni situasiyalar qorxusunun olmaması öyrənmə prosesində lazımi dəyişikliklərin edilməsinə kömək edir. Məsələn, müəllimlərin hazırladığı keyslər yerli “həyat” faktları ilə doludur. Onlar dövlət orqanlarının və ya bələdiyyə idarələrinin, buna görə də tələbələrin əksəriyyətinin problemlərini əks etdirir.

Başqa bir üsul kimi yaxşı sınaqdan keçirilmiş problem vəziyyətinə əsaslanaraq, tapşırıq verilir: şərtləri (vəziyyəti) "özünüz üçün", yəni hökumət orqanının real problemlərinə münasibətdə dəyişdirmək. Bu problemi çox çətinlik çəkmədən, kollektiv şəkildə və analogiya prinsipinə əsasən həll etmək olar. Bu prosesdə reallıq və fantaziyanın təsirli birləşməsi ortaya çıxır.

Müasir reallıqlar universitetlərdə fənlərin tədrisinin forma və metodlarının başa düşülməsinə müəyyən düzəlişlər edir. Müasir informasiya texnologiyaları - kompüterlər və internet tədris metod və vasitələrində xüsusi rol oynayır. Bu baxımdan müasir tələbələr arasında bilik və bacarıqların uğurla inkişaf etdirilməsi yollarına dair yeni baxışlar yaranır. Kompüter və internet texnologiyalarının təsirinin ən nəzərə çarpan təzahürlərindən biri tədris prosesində interaktiv metodlardan istifadədir.

Müasir texniki vasitələrlə sıx bağlı olan tədris metodlarında yeni konsepsiya məntiqi olaraq belə bir fikrə gətirib çıxarır ki, təlim prosesində bütün növ texniki vasitələrin, xüsusən də müasir fərdi kompüterlərin istifadəsi interaktiv təlim metodlarıdır. Kompüter və İnternet həyatımıza o qədər möhkəm yerləşdiyindən, onlarsız biz müasir dünyada mövcudluğumuzu artıq təsəvvür edə bilməyəcəyik, yalnız bu üsulların tədris metodlarının seçilməsi məsələsinin həllində “hər dərdə dəva” olması arqumentinin məntiqi olduğu başa düşüləndir. Tədrisin üsul və vasitələri onlara əsaslanmalıdır. Deməli, tədris prosesində digər üsullar heç bir tənqiddə tab gətirmir.

İnteraktiv təlim metodları magistrantın təhsil prosesində fəal iştirakına yönəlmiş təlim metodları, üsulları və vasitələridir. Bu tərifə əsaslanaraq, biz bu tərifə daxil edilə bilən tədris metodlarının spektrini əhatə etməyə çalışacağıq. Beləliklə, humanitar fənlər üzrə dərslərdə tədqiqat texnikasından istifadə etmək olar. Qrupda kollektiv işə yönəldilmiş - zərurət olduqda, kollektiv əsaslandırma prosesində hər hansı bir mövzunun məzmununun təhlilini təmin etmək olar. Kiçik qruplarda - seminar dərslərdə işləmək üçün aşağıdakılar nəzərdə tutula bilər:

- tələbələrin əyani vəsaitlərlə – xəritələr, diaqramlar, cədvəllərlə işləməsi;
- tələbələrin sənəd və materiallarla işləməsi;
- bir dərs zamanı müxtəlif texnikaların kombinasiyası kimi texniki tədris vasitələrindən (fərdi kompüter və s.) istifadə;
- hər bir tələbənin dərs prosesində mərhələli, funksional iştirakına yönəlmiş işgüzar və ya rollu oyunların texnikaları.

Onlar daha çox tələbənin təlim prosesində fəal və görünən iştirakına imkan yaradır və praktiki dərslərdə tətbiqinə yönəlib. Bu üsullar kateqoriyasına aşağıdakılar daxil edilməlidir:

- hər cür paylama materiallarından, faktiki səhvlər və ya boşluqlar olan mətnlərdən istifadə;
- zehni fəaliyyət prosesində tələbənin müstəqil sonrakı istifadəsinə yönəlmiş əsaslandırma standartının təlimatı və təsviri;
- məzmunu bir qrup tələbənin bir neçə hissəyə bölünməsi və hər bir tələbənin (və ya bir qrup tələbənin) təhsil tapşırığının həyata keçirilməsi ilə bağlı müəyyən funksiyaları yerinə yetirməsi kimi başa düşülən aktual rol oyunları. [7].

Fəal təlim formalarından istifadə tələbələr komandasında işgüzar yaradıcı əməkdaşlıq mühitinin yaradılması zərurətini doğurur. Xüsusi təlim mühitinin formalaşdırılması bu gün universitetlərin professor-müəllim heyəti tərəfindən innovativ yanaşmanın mahiyyəti kimi dəyərləndirilir. Şübhəsiz ki, auditoriyada əməkdaşlıq mühiti yaratmaq metodoloji və psixoloji cəhətdən çətinidir. Amma təcrübə göstərir ki, bu mümkündür. Müəllimlər daimi fikir mübadiləsi, müzakirələr və tələbələrin "ekspert" və ya "rəqib" kimi oyun rollarında işgüzar oyunların aparılması prosesinə daxil edilməsi ilə dəstəklənən fərqli münasibətlər, əməkdaşlıq norması qururlar. Əməkdaşlıq, əlbəttə ki, müəllimin rolunun dəyişdirilməsi ilə də əldə edilir: ənənəvi “quru” rolunun repetitor, məsləhətçi roluna dəyişdirilməsi baş verir.[4].

Müasir təlimdə innovativ metodlar təkcə biliyin daşıyıcısı deyil, həm də tələbələrin yaradıcı axtarışlarına təşəbbüs göstərən müəllimin rolunu dəyişməyə imkan verir.

Tədrisin elmi əsası elə təməldir ki, onsuz müasir təhsili təsəvvür etmək mümkün deyil. Məhz bu təhsil növü məzunun şəxsi, gələcəkdə işə peşəkar bacarığını artırır, cəmiyyətin mədəni və sosial standartlarının əhəmiyyətli hissəsini ona çatdırır. Yüksək keyfiyyətli ali təhsilin nəticələri təkcə savadlılıq deyil, müəyyən bir peşəyə yaxındır. Bu, təhsil və davranış mədəniyyətinin birləşməsidir, müstəqil və səriştəli düşünmək bacarığının formalaşması və gələcəkdə müstəqil işləmək, öyrənmək və yenidən hazırlamaqdır.

Yuxarıda deyilənlərdən göründüyü kimi, innovasiya bilik iqtisadiyyatına adekvat olan təhsil, elm və istehsalın inteqrasiyasına birbaşa yoldur. Eyni zamanda, bütün aspektlərdə innovasiyalar: təşkilati, metodik və tətbiqi təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün əsas vasitədir.

Yuxarıda deyilənləri ümumiləşdirərək qeyd etmək olar ki, tədris metodları və üsulları özlüyündə bir məqsəd səviyyəsinə qaldırılmamalıdır. Bunlar, ilk növbədə, universitetdə təhsil problemlərinin həlli vasitəsidir. Ona görə də hər bir akademik fənnin xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla metodlardan istifadə edilməlidir. Bu mənada tədris prosesində populyar, “dəbli” metodların

müəllimlərin üzərinə qoyulması yanlış görünür. Buna görə də gələcək Azərbaycan vətəndaşının formalaşmasının baş verdiyi və beləliklə də hər bir universitetin dövlətimizin gələcək nəslinin mənəvi-əxlaqi imicinə cavabdeh olduğu zamanda tədris metodikası ilə bağlı yeniliklər diqqətli hazırlıq tələb edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 5 sentyabr 2024-cü il tarixli 399 nömrəli “Xalq” qəzeti, 13 sentyabr 2024-cü il, № 199).
2. Abbasov, Ə.M. Ümumi təhsilin bəzi pedaqoji məsələlərinə dair / —Ümumtəhsil fənlərinin tədrisinə dair tədqiqatlar. II kitabında / Ə.M. Abbasov. -Bakı: —Vahid-Mİ MMC, -2017. -s. 7-21.
3. Əlizadə Ə.Ə. Yeni pedaqoji təfəkkür: ideyalar, prinsiplər, problemlər psixopedaqoji araşdırmalar. Bakı: Adiloğlu, 2001.
4. Nəzərov A., Mollayeva E. Müasir dövrün təhsil problemləri. (Mühazirə xülasələri). Dərs vəsaiti, Bakı, 2011.
5. Kərimov Y. Pedaqoji tədqiqat metodları. Bakı, Azər nəşr, 2009, 280 s.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3106-91-93

DİDAKTİKA ÜMUMİLƏŞMİŞ NƏTİCƏLƏRLƏ ZƏNGİN OLMALIDIR

VAQİF TAPDIQ OĞLU QURBANOV

pedaqoji elmlər doktoru, professor.
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

Annotasiya. Didaktika, təhsil və ya təlim nəzəriyyəsi geniş anlayışdır. Bunların mahiyyəti açar sözlərlə və tezislərlə sxematik şəkildə izah oluna bilməz. Şərhinə və ya açılmasına ehtiyac bu gün üçün xüsusi ilə əhəmiyyətlidir. Çünki ənənəvi ilə yenilər təsəvvürlərdə çaxnaşmalar yaradır. Halbuki hər bir yeni unudulmuş və ya əslində vaxtilə məlum olanlardır. Elmin də bu mənada deyirlər ki, köhnəsi və ya təzəsi yoxdur. Elm- elmdir. Müqayisələrdən yaranmış, ümumiləşmiş nəticələrə doğru istiqamət alaraq yaranmış didaktik mülahizələrimizi ixtisas adamları qarşısında məruzə və həmçinin də məqalə kimi təqdimata çıxarmağı qarşıya məqsəd qoymuşuq. Məqələdə Azərbaycan dili təlimi əsasında ümumididaktik problemlərə toxunulur. Qeyd olunur ki, dil təlimində şifahi və yazılı rabitəli nitqdə bütövləşmə linqvodidaktika və ya linqvo tərbiyədir. Yəni 4 məzmun xətlili dil təlimi son nəticələrlə ölçülür. Qeyd etdiyimiz bu məqalələr məqalədə xüsusi qeyd olunur.

Açar sözlər: təhsil və təlim nəzəriyyəsi, ənənəvi təlim, müasir təlim, didaktika, təlim nəticələri, inkişafetdirici təlim, ümumiləşmiş nəticələr

Аннотация. Дидактика – это широкое понимание теории образования или обучения. Их природу невозможно объяснить схематически, словами и аргументами. Необходимость разъяснения или открытия сегодня особенно важна. Потому что это создает конфликты между традиционными и новыми идеями. Однако каждая новая вещь – это нечто забытое или действительно известное со временем. В этом смысле еще говорят, что нет ничего старого или нового. Вяз есть вяз. Наша цель — раскрыть и представить экспертам наши дидактические идеи, созданные посредством сравнений и направленные на обобщенные результаты. В статье обсуждаются общепрактические проблемы преподавания азербайджанского языка.

Отмечается, что интеграция устного и письменного общения в обучении языку представляет собой лингводидактику или лингвотренинг. Другими словами, языковая подготовка по 4 предметам измеряется конечными результатами. Эти проблемы, которые мы зафиксировали, особо отмечены в статье

Ключевые слова: образовательно-педагогическая теория, всеобщее образование, современное образование, дидактика, образовательные результаты, развивающее обучение, обобщенные результаты.

Əsas hissə. Hər şeydən əvvəl, onu qeyd edək ki, biz istərdik ki, Azərbaycan dili təlimi əsasında ümumididaktik problemlərə toxunaq. Çünki Azərbaycan dili təlimi digər fənlərin öyrədilməsi üçün açar hesab olunur. Şagirdlər təlim dilini bilmədən heç bir elmi öyrənə bilməzlər. Dilçilər M.V.Lomonovsa istinadən qrammatika haqqında belə deyiblər ki, guya, “qrammatikasız natiqlik küt, poeziya pəltək, fəlsəfə əsassız, tarix anlaşılmazdır”. Halbuki bu fikir həqiqəti əks etdirmir. Əks etdirən dil və onun qaydalarını bilməkdir. Qrammatika dilçiliyin morfolojiya və sintaksisi haqqında qaydaları əhatə edir. Bütövlükdə fonetika, leksika və dervitologiyani əhatə etmir. Deməli, ana dili qaydalarını bilməyəndə natiqlik küt, poeziya pəltək, fəlsəfə əsassız, tarix anlaşılmaz olur. Bu daha doğru fikirdir.

Pedaqoqika elmi haqqında da bunları demək olar. Təhsil və təlim nəzəriyyəsi pedaqoqikanın yalnız bir bölməsini təşkil edir. Onu da dünyada elmi pedaqoqikanın banisi hesab edilən Yan Amos Komenski didaktika adlandırmış və bütün baxışlarını “Böyük didaktika” əsərində bəyan etmişdir. Yeri gəlmişkən, qeyd edək ki, Y.A.Komenskinin böyük didaktika əsəri professor Fərrux Rüstəmov tərəfindən 2012-ci ildə “Elm və təhsil” nəşriyyatında nəfis şəkildə nəşr olunmuşdur. (Bax: 1, s. 7)

Bu mənada dil təlimindən ümumiləşdirmələrə çıxmağımız oxuculara və dinləyicilərə qəribə görünməsin. Daha sonra deyəcəklərimizi tezislər və onların şərhləri nümunəsində izah etmək istəyirik.

1. “Bütün anlayışları əlaqə və vəhdətdə öyrətmək ən qədim pedaqoji fikirdir” bu anlamdan yeni-yeni didaktikalar yaranmışdır. Məsələn, “O şey ki nələrlə əlaqə və vəhdətdədir, onu həmin əlaqə və vəhdətdə də öyrətmək lazımdır”. Hətta qeyd olunur ki, həmin əlaqələr bilavasitə, yəni birbaşa və bilvasitə, yəni dolayısı ilə olsalar belə. Bu fikir klassik pedaqoq İ.Pestalotsiyaya məxsusdur. Əslində, bu da böyük didaktikadır. Ancaq nəzəriyyə adlanır. N.K.Kurpsikaya pedaqoji irsində böyük didaktika əsərində göstərilənlərə daha çox istinad edilir. Ancaq bu fikrin böyük didaktikaya aid olması xatırladılır. “10 şeyi bir tərəfli öyrətməkdənsə, bir şeyi 10 tərəfli öyrətmək lazımdır” Pestalotsi nəzəriyyəsinin və Yan Amos Komenski didaktikasının bir ümumidə birləşməsi məsələsi də şərh olunmur və burada Komenskiyə istinad edilmir.

Bu gün üçün belə bir ümumiləşmiş didaktik nəzəriyyə aktualdır mı? Biz hesab edirik ki, hazırda “böyük didaktika” və “bir şeyi on tərəfli öyrətmək” Nizami Gəncəvi pedaqoqikasında ifadə olunmuşdur. Hələ XII əsrdə Nizami yazmışdır :

“Bir elm öyrənmək istədikdə sən
Çalış ki, hər şeyi kamil biləsən”

Fikrimizcə, burada həm didaktika, həm nəzəriyyə öz dərin ifadəsini tapmışdır. Eyni zamanda ənənəvi təlimdə bu fikrə geniş yer verən və Nizami Gəncəvi pedaqoji görüşlərini dərinləndirən araşdırıb dissertasiya müdafiə edən böyük pedaqoqumuz Mərdan Muradxanov belə məsələləri açıqlayarkən bu gün üçün əhəmiyyətli olacağını da bilmişdir. Ona görə də yazmışdır ki, Nizami Gəncəvi pedaqoqikasının öyrənilməsi müasir təhsilə çox şey verə bilər. Çünki dahi şair öz təlim məqsədli fikirlərində çox ibrətəməli məsələlərə toxunur. O, yazır: “O şey ki bizlərə lap aşikardır, (yəni kamil görünür) Onda da gizli bir xəzinə vardır” (deməli, axtarırlara yenə də ehtiyac var). Biz hesab edirik ki, elm sonsuzluğa qədər öyrənməyi tələb edir. Hətta peyğəmbərlərin dini kitablarındakı fikirlərin də şərh olunmasını tələb edir.

İndi keçid əlaqə Azərbaycan dili təliminə və kamil, yəni mükəmməl, yaxud on tərəfli öyrətməyin nümunələrinə.

Azərbaycan dili təliminin məzmunu 4 xəttən, hər bir xətt də orbital xətlərdən ibarətdir. Dəyərləndirə bilsək, bu ənənəviyə baxanda irəliyə atılan böyük addımdır. Ənənəvidə didaktika dil təlimi qaydaları üzərində qurulardı. Belə ki, I-IV siniflərdə ibtidai səviyyədə seçmə qaydalar, V sinifdə fonetika, leksika, söz yaradıcılığı, VI-VII siniflərdə morfologiya, VIII-IX siniflərdə sintaksis, X-XI siniflərdə nitq mədəniyyəti, üslubiyyat, onlarla yanaşı, imla, ifadə, inşa və s. qarışıq tipli təlim kimi tədris olunurdu. Hazırda isə yeni təhsil konsepsiyasına görə dərsləklər kurikulum əsasında sistemləşmiş və mətn, yəni nümunəvi nitq parçası üzərində 4 məzmun xəttinin standartlarının gerçəkləşməsinə kimi planlaşdırılır. (Bax:2,3)

Təlimin yeni məzmununda dinləyib-anlama və danışma xətti birinci təlim xəttidir. Orbital mövqeylərə yüksəlməyi tələb edir. Məgər bunlar yəni dinləmə-anlama və danışma müstəqil vahidlərə çevirmək olmaz mı? Axı bunlar da ayrı-ayrı elm sahələridir. Onlar parlayan ulduzlar sonra isə qalaktika təşkil edən geniş bir sistemə daxil deyilmi? Geniş sistem dediyimiz dil təhsilidir.

Dil təlimi- oxu; dil təlimi- yazı, dil təlimi- dilçilikdən alınan qaydalar və normalardır. Bunları da geniş şərh etmək olar.

Dörd məzmun xətti ənənəvi təlimdə bu şəkildə olmamışdır. Ənənəvi təlimdə mətn didaktikası sönmüş ulduzlar kimi heç yada düşmürdü. Heç bir didakt və ya metodistin ağına belə gələ bilməzdi ki, təlim işi səsdən mətnə və mətndən səsə didaktikası üzərində qurula bilər (yəni induksiya-deduksiya) Ancaq metodoloji təfəkkür bunu göstərməli idi. Avropada isə görünmüşdü. Doğrudan da fonetika səsləri və onların cümlədə intonasiyanı öyrədirmiş ki, neyrodinamika sözə, söz birləşməsinə və cümləyə-onlar da mətnə daxil olsun. Ancaq bunun üçün şagirdləri dinlətmək, dinlənilənləri anlatmaq və bu əsasda onları danışdırmaq lazım imiş.

Mətn didaktikası əslində nitq nümunəsidir. Ondan istifadə ilə dinləmək, düşünmək, anlamaq və danışmaq üçün hazırlıq poligonu yaratmaq lazımdır. Mətn dərsləklərdə maraqlı və məzmunlu

parçalardan ibarət olur. Ona görə ki, insan hər şeyi dinləməli-anlamalı və danışmalı deyil. Qızıl qaydaya görə mənalı söz seçib onun üzərində dinləməni təşkil etməyi, anlatmağı, oxumağı və danışmağı tələb edir. Böyük didaktika budur. Böyük didaktikada oxu, yazı qoşa qanad sayılır. Bunların da şərhə ehtiyacı var.

Mətni suallarla zənginləşdirib inşaya çevirmək uranı zənginləşdirmək kimi elmi-metoddur. Azərbaycan dili dərslərinə əsas mətnlər, o cümlədən, dinləmə və oxu mərhələsi üzərində aparılan orfoepik, orfoqrafik, leksik, frazemik və s. işlər o deməkdir ki, əsas mətn bir növ, ifadə mətni üzərində aparılan işləri xatırladır. Bunlar həmin işlərdir ki, axırda plan tutulur, onun məzmununu danışdırmaq daha sonra isə, zənginləşdirib inşaya (essayə və hekayəyə) çevirib təqdimatlar etmək də əsl didaktikadır.

Mətnin ədəbi tələffüzlə oxunması, habelə ifadəli və bədii tonallıqlarda səsləndirilməsi gələcək yazıçılar yetişdirməkdir. Bu da yeni didaktikadır. Biz belə hesab edirik ki, əsl didaktikaya görə Azərbaycan dili təlimi nitq mədəniyyəti təlimi olmalıdır. Onun təlimindən natiqlər, şairlər, filosoflar və s. çıxmalıdır. On tərəflilik budur, əlaqə və vəhdət budur, kamillik budur. İnteqrasiyalarda öyrədilən Azərbaycan dili təlimi inteqrativ Azərbaycan dili kurikulumudur.

Son nəticələrimiz belədir: bizim anlamımızda hər mövzunun tədrisindən gözlənilən nəticələr də, son nəticələr də nitq inkişafının zirvəsi sayılan inşa qurmaq səriştəsidir. Azərbaycan dilindən inşa göstəriciləri özünü şifahi və yazılı nitqdə göstərir ki, burada nitq mədəniyyətinə qovuşma inteqrasiya mərhələsi deyilir. Bu mənada inteqrasiya bütövləşmə anlamına gətirir.

Azərbaycan dilindən təhsilin məqsədinin gəncləri nitq mədəniyyətinə yiyələndirmək olması son nəticədir. Ancaq bu sahədə subyektiv xarakterli problemlərimiz də vardır. Bunlar da dil təliminin məqsəd və məramını axıradək dərk edə bilməməklə, təlim işini hər tərəfli dərinədən yəni mükəmməl qura bilməməklə əlaqədardır. Əgər qura bilsəydik, Azərbaycan dili təlimi ilə 11 ildə sərbəst dinləyib anlamağı, oxumağı, yazmağı elmi əsaslarla mənimsəyən gənclər yetirmiş olardıq.

Beləliklə, dil təlimində şifahi və yazılı rabitəli nitqdə bütövləşmə linqvodidaktika və ya linqvo tərbiyədir. Yeni 4 məzmun xətti dil təlimi son nəticələrlə ölçülür və biz bu mənada 20 ilə yaxındır ki, fəaliyyət göstərən bu təlim sistemini təqdir edirik. Əlbəttə ki, bəyənməyənlər də var. Lakin onlar məsələnin mahiyyətindən xəbərsiz olanlardır. Dil didaktikasını tarixi və müasir aspektdən öyrənmək lazımdır. Biz bunları öyrənməyi müəllimlərə də, tələbələrə də məsləhət görürük.

ƏDƏBİYYAT

1. Rüstəmov F.A. Azərbaycan pedaqogikaşünanslığı (dərslük) Bakı, “Elm və təhsil”, 2016 888 s.
2. Qurbanov V.T Azərbaycan dili təliminin aktual problemləri. (monoqrafiya) Bakı, “Müəllim nəşriyyatı, 2023, 264 s.
3. Qurbanov V.T “Oxu və nitq inkişafı təlimi” (dərs vəsaiti) Bakı, “Müəllim” nəşriyyatı 2024,264 s.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3106-94-96
УДК 379.8.092.2

ОҚЫТУ-ТӘРБИЕЛЕУ ПРОЦЕСІНДЕ СТУДЕНТТЕРГЕ ЭКСКУРСИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ МҮМКІНДІКТЕРІ

УЗБАЙРОВА АЙГЕРИМ ТУРЫМЖАНОВНА

«Жаратылыстану» кафедрасының аға оқытушысы, Зұлхарнай Алдамжар атындағы Қостанай әлеуметтік-техникалық университет, Қостанай, Қазақстан

***Аннотация.** Экскурсиялық іс-әрекет қоғамда әр түрлі ғылым саласы бойынша объективті білім беруге, сонымен қатар, отансүйгіштік тәрбие берудегі мүмкіндік беретін мәдени-ағарту және әлеуметтік қызметінің маңызы бүгінгі таңда да зор. Экскурсиятану өзінің әлеуетті мен мүмкіндігіне сай дәстүрлі тарихи, өлкетанулық және туристік зерттеулерді жүргізуге жағдай тудырып, таным үрдісін түсінуге, таныстыратын нысаннан қажетті шынайы ақпарат алуға назараудартады. Тәрбиелік қызметі, өз бетімен іздену, жеке шығармашылық тұрғыдан қарау, отансүйгіштік сезімді ояту, өткен тарихты оқып-үйренудің маңызын айқындауға ақыл-ой, адамгершілік тәрбиелерін беруге мүмкіндік береді.*

***Түйін сөздер:** экскурсия, экскурсиялық қызмет, экскурсиядағы әңгіме, экскурсия әдістемесі, экскурсияның педагогикалық қызметі, мектеп экскурсиясы.*

Әр түрлі баспаларда, сөздіктерде жарияланған «экскурсия» терминінің бірнеше анықтамасы бар. Бізге жақынырақ келетін анықтамаға тоқталатын болсақ, туристік терминдер сөздігінде экскурсия біріншіден, «қоршаған ортаны көрнекілікпен тану процесі; табиғаттың, заманауи және тарихи оқиғалардың. Тұрмыстық элементтердің ерекшеліктерінғ яғни белгілі бір қаланың немесе аймақтың алдын ала таңдалған объектілерінің құндылықтарын тану процесі» ретінде анықталады.

Экскурсия бірнеше аспектілерде қарастырылады:

1. Оқыту мен тәрбиелеудің жеке формасы ретінде;
2. Мәдени құндылықты ұйымдастыру формасы ретінде;
3. Тақырыптық циклдің бір бөлігі, танымдық деңгейдің бірі ретінде;
4. Ғылыми білімді, идеялық тәрбиені тарату формасы ретінде;
5. Тәрбиелеудің – патриоттық, еңбекке баулу, эстетикалық, экологиялық бағыттарының бірі бойынша жүргізілетін іс-шара ретінде;
6. Үлкен топпен жұмыс жасау формасы ретінде.

Экскурсия: педагогтың экскурсиядағы негізгі міндеті- оқушылардың экскурсия объектілерімен қарым-қатынас жасауда эмоциялық әсер алуына және қатысушылардың объектіні табиғи ортада қабылдауына көңіл бөліп, өз бетінше жұмыс жасау мен зерттеу жұмыстарын кеңейту және ұйымдастыру.

Практика бағдарламалар студенттердің оқу мазмұнын кең, жан-жақты меңгеруін, физика мен химия, физика мен биология, тарих пен әдебиет, география мен экология пәндерінің өзара байланысын, сонымен қатар мамандыққа деген қызығушылықты арттыруға көмектесетінін көрсетеді.

Экскурсия кезінде қатысушылар жаңа білімді меңгеріп немесе терең және жан-жақты білім алып қана қоймайды, сонымен қатар оларды қолдану дағдысы мен біліктілігіне ие болады.

Экскурсия табиғатқа, мұражайға, әдебиетке, өндіріске экскурсия жасау өнер шығармаларын түсінуге, жалпы құбылыстан көркемдікті табуға, адам еңбегінің әдемілігін сезінуге үйретеді.

Экскурсия жүргізу қызметінде келесідей білімділік міндеттерді шешуге мүмкіндік береді: қаланы зерттеуге студенттердің қызығушылығын көтеру, экскурсиямен жұмыс жасау

процесінде өз білімін жетілдірудегі сұранысын анықтау, сөйлеу мәдениетіне үйрету, бейнелік ойлау, қарау мен көру қабілетін дамыту[1].

Экскурсиялық жұмыстарды қосымша оқу формасы ретінде оқу үрдісіне, енгізу барысында мына төмендегі нәтижелерге жетеміз деген ойдамыз:

1. Экскурсия ұғымын түсіндіру;
2. Ел-жер тарихын баяндау;
3. Өскелең ұрпаққа патриоттық тәрбие беру;
4. Ата-баба тарихымен таныстыру;
5. Нашақорлыққа қарсы тәрбиелеу;
6. Салауатты өмір салтын берік ұстануға үйрету;
7. Кітап оқуға, оның пайдасын көруге, ақпаратты қалай алу турасында көмек беру;
8. Өнер адамдарының өмірі жайында сыр шерту.
9. Еркін әңгімелесу;
10. Логикалық ой-пайымын жетілдіру;
11. Мамандық таңдауда үлес қосу.

Мектептерде немесе жоғары және орта білім беретін оқу орындарында оқытудың және тәрбиелеудің бір бөлігі ретінде экскурсиялық әдісті оқытушылар аз пайдаланады. Студенттерге арналған экскурсияларды сирек өткізеді.

Экскурсия адамдардың жан-жақты үйлесімді дамуына, дүниетанымы мен ой-өрісін кеңейтуге, адамгершілік көзқарастарын қалыптастыруға, оларға білім беру мен тәрбиелеу тиімділігінің артуына ықпалын тигізеді. Халқымыздың рухани байлықтарды игеруіне, ұлттық мәдениетті меңгеруіне көмектеседі. Сондай-ақ экскурсия, көркі көз тартарлық әсем табиғаттың табиғи ерекшеліктері, әрбір тасы тарихты жырлайтын көне шежірелік тарихи мұраларымызды, мәдениетіміз бен кәсібімізді дәріптей отырып жалпақ әлемге таныту. Олай дейтініміз, экскурсия біздің төл мәдениетіміздегі ата-бабаларымыз ұрпақтан-ұрпаққа қалдырып кеткен ата дәулетінің, халықтық әдет-ғұрпының үлкен көрінісі.

Экскурсия өткізу әдістемесінде 3 блокты бөліп қарастырады:

1. экскурсияны дайында; оқушыларды таныстырылатын объектіге алып шығу және сабақ тақырыбындағы материалды бекіту, нығайту; экскурсия материалдарын қайта қарап тексеру және оның қорытындыларын шығару;

Кез келген экскурсияның сәтті болуы оның мұқият ұқыпты дайындалуына байланысты (егер экскурсия кешенді болып табылса). Дайындықтың құрамына (мазмұны) мұғалімнің экскурсия өтетін объектіні мұқият меңгертуі мен оны өткізуі жатады экскурсияға дайындыққа белгілі бір мақсаттары мен міндеттерін және экскурсияның мазмұнын анықтау; әсіресе мамандар дайындауға айрықша көңіл бөлу керек. Оларға ерте бастан экскурсияның қай қырына мән беру керектігі туралы нұсқаулар мен ұсыныстар беріледі. Экскурсияны өткізу барысында оқушылардың да дайындықтарына үлкен мән беріледі. Экскурсияның жоспары оқушының қызығушылығын арттыратындай деңгейде жасалынады.

Жоспармен жұмыс жасау барысында оқушыларға бақылау жасау міндеттері бөліп беріледі де экскурсияға жиналғандарға (блокнот, карандаш, өлшеу құралдары, фотоаппарат, кинокамералар) секілді заттарды таңдату анықталады.

Экскурсияға шығар алдында өзара әңгімелесу, пікір алысу болады, тапсырмалар нақтыланады, экскурсияның формасы, өткізілу тәртібі, мерзімі, экскурсияға бөлінген уақыт, есеп беру құжаттары мен материалдар анықталады, төменгі сынып оқушылары үшін экскурсия уақытындағы тәртіп мәселесі қарастырылады. Бұл кезде техника қауіпсіздігін сақтау ережелеріне ерекше мән беріледі. Экскурсияға бөлінген уақыт жүрген жолды есептемегенде 40-45 минуттан 2-2 жарым сағатқа дейін созылады. Ол экскурсияның объектісінің сипатымен, мақсатымен, мазмұнымен анықталады және оның сапасы мұғалімнің іскерлігіне, оқушылардың белсенділігін арттырудағы шеберлігіне, оқушылардың ізденістік-танымдық қырынан ашылуына, олардың алдына мәселелік мәселелерді қоя білуіне,

экскурсияға деген қызығушылығын оята білуіне байланысты болады. Экскурсия уақытында оқушылар ұнтаспалар, сызбалар, фотосуреттер жасайды[2].

Экскурсия мұғалімнің оқушылармен біріге отырып көрген-білген, естігендерін ортаға салып, пікірлесуімен аяқталады. Игерілген тақырыпты жүйелеп, бөлімдерге бөліп, оқушының алған әсерлерін анықтап, оларға шығарма жазу, баяндамалар дайындау, альбом құрастыру, газетке арнайы мақалалар беру, гербарий және коллекция жасау, мектеп көрмелеріне, музейлерге материалдар дайындау секілді шығармашылық тапсырмалар беріледі. Тарихи-әдеби экскурсиялар оқушыларды көрме ұйымдастыруға, конференциялар өткізуге талаптандыруға шақырумен аяқталады.

Өткізілген экскурсияларды ретке келтіру мақсатында мектепте экскурсия жоспары құрылады. Оған сынып жетекшісінің жоспары бойынша дайындалған оқу, сонымен қатар сабақтан тыс экскурсиялар жатады. Алайда, қандай да бір экскурсия өткізілгенмен де, егер оның өткізілуі қажетті педагогикалық сұраныстарды қанағаттандырса, онда бұл экскурсия оқушының білім жинақтауына, мұқияттылық, ұқыптылық, мәдениет, эстетика секілді адамгершілік қасиеттерді бойына сіңіруіне ықпал етеді.

Экскурсия қоғамдық құбылыс, сондықтан оған деген көзқарас әрбір қоғамда әртүрлі болып келді. Біздің қоғамда, қоғам өмірін ізгілендіру мен демократияландыру жағдайында елімізде болып жатқан түбегейлі өзгерістерге орай білікті мамандар даярлауға аса мән беріліп отыр. Әлемде құбылыстар қаншама көп түрлі болса, сол құбылыстарды оқып үйренуді мақсат ететін экскурсиялар да әргүрлі болады. Ол демалудың барлық активті түрлерін біріктіретін және белгілі бір дене күші мен рухани күш жұмсалуды талап ететін пайдалы іс [3].

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Емельянов Б.В. Экскурсоведение. Учебник, М., 2004
2. Методика подготовки и проведения экскурсии: Учеб. Пособие. –М., ЦРИБ, 1980 г.
3. Хасанова М.П. Воспитание подрастающего поколение средствами экскурсионного деятельности. А, 1998 г.

СОДЕРЖАНИЕ CONTENT

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ PEDAGOGICAL SCIENCES

KOZHAGELDIEVA S. S., KOZHABAIEVA A. A. [SHYMKENT, KAZAKHSTAN] DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING IN THE LEARNING PROCESS.....	3
KURMANBEKOVA KARLYGASH [ASTANA, KAZAKHSTAN], ARTYKBAYEVA FAZILA, MIRZAGALIKOVA SAULE [SHYMKENT, KAZAKHSTAN] DIDACTIC CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' SPEECH IN ENGLISH LESSONS.....	7
КОЗЛОВА ЕКАТЕРИНА ИВАНОВНА, ОЛЬГА ИОСИФОВНА МИТРОШ, ЦАРИКОВИЧ ВАЛЕНТИНА МИХАЙЛОВНА [МИНСКА, БЕЛАРУСЬ] ЭЛЕКТРОННЫЙ ОБУЧАЮЩИЙ КОМПЛЕКС «ПУТЕШЕСТВИЕ ПО СТРАНАМ МИРА» (БЛОК «ПУТЕШЕСТВИЕ ПО МИНСКУ») КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА О РОДНОМ ГОРОДЕ МИНСКЕ.....	11
DADAŞZADƏ GÜNAY ARIŞ QIZI [AZƏRBAYCAN] MÜASİR DÖVRDƏ FİZİKA ELMİ ƏTRAF ALƏMİ DƏRK ETMƏK ÜÇÜN ZƏNGİN BİLİK MƏNBƏYİDİR.....	14
ARZU DAŞDƏMİROV, ELNARƏ NƏBİYEVA [BAKI, AZERBAIJAN] İNTERAKTİV TƏLİM TEXNOLOGİYALARI: “BEYİN HƏMLƏSİ”VƏ “ROLLU OYUN”METODLARI.....	18
Д.Т.РАМАЗАНОВА [ПАВЛОДАР, ҚАЗАҚСТАН] АДАМГЕРШІЛІК - РУХАНИ БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ.....	22
KISMETOVA GALIYA, TURGALIEVA ELMIRA, ALBAYEVA AISHA [URALS, KAZAKHSTAN] CHAT-BOTS AS AN ELEMENT OF GAMIFICATION TO ENCREASE STUDENT ENGAGEMENT IN EDUCATIONAL PROCESS.....	25
ABILZHAN ALTUNAY BOLATKYZY [KARAGANDA, KAZAKHSTAN] ENGLISH IDIOMS: HOW TO LEARN AND USE.....	29
ТОКМИНА ЮЛИЯ СЕРГЕЕВНА [УСТЬ-КАМЕНОГОРСК, КАЗАХСТАН] ПРОГРАММА ОПЫТНО-ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ РАБОТЫ ПО ТЕМЕ: «ФОРМИРОВАНИЕ БАЗОВЫХ НАВЫКОВ НА УРОКЕ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ ЧЕРЕЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АКТИВНОГО МЕТОДА ОБУЧЕНИЯ».....	32
LYABUKHOVA NATALIYA KONSTANTINOVNA [ASTANA, KAZAKHSTAN] THE PROJECT METHOD IN THE FORM OF STUDENTS' SELF-STUDY: ITS IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF RESEARCH SKILLS IN ENGLISH LESSONS.....	36
ТЕМИРГАЗИНА БАЛЫМ НУРГАЗЫКЫЗЫ, МАЙМАТАЕВА А.Д. [ӨСКЕМЕН, ҚАЗАҚСТАН] ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ КӘСІПТІК ОҚУ ОРНЫНДА ФИЗИОЛОГИЯ БӨЛІМІ БОЙЫНША ВИРТУАЛДЫ ЗЕРТХАНАНЫ ПАЙДАЛАНУ ӘДІСТЕМЕСІН ТАЛДАУ.....	43
ПАНЧЕНКО НАТАЛЬЯ АНАТОЛЬЕВНА [УСТЬ-КАМЕНОГОРСК, КАЗАХСТАН] ФОРМИРОВАНИЕ ПРАКТИЧЕСКОГО НАВЫКА ВЫПОЛНЕНИЯ АРИФМЕТИЧЕСКИХ ДЕЙСТВИЙ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ.....	49

TALAPOVA ASSEL KAIRATOVNA [ALMATY, KAZAKHSTAN] DEBATE TECHNIQUES IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING TO ENHANCE STUDENTS' COMMUNICATION AND DIVERGENT THINKING SKILLS.....	51
SATYBALDIYEVA F.A, YESSENBEKOVA G. ZH., ALTEKOVA I.S, ZHUMANGALIYEVA N.K., SARYBAY M.A. [KAZAKHSTAN] NEW MEDIA TRENDS AND DIGITAL FEATURES OF TECHNOLOGIES.....	55
SATYBALDIYEVA F.A, YESSENBEKOVA G. ZH., ZHUMANGALIYEVA N.K., ALTEKOVA I.S, SARYBAY M.A. [KAZAKHSTAN] EDUCATION OF CHILDREN WITH THE USE OF GAMIFICATION IN COGNITIVE PEDAGOGY.....	61
РАШИДОВА ЗАРИНА АБДУЛЛАЕВНА [ТАЛГАР, КАЗАХСТАН] STEAM- ТЕХНОЛОГИЯ В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ.....	70
САЛИМБАХА БАҚЫТГҮЛ, МЕТЕРБАЕВА КУЛБАРШЫН МЕТЕРБАЕВНА [АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН] МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЕРЕСЕК ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫСЫН ДАМУДА ОЙЫН ІС-ӘРЕКЕТІНІҢ МАҢЫЗЫ.....	74
ALI CORUH [SAKARYA, TURKIYE], ШАНГИШБАЕВА А.С., КВЕГЛИС Л.И., ИМАНЖАНОВА К.Т. [ӨСКЕМЕН, ҚАЗАҚСТАН] ЖАҢАРТЫЛҒАН ОҚУ МАЗМҰНЫ АЯСЫНДА ФИЗИКА ПӘНІНІҢ БІЛІМ АЛУШЫСЫН ДАЯРЛАУДА ЭЛЕКТРОНДЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ПАЙДАЛАНУ.....	79
SEVDA ABBASOVA [AZƏRBAYCAN] TƏHSİLİN İNNOVATİV XARAKTERİ VƏ MƏNİYYƏTİ.....	85
VAQİF TAPDIQ OĞLU QURBANOV [AZƏRBAYCAN] DİDAKTİKA ÜMUMİLƏŞMİŞ NƏTİCƏLƏRLƏ ZƏNGİN OLMALIDIR.....	91
УЗБАЙРОВА АЙГЕРИМ ТУРЫМЖАНОВНА [ҚОСТАНАЙ, ҚАЗАҚСТАН] ОҚЫТУ-ТӘРБИЕЛЕУ ПРОЦЕСІНДЕ СТУДЕНТТЕРГЕ ЭКСКУРСИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ МҮМКІНДІКТЕРІ.....	94

ENDLESS LIGHT IN SCIENCE

Контакт

irc-els@mail.ru

Наш сайт

irc-els.com